

3

Ref

Internationella företag i svensk industri

En jämförelse mellan svenska

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

National Library
of Sweden

Expertrapport från
direktinvesterings-
kommittén

1982:15

SOU

3

Ref

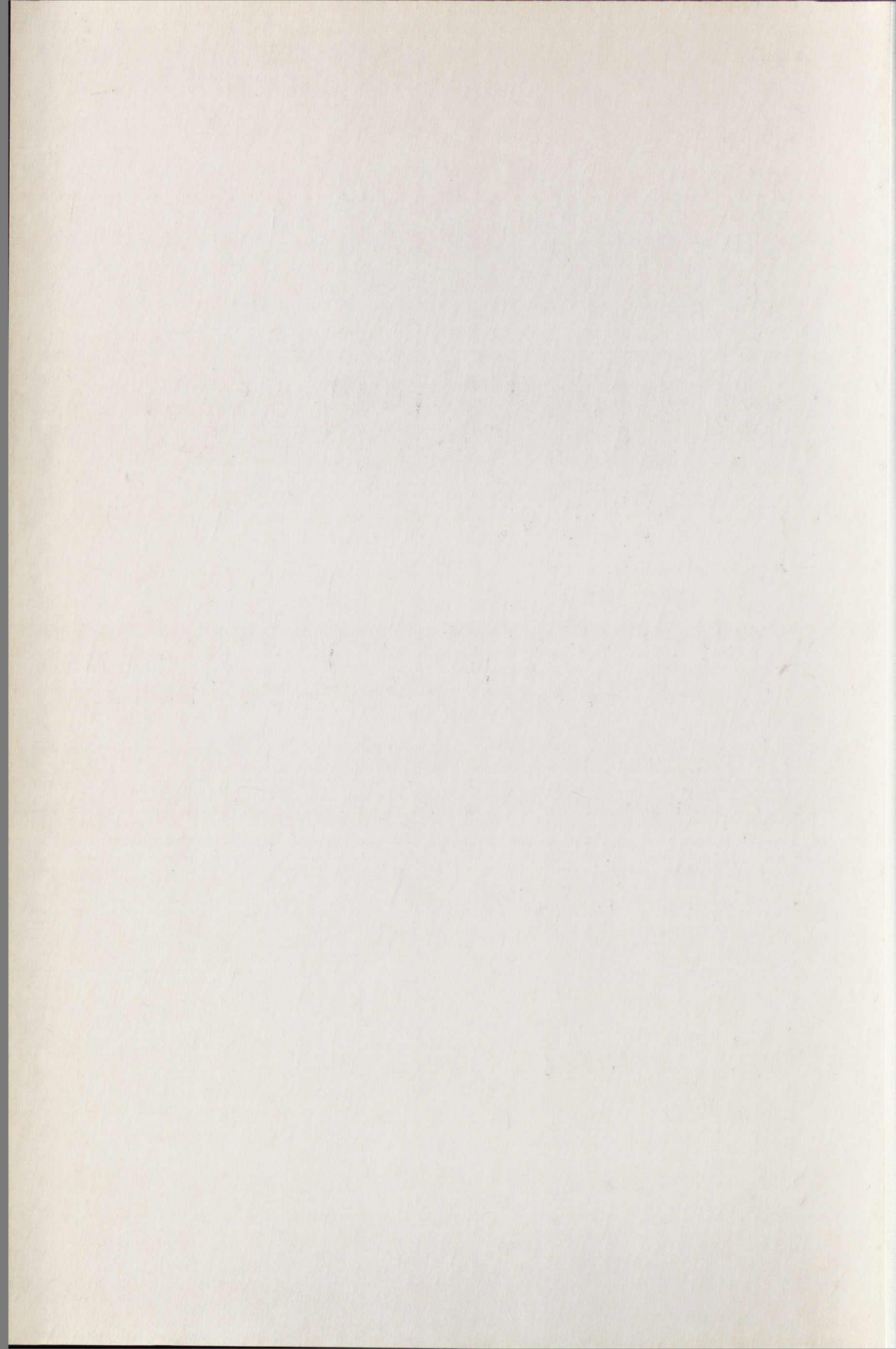
Internationella företag i svensk industri

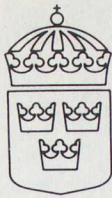
En jämförelse mellan svenska
multinationella, utlandsägda och
nationella företag

Expertrapport från
direktinvesterings-
kommittén

1982:15

SOU

Statens offentliga utredningar

1982:15

Industridepartementet

Internationella företag i svensk industri

En jämförelse mellan svenska
multinationella,
utlandsägda och nationella företag

Expertrapport från direktinvesteringskommittén

Stockholm 1982

Omslag Johan Hillbom
Jernström Offsettryck AB

ISBN 91-38-06879-6
ISSN 0375-250X

Gotab, Stockholm 1982

Innehåll

1	<i>Internationellt verksamma företag i svensk industri</i>	7
2	<i>Det statistiska materialet</i>	17
3	<i>Teknisk utveckling</i>	31
4	<i>Investeringar</i>	53
5	<i>Effektivitet</i>	59
6	<i>Finansiering</i>	71
7	<i>Export och import</i>	85
8	<i>Tillväxt</i>	95
9	<i>Sysselsättning</i>	101
10	<i>Från utlandet förvärvade företag</i>	113
11	<i>Kortsiktiga variationer i verksamhetens omfattning</i>	123
12	<i>Sammanfattning och diskussion av resultaten</i>	131
	<i>Särförteckning</i>	149
	<i>Appendix Viktigare förändringar i kategorin utlandsägda företag från år 1977</i>	153

1	Introduction: the structure of the handbook	1
17	2. The economic environment	17
31	3. The basic model	31
43	4. Production	43
59	5. Efficiency	59
71	6. Financing	71
89	7. Export and import	89
92	8. Taxation	92
101	9. Distribution	101
113	10. The market for capital	113
123	11. Capital accumulation and investment	123
131	12. Growth and development	131
140	13. The future	140
173	Appendix: Statistical data on economic growth	173

Förord

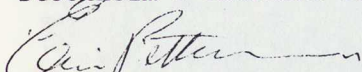
Genom beslut den 30 juni 1977 fastställde regeringen direktiven för en kommitté med uppgift att utreda de näringspolitiska effekterna av företagens internationella investeringar. Kommittén, som påbörjade sitt arbete vid årsskiftet 1977-1978, antog namnet direktinvesteringskommittén (DIRK).

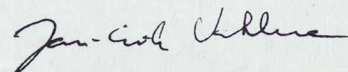
DIRK har initierat fem större undersökningar. I en har effekterna av svenska företags verksamhet utomlands uppskattats med hänsynstagande till konkurrens och köparkrav (SOU 1981:33). I en andra undersökning studerades effekterna av svenska företags investeringar utomlands och utländska företags investeringar i Sverige med särskild hänsyn till uppkomna beroendeförhållanden mellan koncernernas olika delar (SOU 1981:43). I denna studie jämförs utvecklingen i några centrala avseenden i svenska multinationella, utlandsägda och svenska nationella företag. I en fjärde studie värderas med ekonometriska metoder inverkan av förändringar i svenska företags utlandsproduktion på deras export från Sverige. Den femte undersökningen söker utröna inverkan av internationella investeringar på sysselsättningsstrukturen i svensk industri. Kommitténs slutbetänkande avses publiceras under 1982.

Underlaget till denna undersökning är hämtat ur statistiska centralbyråns datamaterial. DIRK vill i detta sammanhang tacka Per-Anders Allard, Leif Sundberg och Christer Söderström vid SCB för deras medverkan till att göra materialet bearbetningsbart för DIRKs syften. Jan-Erik Vahlne och Karl-Johan von Heland vid DIRKs sekretariat har genomfört undersökningen.

Studiens uppläggning har diskuterats och godkänts av kommittén. Utredarna svarar emellertid ensamma för slutsatserna. Kommitténs ställningstaganden redovisas i slutbetänkandet.

Stockholm i februari 1982

Eric Pettersson

Jan-Erik Vahlne

1982

Den här rapporten är en del av den omfattande undersökningen som utförts av den svenska utredningskommittén för utvärdering av den svenska utredningskommitténs arbete under 1981. Rapporten innehåller en översikt över de viktigaste resultaten från undersökningen och en diskussion om de viktigaste frågorna som uppstår i samband med utvärderingen av den svenska utredningskommitténs arbete.

Utredningskommittén har under 1981 utfört en omfattande undersökning av den svenska utredningskommitténs arbete under 1981. Undersökningen har omfattat en översikt över de viktigaste resultaten från undersökningen och en diskussion om de viktigaste frågorna som uppstår i samband med utvärderingen av den svenska utredningskommitténs arbete. Utredningskommittén har under 1981 utfört en omfattande undersökning av den svenska utredningskommitténs arbete under 1981. Undersökningen har omfattat en översikt över de viktigaste resultaten från undersökningen och en diskussion om de viktigaste frågorna som uppstår i samband med utvärderingen av den svenska utredningskommitténs arbete.

Utredningskommittén har under 1981 utfört en omfattande undersökning av den svenska utredningskommitténs arbete under 1981. Undersökningen har omfattat en översikt över de viktigaste resultaten från undersökningen och en diskussion om de viktigaste frågorna som uppstår i samband med utvärderingen av den svenska utredningskommitténs arbete.

Utredningskommittén har under 1981 utfört en omfattande undersökning av den svenska utredningskommitténs arbete under 1981. Undersökningen har omfattat en översikt över de viktigaste resultaten från undersökningen och en diskussion om de viktigaste frågorna som uppstår i samband med utvärderingen av den svenska utredningskommitténs arbete.

Stockholm i februari 1982

Jan-Erik Varhne

Eric Pettersson

KAPITEL 1 INTERNATIONELLT VERKSAMMA FÖRETAG I SVENSK INDUSTRI

Sverige har, i likhet med många andra små länder, omfattande ekonomiska relationer med omvärlden. Sålunda motsvarar värdet av export resp import i grova tal hälften av industriproduktionen och en dryg fjärdedel av bruttonationalprodukten. Svenska företag bedriver också en jämförelsevis stor utlandsverksamhet (tabell 1.1). En beräkning av enbart industrins direktinvesteringar i förhållande till ländernas storlek skulle sannolikt föra Sverige mot en än mer "framskjuten" placering, då en hel del av de andra ursprungsländernas investeringar avser råvaruutvinnande verksamhet, medan Sverige har relativt lite utlandsinvesteringar av den arten.^{1,2}

Tabell 1.1 Utländska utgående direktinvesteringars värde i förhållande till bruttonationalprodukten för några industriländer år 1976.

Ursprungsland	Bestånd av utländska direktinvesteringar i relation till bruttonationalprodukt
Schweiz	0,33
Storbritannien	0,15
Nederländerna	0,11
USA	0,08
Sverige	0,07
Kanada	0,06
Belgien	0,05
Västtyskland	0,05
Japan	0,04
Frankrike	0,03
Italien	0,02

Källa: Egna beräkningar utifrån Centre for Transnational Corporations, 1978 och Konjunkturläget 1978:2.

¹ Med en direktinvestering (utomlands) avses en placering i en rörelsedrivande verksamhet över vilken placeraren kan, helt eller delvis, utöva kontroll. Utlandsinvestering och direkt investering används här som med direktinvestering synonyma begrepp.

² Sålunda motsvarade tillverkningsindustrins andel av bokfört värde av beståndet av direkta investeringar för Sverige 74 % år 1970 mot endast 57 % för USA (1970) och 53 % för Storbritannien (1968), (Swedenborg, 1975).

Utlandsägda företags verksamhet i Sverige är däremot av relativt sett mindre storlek vid en internationell jämförelse (tabell 1.2).

Tabell 1.2 Utlandsägda företags andelar av några industriländers tillverkningsindustri, procent.

Värdland	Andel av industrisysselsättningen	Andel av industriproduktionen	Undersökningsår	Använd definition av utländägt företag (andel av aktiekapitalet)
Kanada	54,3	56,2	1975	≥ 50
Australien	23,6	28,7	1973	≥ 50
Österrike	21,8	22,7	1976	≥ 50
Frankrike	19,0	27,8	1975	≥ 20
Italien	18,3	23,8 ¹	1977	≥ 50
Västtyskland	16,8	21,7 ¹	1976	≥ 25
Storbritannien	13,9	21,2	1977	≥ 50
Norge	6,7	10,4	1977	≥ 50
Spanien	-	11,2	1971	≥ 50
Sverige	5,4	8,0	1977	≥ 50
Danmark	-	8,0 ¹	1976	≥ 50
Finland	3,3	2,7	1972	≥ 50
Japan	1,8	4,2 ¹	1978	≥ 25

¹ Omsättning.

Källor: OECD, 1981 och för Sverige, SCB, 1981.

Utvecklingen under 1970-talet har för svenskt vidkommande inneburit att de ingående investeringarna har stagnerat medan de utgående har ökat i omfattning. Med 1980-talets inträde har investeringarna i båda riktningarna ökat (tabell 1.3). Internationellt har utvecklingen fram till och med år 1976 - det senaste året för vilket internationell statistik finns tillgänglig - inneburit en fortsatt tillväxt av de direkta investeringarna. Därefter tycks en viss stagnation ha inträffat (OECD, 1981).

Tabell 1.3 Tillstånd för ut- resp ingående direkta investeringar, milj kr.

År	Ingående direktinvesteringar	Utgående direktinvesteringar
1970	779	1 093
1972	478	1 903
1974	674	2 430
1976	583	3 476
1978	788	3 005
1980	1 586	3 796
1981	1 373	6 540

Källa: Sveriges Riksbank, Förvaltningsberättelse resp år.

De svenska multinationella¹ och de utlandsägda företagens betydelse i svensk industri har successivt ökat (tabell 1.4). Närmare 64 % av de anställda i svenska industriföretag med fler än 50 sysselsatta återfanns sålunda i koncerner med produktion även utanför Sverige.

Tabell 1.4 Sysselsättningen i svenska industriföretag med fler än 50 anställda fördelade på kategorierna svenska multinationella företag (MNF), utlandsägda samt nationella företag, åren 1965, 1970, 1974 och 1978, antal i tusental och andelar i procent.

	1965		1970		1974		1978	
	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
Svenska MNF ¹	326	44,6	396	52,5	432	56,5	416	56,7
Utlandsägda företag ²	28	3,8	42	5,6	50	6,5	51	6,9
Svenska nationella företag ³	377	51,6	317	42,0	283	37,0	267	36,4
Industriföretag ⁴ med fler än 50 anställda	731	100	755	100	765	100	734	100

Källa: 1. Swedenborg, 1981.

2. 1965 och 1970 (även företag < 50 anställda) Samuelsson, 1977; 1974 och 1978 SCB, 1981.

3. Beräknad som restpost.

4. SCB, Företagen, resp år.

¹ Med ett multinationellt företag avses i denna rapport ett företag eller en koncern med tillverkningsaktiviteter i minst ett land utöver hemlandet.

I absoluta tal minskade visserligen de svenska multinationella företagen sysselsättningen från mitten av 1970-talet, men minskningen i de nationella företagen var större. Då samtidigt de utlandsägda företagen växte minskade de nationella företagens andel ytterligare något mellan åren 1974 och 1978. Totalt sett har således industrissysselsättningen i Sverige stagnerat. Antalet anställda i svenskägda företag utomlands har däremot ökat kraftigt. Mellan åren 1965 och 1978 ökade antalet anställda i utländska producerande dotterbolag från 148 000 till 228 000 (Swedenborg, 1981). Ökningen mellan åren 1974 och 1978 har emellertid varit betydligt mindre än under tidigare år.

Tillväxten av de direkta investeringarna och de multinationella företagens växande betydelse har lett till ett ökat intresse för de effekter - positiva och negativa - dessa företeelser kan ge upphov till. En hel mängd utredningar och forskningsrapporter har publicerats.¹ För svenskt vidkommande må det vara nog att hänvisa till avslutade och pågående offentliga utredningar. Koncentrationsutredningen utredde de samhällsekonomiska följderna av internationella koncerners verksamhet (SOU 1975:50). Den s k Eckerbergiska kommittén lade fram förslag om regler för utländska företags etableringar och fortsatta verksamhet i Sverige (SOU 1978:73). Den sittande valutakommittén har att utreda de samhällsekonomiska verkningarna av utgående direkta investeringar och överväga behov av förändringar av valutaregleringen, som är det instrument genom vilket utgående direkta investeringar regleras. Kommittén har publicerat en expertrapport (SOU 1980:51).

De multinationella företagen förknippas i debatten med problem av såväl ekonomisk som politisk, facklig och social natur. DIRKs uppdrag gäller emellertid enbart de ekonomiska effekterna eller - som det heter i direktiven - de näringspolitiska effekterna. Härmed avses effekter på industri- och branschstruktur, internationell konkurrenskraft och export, teknisk utveckling och produktivitet samt sysselsättningens storlek och sammansättning.

¹ En bibliografi har utgivits av Centre for Transnational Com-

Som utförligare kommer att diskuteras i DIRKs slutbetänkande finns ingen alltigenom förträfflig metod för utvärdering av direkta investeringars effekter. Det hänger delvis ihop med den - allmänt omfattade - definitionen som givits dessa. Med effekt avses sålunda skillnaden mellan det faktiska utfallet i en viss resultatdimension, exempelvis sysselsättning, och det tänkta utfallet efter det alternativ till direktinvesteringen som företaget skulle ha valt, eller tvingats välja, om det varit förhindrat helt eller delvis att genomföra investeringen. Det rör sig således om jämförelser mellan hypotetiska och faktiska förlopp, där redan den faktiska utvecklingens beroende av just den direkta investeringen är mycket svår att klarlägga.

DIRK har valt att arbeta med en kombination av metoder, var och en tillämpad på sitt empiriska underlag. Delundersökningarna - fem till antalet - avses publiceras var för sig som expertrapporter. Kommitténs ställningstaganden redovisas sedan i slutbetänkandet.

I två av DIRKs delrapporter har avsikten varit att göra direkta effektmätningar och samtidigt öka kunskapen om direktinvesteringarnas betydelse för de investerade koncernerna och de svenska koncerndelarna. Studierna har därför varit relativt ingående och utförts på begränsade delar av industrin: svenska multinationella företag i sex industrier (SOU 1981:33) och tio enskilda företag - både svenska och utlandskontrollerade (SOU 1981:43). De tre övriga undersökningarna beskriver och analyserar större material: i en är underlaget uppgifter om hela den svenska industrins utländska verksamhet; i en annan är underlaget den av arbetsmarknadens parter gemensamt förda förhandlingsstatistiken. Syftet är att beskriva omfattningen och inriktningen av den utländska verksamheten samt pröva inverkan av lokal produktion utomlands på exporten från Sverige resp att analysera inverkan av direkta investeringar på personalsammansättningen i de investerade koncernernas svenska delar.

DIRK bedömde det också som nödvändigt att bilda sig en någorlunda välgrundad uppfattning om de utlandsägda företagen och deras utveckling i Sverige. Genom bearbetning av statistiska centralbyråns material har det varit möjligt att utforma en sådan undersökning som en jämförelse mellan olika företagskategoriers, utlandskontrollerade, svenska multinationella och nationella företag, utveckling över en tidsperiod.¹

Syftet för denna undersökning har således varit att pröva huruvida företag tillhörande de olika kategorierna uppvisar olikartade beteenden och därför erhåller olika utfall i de näringspolitiska dimensionerna. Ett bisyfte har varit att skaffa erfarenheter från det nuvarande svenska informationssystemet med anknytning till direkta investeringar och multinationella företag. Det ankommer på DIRK att lämna förslag till förbättringar i dessa avseenden om så anses erforderligt.

Kan vi förvänta oss skillnader mellan kategorierna?

Teorin för multinationella företag säger att vissa företag kunnat bli multinationella på grund av att de haft någon egenskap som gjort dem överlägsna konkurrenter på utländska marknader.² Fördelen kan ha bestått i tillgång till viss teknisk eller marknadsmässig kunskap, som t ex visat sig vara fallet med i Sverige investerande utländska koncerner³, eller råvaror som konkurrenterna inte haft. En av de tentativa slutsatserna av industristudierna (SOU 1981:33) är att multinationella företag också kan använda sin position till att förstärka befintliga, eller att bygga upp nya, företagsspecifika fördelar. Överlägsenheten kan sedan utnyttjas så att lönsamheten eller tillväxten ökas eller åtgärder vidtas för att öka stabiliteten i företagets situation. Delvis är sådana mål utbytbara mot varandra, delvis står de i ett mål-medelförhållande till varandra, och en jämförelse

¹ I flera tabeller särredovisas dessutom en ytterligare kategori: "från utlandet minoritetsägda företag".

² Se SOU 1981:33 och däri refererade källor.

³ Samuelsson, 1977.

mellan olika kategorier av företag måste därför omfatta en hel serie av "resultatvariabler". Det är ett av skälen till att nedanstående beskrivningar omfattar så många variabler som de gör.

En viktig avgränsning i denna rapport är att undersökningen avser skillnaderna mellan i Sverige tillverkande företag. Det innebär att hela koncernen inkluderas för kategorin "nationella företag"¹, som just definieras som företag (koncerner) med tillverkning enbart i Sverige. För kategorin "svenska multinationella företag" inkluderas naturligtvis moderbolagen samt eventuella svenska dotterbolag med industriell verksamhet. För kategorin "utlandsägda företag" är det svenska industriföretag kontrollerade av utländska koncerner som ingår i materialet. Studien kan därför sägas likna en jämförelse mellan "äpplen, apelsiner och bananer" och det är just det som är poängen. Vi är intresserade av skillnader mellan företagskategorierna sådana de uppträder i Sverige.

Skillnader som kan förväntas förekomma på koncernnivå mellan de olika kategorierna behöver således inte nödvändigtvis uppträda i den jämförelse vi gör. Däremot kan andra typer av skillnader förväntas. Även om multinationella koncerner vid jämförelser har framstått som mer forsknings- och utvecklings-(fou-)intensiva än icke multinationella företag behöver detta inte gälla samtliga enheter inom koncernerna. Tvärtom har det visat sig att multinationella företag ofta har koncentrerat fou-verksamheten till hemlandet.² Dotterbolag har därför ofta, även i fou-intensiva koncerner, liten eller ingen fou-verksamhet. Vi kan därför förvänta oss denna typ av nivåskillnader, eftersom ju jämförelsen mellan svenska och utländska företag faktiskt avser "hemlandsverksamheter" och "värdlandsverksamheter". Beträffande många av de övriga variablerna är det svårt att ha bestämda å priori föreställningar om nivåskillnader.

¹ Bortseende från eventuella dotterbolag utanför industrin i Sverige eller i utlandet.

² Se t ex SIND 1980:4.

En av de fördelar som tillskrivs internationellt verksamma företag är deras bättre kunskap om utländska avsettningsmarknader och om förutsättningarna att bedriva tillverkning på ett lönsamt sätt i olika länder. Vi kan därför förvänta oss att internationellt verksamma företag allokerar investeringar mellan länder med hänsyn tagen till aktuella och förväntade förändringar på ett för koncernen fördelaktigt sätt. Detta förhållande bör vara en förklaring till den investeringsvolym, tillväxttakt och sysselsättningsutveckling vi kan konstatera i Sverige. Till den delen är det i mindre grad nivåskillnader som är intressanta utan fastmer förändringar i nivåerna. Större delen av den empiriska undersökningen är också inriktad på att undersöka dylika förändringar i beteendet över en viss tidsperiod. Avsnittet om genomgående företag (kapitlen 3-9) svarar mot den delen av syftet.

Det i sammanhanget svåra metodproblemet består i att kunna hänföra eventuella skillnader i beteende och resultatdimensioner till just kategoritillhörigheten, dvs egenskapen att vara ett utlandsägt företag, svenskt multinationellt företag eller ett nationellt företag. Det gäller att eliminera inverkan av andra påverkande faktorer som förändringar i de valda populationernas sammansättning och företagens i de olika kategorierna skiljaktiga fördelning i fråga om andra egenskaper som bransch, storlek osv. Nedan beskrivs utförligt förfarandet vad gäller konstruktionen av populationerna. Inverkan av ojämna fördelningar på branscher och storleksklasser har vi sökt komma till rätta med genom nedbrytning av materialet efter dessa dimensioner. Beträffande de utlandsägda företagen har hänsyn också tagits till etableringsätt (förvärv eller nybildning) samt etableringstidpunkt (ålder) och ursprungsland. Vi anser oss därmed ha tagit hänsyn till de viktigaste "störande" faktorerna. Det är å andra sidan helt klart att andra aspekter av företagets situation påverkar mätningarna. Men det är acceptabelt så länge dessa förhållanden inte kan antas vara ojämnt

fördelade mellan kategorierna och antal företag i varje cell är så stort att inverkan av företagsunika förhållanden inte slår igenom.

Förutom kapitlen om de genomgående företagen rymmer denna rapport ett kapitel (2) om det statistiska materialet. Ett kapitel (10) ägnas åt från utlandet förvärvade företag och i ett kapitel (11) prövas graden av stabilitet i kategoriernas verksamhet. I kapitel 12 sammanfattas och diskuteras resultaten.

Först och främst vill jag tacka er för att ni har valt att
 vara med oss på denna resa. Det är ett stort ansvar som vi
 tar på oss och vi vill säkerställa att ni får en fantastisk
 upplevelse. Vi kommer att erbjuda er den bästa service vi
 kan ge och vi vill att ni ska känna er som hemma hos oss.
 Om ni har några frågor eller önskar förändringar, är vi
 alltid redo att hjälpa er. Vi ser fram emot att möta er
 och erbjuda er en fantastisk resa.

Med vänlig hälsning

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

Malin

KAPITEL 2 DET STATISTISKA MATERIALET

I detta kapitel skall vi redogöra för insamlingen och bearbetningen av det omfattande statistiska material som använts. Undersökningen har varit förenad med åtskilliga metodproblem, då det varit nödvändigt att dels insamla vissa uppgifter, dels anpassa tillgänglig statistik för våra syften.

Företagskategorierna

I syfte att identifiera skillnader i de näringspolitiska resultatdimensionerna har företagen indelats i fyra kategorier.

1. Utlandsägda företag, dvs företag med en utländsk ägarandel, direkt eller indirekt, på mer än 50 %.
2. Från utlandet minoritetsägda företag, dvs företag som till minst 20 och högst 50 %, direkt eller indirekt, ägs från utlandet.
3. Svenska multinationella företag, dvs svenskkontrollerade industriföretag med tillverkning i minst ett land utöver Sverige.
4. Svenskkontrollerade industriföretag med tillverkning endast i Sverige, benämnda nationella företag.

Kategorin från utlandet minoritetsägda företag är således majoritetsägda av svenska företag. De redovisas därför, till den del de är att betrakta som svenska multinationella företag, som också ingående i den kategorin. En motsvarande dubbelräkning har inte skett i de fall moderföretagen är nationella företag. Orsaken har varit en strävan att renodla en eventuell inverkan av det utländska ägandet.

Att fördela industriföretagen på de fyra kategorierna har varit problemfyllt, då ägarförhållanden och tidpunkter för eventuella kategoribyten varit ofullständigt kända. Sekretariatet har därför upprättat egna register

över svenska multinationella och utlandsägda företag och därvidlag utnyttjat alla tänkbara källor.

Grunden för DIRKs register över de helt eller delvis utlandsägda företagen utgörs av Riksbankens register över ansökningar om tillstånd till kapitalinförsel. Registret är sekretessbelagt men gjordes tillgängligt för DIRK. En tidsödande genomgång av tiotusentals registerkort gav en förteckning över samtliga företag som ansökt om att få genomföra (men inte nödvändigtvis genomfört) en direkt investering. I bästa fall angavs om investeringen avsåg ett producerande eller ett försäljande dotterbolag. Den sålunda upprättade listan över utlandsägda företag kontrollerades mot uppgifter i tidigare undersökningar¹, SPKs register över förvärv², företagens årsredovisningar, tidskriftsartiklar osv. I rätt många fall togs även direktkontakt med företagen. Efter detta omfattande sökarbete förfogar nu DIRK över ett register över utlandsägda företag med uppgifter om verksamhetsinriktning³, etableringstidpunkt, etableringssätt⁴, storlek, koncern tillhörighet samt eventuella syster- eller dotterbolag i Sverige.⁵

Arbetet med att lägga upp ett register över svenska företag med utlandsproduktion var något enklare. Förutom Riksbankens register var det möjligt att utnyttja uppbyggda databanker vid företagsekonomiska institutionen vid Uppsala universitet⁶ och Industriens Utredningsinstitut⁷. Uppgifterna för senare år kunde kontrolleras

¹ Johansson (1968) och Samuelsson (1977).

² SPK, resp år.

³ Tillverkning, försäljning, forskning och utveckling.

⁴ Förvärv eller nybildning.

⁵ SCBs register över utlandsägda företag är sekretessbelagt och var dessutom delvis ofullständigt. Det har därför inte använts.

⁶ Se Hörnell, Vahlne & Wiedersheim-Paul (1973).

⁷ Se Swedenborg (1981).

i årsredovisningarna, då skyldighet finns sedan år 1977 att där ge uppgift om antalet sysselsatta fördelade på länder. Slutligen tillställdes ett antal företag, som kunde tänkas ha tillverkning utomlands, en enkät.

Utländska företag ägda direkt av svenska privatpersoner har inte tagits med i registret. Inte heller har utlandsägda företag med egna utländska dotterbolag inkluderats i kategorin svenska multinationella företag.

Informationen om de svenska multinationella företagen är densamma som för de utlandsägda företagen. Inga uppgifter finns således om den utländska verksamheten.

Många företag ingår i koncerner. När så är fallet har samtliga koncernföretag placerats i samma kategori. Motiveringen har varit att koncernföretagen i regel leds av en gemensam ledning och att multinationella inslag i en koncern därför kan tänkas påverka beteendet i samtliga koncernföretag. Undantag har gjorts för investmentbolagskoncernerna, Asken, Beijerinvest och Promotion samt KF och Statsföretagsgruppen. I dessa fall har vi gjort bedömningen att ledningen av verksamheten huvudsakligen legat på resp underkoncerns- eller företagschef och därför har dessa enheter kategoriplacerats utifrån sina resp egenskaper.

Sammanförandet av företag till koncerner har varit ett problem för såväl kategorin svenska multinationella företag som kategorin utlandsägda företag, eftersom vi varit tvungna att rekonstruera alla koncernbildningar som skett under den tid undersökningen omfattar, dvs åren 1966-1979. Denna period kännetecknades av omstruktureringar av näringslivet med ett stort antal förvärv och försäljningar, nybildningar och avvecklingar av hela eller delar av företag. Första gången en mer organiserad kartläggning av svenska koncerner skedde var år 1976 i och med att SCB publicerade ett koncernregister. Detta har sedan successivt förbättrats. Registret omfattar endast koncernbildningar där moderbolaget finns i Sverige.

Flera utländska koncerner har emellertid etablerat organisatoriskt fristående företag i Sverige, s k systerbolag, vilka således inte registrerats som koncerner. Sekretariatet har i sådana fall gjort en kompletterande strukturering av de utlandsägda företagen, så att alla företag med gemensamt moderbolag förts till samma koncern. SCBs data är emellertid inte alls ordnade för att möjliggöra en redovisning per koncern. I stället har alla företag - begreppet används här i sin juridiska betydelse - "öronmärkts" med koncernernas kategoritillhörighet.

En indelning av de svenska industriföretagen i tre eller fyra kategorier måste med nödvändighet innebära att varje kategori i många avseenden blir mycket heterogen. Nationella företag kan vara starkt exportberoende resp rent hemmamarknadsinriktade. Ett företag som klassats som multinationellt kan vara höggradigt internationaliserat eller ha endast ett relativt obetydligt producerande dotterbolag utomlands. Utlandsägda företag kan utgöra betydande beståndsdelar i de koncerner i vilka de ingår. Men de kan också utgöra endast en mycket liten del av en stor koncern. En dylik spridning av egenskaperna inom kategorierna kan därför dölja skiljaktiga beteenden inom delar av kategorierna.

Genomgående företag

Huvuddelen av denna undersökning ägnas frågan huruvida de olika företagskategorierna utvecklats olika med avseende på vissa näringspolitiskt intressanta variabler. Det har därför varit viktigt att eliminera inverkan av förändringar i kategoriernas sammansättning. Vi har därför valt att arbeta med företag som varit "genomgående" i den meningen att de tillhört samma kategori under resp tidsperiod och inte förändrats genom fusioner eller försäljningar samt, inte minst, regelbundet lämnat statistiska uppgifter till SCB.

För ett forskningsprojekt vid Ekonomiska Forskningsinstitutet (EFI) vid Handelshögskolan, i vilket redovisningsdata analyserades, hade primärmaterialen för samt-

liga industriföretag, som någon gång under perioden 1966-1972 haft fler än 200 anställda och/eller en balansomslutning överstigande 20 miljoner kronor i 1970 års priser, bearbetats vid SCB. Syftet var att åstadkomma jämförbarhet över tiden. Det uppges vid SCB att ca 4 manår lagts ner på att ställa i ordning denna "EFI-population" för tidsperioden 1966 till 1972.

För att över huvud taget kunna genomföra denna undersökning var det av kostnadsskäl nödvändigt att använda EFI-materialet. Det tillkom dock en avsevärd mängd kompletteringsarbete för att "skriva fram" populationen till år 1977 (för vissa variabler till år 1979) och för att gå igenom materialet för EFI-företagen i de statistikgrenar som inte använts vid EFI-undersökningen. Det visade sig dock att under en så lång tidsperiod som 1966-1977 var antalet företag som kunde behandlas som genomgående väl litet. Perioden indelades därför i två undersökningsperioder, 1966-1972 och 1973-1977, som behandlades var för sig.

Köp och försäljning av hela eller delar av företag över kategorigränserna innebär problem vid jämförelser över tiden. Då dylika förändringar kan vara relativt omfattande till sina verkningar har inverkan eliminerats. Det har dock skett enbart vid köp eller försäljningar där båda parter varit av den storleken att de tillhört EFI-populationen. Elimineringen skedde genom att tidpunkten för förändringen förflyttades till antingen början eller slutet, beroende på om det varit en sammanslagning eller uppsplittring. Där företaget bytte kategori, som då ett nationellt företag börjar tillverka utomlands, var närheten i tiden till början eller slutet av perioden det som avgjorde riktningen av förflyttningen av förvärvstidpunkten.

I försöken att mäta graden av stabilitet i företagens verksamhet (kapitel 11) användes ett något annorlunda konstruerat material. Syftet är här att mäta förändringar mellan två på varandra följande år. Företag behövde därför inte nödvändigtvis vara "genomgående" för hela de

två delperioderna för att kunna inkluderas i materialet. I denna del är därför antalet undersökta företag något större än i avsnittet om genomgående företag. Detta förfarande är detsamma som SCB använder vid redovisning i sina egna publikationer av utvecklingen i "identiska företag".

Användningen av materialet för genomgående företag innebär att beskrivningen av utvecklingen förvanskas. Företag som inte är genomgående omfattas definitionsmässigt inte. De är under perioden nyetablerade företag och av olika skäl likviderade företag. Genom storlekskriteriet är antalet nyetablerade företag som kunnat ingå i EFI-populationen mycket litet. De genomgående företagens täckningsgrad i förhållande till EFI-populationen och industrin som helhet redovisas i detta kapitels avslutande avsnitt. Användning av identiska företag, dvs en population bestående av företag som är jämförbara endast över tvåårsperioder, hade eliminerat en del av dessa problem. Å andra sidan hade då inte kunnat uteslutas att populationsförändringar varit en bidragande orsak till den beskrivna utvecklingen. Därför bedömdes användningen av genomgående företag vara överlägset för DIRKs syften.

Användningen av genomgående företag, och eliminering av inverkan av köp och försäljningar av företag, gör att vissa typer av förändringar inte tillåts påverka resultatet. Skälet är naturligtvis en önskan att öka jämförbarheten med avseende på internt genererade förändringar som kan tänkas bero av kategoritillhörigheten. De orensade mer "fullständiga" förändringarna redovisas i kapitel 12, medan de förra utgör underlaget för kapitlen 3 till och med 9.

SCBs datamaterial

Att utnyttja SCBs material för DIRKs syften har varit förenat med rätt stora svårigheter. Det beror i hög grad på att SCBs huvuduppgift är att sammanställa årsvisa totaler för olika variabler. I sådana sammanhang spelar måhända brister i datatillgången, beroende på bristande

kvalitet, omläggningar av räkenskapsår, uraktlåtenhet från företagets sida att besvara enkäter eller dylikt, inte så stor roll. När man som i detta fall vill följa utvecklingen över tiden och dessutom har företagen fördelade på kategorier, branscher och storleksklasser utgör dylika brister avsevärda problem. Särskilt stora har dessa problem varit i fou-statistiken, till stor del beroende på att uppgiftslämnandet är frivilligt. Så långt möjligt har saknade uppgifter sökts genom andra källor men i några fall har företag inte kunnat inkluderas i de genomgående företagen.

Beträffande industriföretagens verksamhet är statistikinsamlandet och -bearbetandet fördelat på ett antal olika statistikgrenar inom SCB. De är finans-, industri-, forsknings- och utvecklings-, utrikeshandels- och arbetsmarknadsstatistik. Uppgifterna i de olika statistikgrenarna kan därför avse olika populationer, samlas in via olika enkäter och avse olika observationsenheter. Finans- och fou-statistiken bygger sålunda på uppgifter om företagsenheterna. Industristatistiken har arbetsstället som undersökningsenhet. I handelsstatistiken sker sammanställningen efter typ av vara och först mycket sent har det, efter en koppling mellan det s k hemtagar-numret och de organisationsnummer som SCB åsatt företagen, varit möjligt att sammanställa importen per företag. Uppgifter om exportens storlek på företagsnivå tas sedan år 1975 in via enkäten för finansstatistiken.

De flesta här utnyttjade uppgifter är hämtade från finansstatistiken, för vilken täckningsgraden är relativt hög. Vid användningen av data från övriga statistikgrenar är täckningen lägre. Vad beträffar finansstatistiken redovisas täckningen i påföljande avsnitt. För övriga statistikgrenar görs detta i anslutning till resultatredovisningen.

Att organisera industriell verksamhet i form av koncerner har blivit allt vanligare. Som tidigare påpekats vore det därför av värde att kunna studera näringslivets utveckling i koncerntermer. Ett speciellt problem att lösa

därvidlag är att aktiviteter, som t ex försäljning och fou, bryts ut och bedrivs i separata företag. Dessa klassas då inte som industriföretag och nås därför inte av enkäter riktade till sådana företag. Det gäller t ex fou-laboratorier som Nordreco, ingående i Nestlékoncernen, som också äger Findus. Eftersom valet av organisationsform sannolikt inte fördelar sig likartat mellan kategorierna och dessutom har förändrats under perioden, hade det varit fördelaktigt att i stället kunna arbeta med uppgifter rörande koncerner. Vi har emellertid, utifrån erfarenheterna från industri- och fallstudierna (SOU 1981:33 och 43), ingen anledning att förmoda att de introducerade felen skulle vara stora. Men ju mer användningen av denna typ av koncernbildning kommer i allmänt bruk desto allvarligare blir denna felkälla.

Ett annat problem är branschklassificeringen. Principen är att den verksamhet som är störst, mätt som förädlingsvärde, avgör i vilken bransch ett företag placeras. Det innebär att vissa tämligen stora producerande enheter inte ingår i SCBs statistik över industriföretagen, därför att större delen av resp företags förädlingsvärde härrör från varuhandel.¹ På samma sätt påverkas fördelningen på branscher inom industrin.

Sedan är själva principen för uppbyggnaden av branschklassificeringssystemet inte odiskutabel. SNI-systemet, som är anpassat till internationella standards, är uppbyggt efter vilken råvara och vilka tekniker som används. Och det är naturligtvis en för vissa ändamål relevant indelningsprincip. För andra ändamål kan andra principer vara lämpligare. För t ex studier av koncentrationsutvecklingen skulle en mer ändamålsorienterad klassificering vara relevant. Det skulle möjliggöra studium av företag som faktiskt konkurrerar på samma marknadssegment, t ex då produkter av trä konkurrerar med produkter av plast. Som det nu är samlas dessa uppgifter ofta bara in av branschföreningar för internt bruk i medlemsföretagen och låter sig svårligen kombineras med offentlig statistik.

¹ Så t ex räknades IBM under perioden 1966-1972 inte som ett industriföretag och ingår därför inte i genomgående företag under

Sekretesslagstiftningen angående den offentliga statistiken har inneburit att det inte varit möjligt för sekretariatet att ta del av primärmaterial för att därigenom kunna upptäcka felkällor. Genom skriftlig förfrågan till de utlandsägda företagen erhöles dock tillstånd i de allra flesta fall att ta del av primärmaterial avseende dem. Vidare kan vi inte själva publicera material där antalet ingående företag inte är minst tre. I sådana fall anges det i tabellerna med bokstaven "S" för sekretess.

Genomgående företags täckningsgrad

Som redan nämnts kommer strävan att beskriva utvecklingen i företag som är genomgående under en tidsperiod att reducera EFI-populationen. I tabell 2.1 finns angivet antalet arbetstillfällen i företag i de olika kategorierna som inte kunnat inkluderas i de genomgående företagen på grund av konkurs, likvidation eller kris som lett till så genomgripande omstrukturering att företaget inte har kunnat anses som genomgående. De nationella företagen är kraftigt över- och de svenska multinationella företagen kraftigt underrepresenterade i gruppen företag som sållats bort. Totalt förklarar detta bortfall ungefär 40 % av skillnaden i antalet sysselsatta mellan EFI- och genomgående företagen.

Tabell 2.1 Antal arbetstillfällen i EFI-företag som på grund av konkurs, likvidation eller ombildning på grund av kris¹ inte kunnat inkluderas i gruppen genomgående företag åren 1966-1977.

	Sysselsättningsbortfall	
	Antal (1000-tal)	Andel av det totala bortfallet
Svenska MNF	5,4	14
Utlandsägda företag	3,3	8
Svenska nationella företag	30,9	78

Totalt	39,5	100

¹ Här inräknas sådan minskning av den industriella verksamheten att företaget kommit att klassas som tillhörande andra branscher än industri.

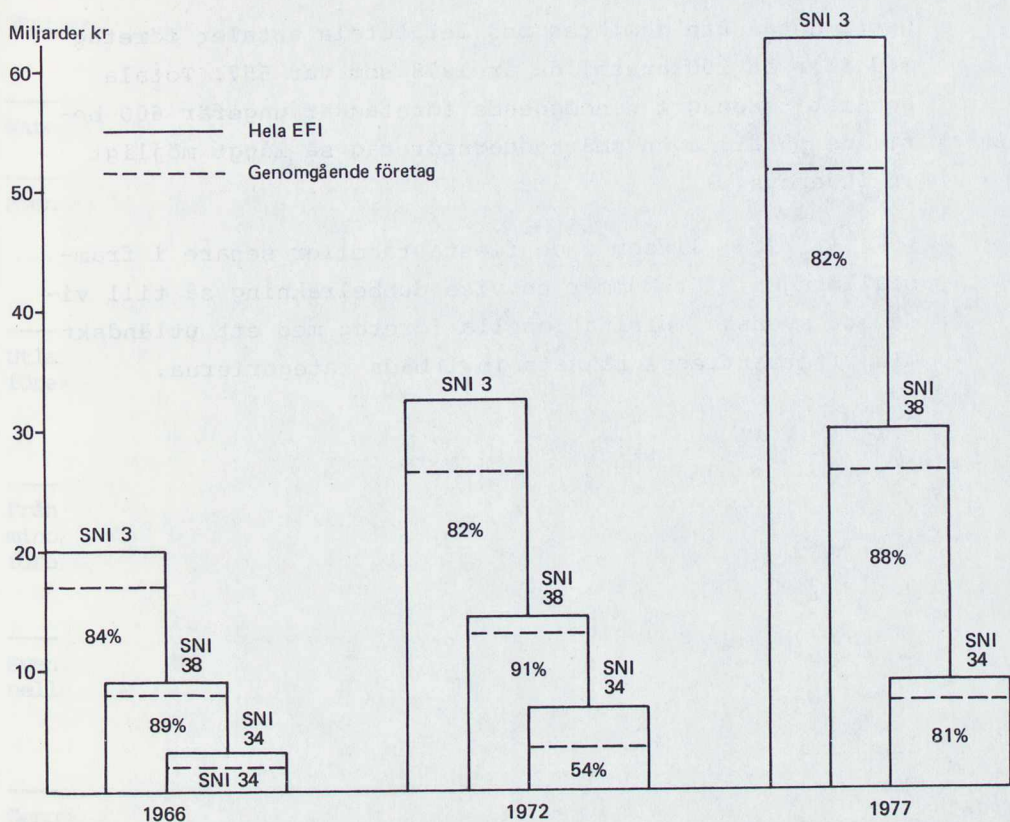
Under den andra delperioden, 1973-1977, genomgick en nationell företagsgrupp, KF, med över 30 000 anställda så genomgripande organisationsförändringar att det av tekniska skäl inte kunde behandlas som genomgående. I övrigt förklaras skillnaden mellan EFI-populationen och de genomgående företagen av kategoribyten framför allt bestående i att nationella företag blev multinationella med den av oss använda definitionen. Under den första delperioden, 1966-1972, övergick nationella företag med ungefär 8 000 anställda till att bli utlandsägda. Under den andra delperioden var motsvarande siffra ca 10 000.

De genomgående företagens täckningsgrad i förhållande till EFI-företagens är över 80 % och i förhållande till industrin som helhet ungefär 60 % (se tabell 2.2 och figur 2.1). Skillnaderna mellan EFI-företagen och hela industrin är de små företagen. Beskrivningen av de genomgående företagen ger därför en bild av utvecklingen i företag som svarar för mer än 80 % av förädlingsvärdet i företag som någon gång under åren 1966-1977 haft fler än 200 anställda eller mer än 20 miljoner kronor i balansomslutning (i 1970 års penningvärde).

Tabell 2.2 Förädlingsvärde i hela industrin (SNI 3), EFI-populationen och genomgående företag, (miljkr), samt de senares grad av täckning i förhållande till hela industrin (procent), åren 1966, 1972 och 1977.

	1966	1972	1977
Hela industrin	27 418 ¹	45 062	83 627
EFI-populationen	19 897	32 398	62 404
Genomgående företag	16 688	26 575	51 047
EFI/hela industrin	73	71	75
Genomgående företag/ hela industrin	61	58	61
Genomgående företag/EFI	84	82	82

¹ Detta värde innefattar inte förädlingsvärde i företag med färre än 5 anställda och företag med t ex omlagt räkenskapsår. Förädlingsvärdet i denna grupp var emellertid litet.

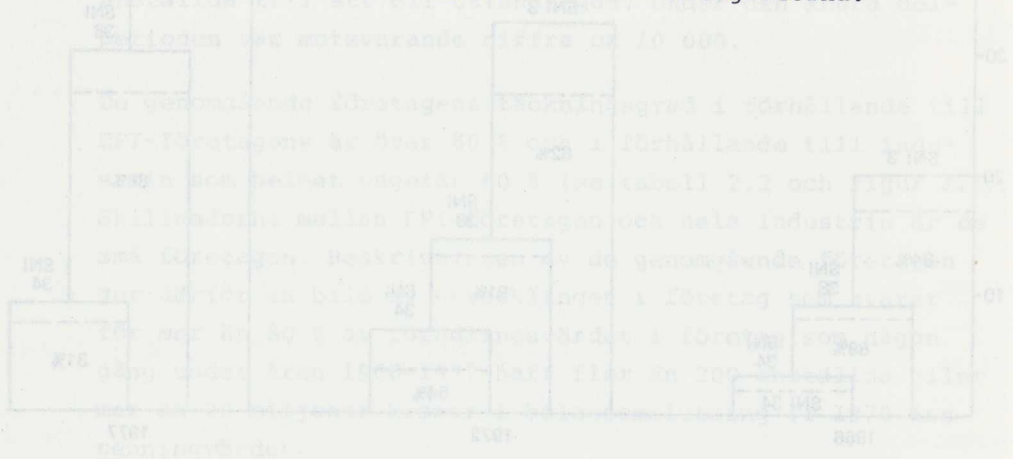
Figur 2.1 Genomgående företags förädlingsvärde i förhållande till EFI-företagens (miljarder kr och procent) åren 1966, 1972 och 1977, totalt och för två branscher.

Vad kategorierna beträffar svarade svenska multinationella företag för 65 %, utlandsägda företag för 7,6 %, nationella företag för 25 % och minoritetsägda företag för 2,4 % av förädlingsvärdet i genomgående företag år 1977. Det betyder att det är nationella företag som är underrepresenterade och multinationella överrepresenterade. I EFI-företagen svarade nämligen de multinationella för 59 %, de utlandsägda för 8 %, de minoritetsägda för 2 % och de nationella företagen för 31 % av det totala förädlingsvärdet.

Antalet företag med fler än 200 anställda i genomgående företag är ungefär 440 (tabell 2.3) - antalet varierar något mellan åren beroende på sammanslagningar och dylikt.

Detta antal kan jämföras med det totala antalet företag med fler än 200 anställda år 1978 som var 557. Totala antalet företag i genomgående företag är ungefär 600 beroende på att även små koncernföretag så långt möjligt inkluderats.

I tabell 2.3, liksom i de flesta tabeller senare i framställningen, förekommer en viss dubbelräkning så till vida att svenska multinationella företag med ett utländskt minoritetsintresse räknats in i båda kategorierna.

Figur 2.1 Genomgående företags förtäringvärde i förhållande till HBT-förbrukningsvärdet för 1977. Det betyder att det är nationella företag som är i fokus för 2,4 % av förtäringvärdet i genomgående företag för 1977. I HBT-förbrukningsvärdet svarar nämligen de multinationella företagen för 2,4 % av utländska företag för 1,8 % av nationella företag för 2,4 % och minoritetsägda företag för 2,4 % av förtäringvärdet i genomgående företag för 1977. Det betyder att det är nationella företag som är i fokus för 2,4 % av förtäringvärdet i genomgående företag för 1977. I HBT-förbrukningsvärdet svarar nämligen de multinationella företagen för 2,4 % av utländska företag för 1,8 % av nationella företag för 2,4 % och minoritetsägda företag för 2,4 % av förtäringvärdet i genomgående företag för 1977.

Är företagsvärdet med flera företag i samma grupp. I tabell 2.1 är företag som är i fokus för 2,4 % av förtäringvärdet i genomgående företag för 1977. Det betyder att det är nationella företag som är i fokus för 2,4 % av förtäringvärdet i genomgående företag för 1977. I HBT-förbrukningsvärdet svarar nämligen de multinationella företagen för 2,4 % av utländska företag för 1,8 % av nationella företag för 2,4 % och minoritetsägda företag för 2,4 % av förtäringvärdet i genomgående företag för 1977.

Tabell 2.3 Antalet genomgående företag fördelade på kategorier, branscher och storleksklasser år 1975.

Kategori	Antal anställda	Bransch, SNI									
		31	32	33	34	35	36	37	38	39	3
Svenska MNF	≤ 199	-	3	1	3	4	1	-	11	1	24
	200-999	2	11	4	8	15	7	6	47	1	101
	≥ 1 000	2	2	1	13	8	3	8	34	-	71
	Totalt	4	16	6	24	27	11	14	92	2	196
Utlandsägda företag	≤ 199	2	-	-	2	4	2	-	4	2	16
	200-999	6	4	1	4	7	-	3	10	-	35
	≥ 1 000	1	-	-	-	3	-	-	6	-	10
	Totalt	9	4	1	6	14	2	3	20	2	61
Från utlandet minoritetsägda företag	≤ 199	-	1	-	-	3	2	-	1	1	8
	200-999	1	-	-	1	3	2	-	4	-	11
	≥ 1 000	1	-	-	-	1	1	-	2	-	5
	Totalt	2	1	-	1	7	5	-	7	1	24
Svenska nationella företag	≤ 199	17	9	38	17	6	1	2	44	-	134
	200-999	29	18	30	33	6	5	4	53	-	178
	≥ 1 000	6	1	-	8	3	2	4	3	-	27
	Totalt	52	28	68	58	15	8	10	100	-	339
Genomgående företag totalt	≤ 199	19	13	39	22	16	5	2	59	4	179
	200-999	38	33	35	45	30	13	13	113	1	321
	≥ 1 000	10	3	1	21	15	6	12	44	-	112
	Totalt	67	49	75	88	61	24	27	216	5	612

Not. Branschförteckning (enligt Standard för Svensk Näringsgrensindelning, SNI).

SNI 3 Tillverkningsindustri

31 Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri

32 Textil-, beklädnads-, läder- och lädervaruindustri

33 Trävaruindustri

34 Massa-, pappers- och pappersvaruindustri, grafisk industri

35 Kemisk industri, petroleum-, gummivaru-, plast- och plastvaruindustri

36 Jord- och stenvaruindustri

37 Järn-, stål- och metallverk

38 Verkstadsindustri

39 Annan tillverkningsindustri

Table 2.3. Analysis of variance for the effect of the following factors on the response of the fish to the different treatments.

Source of variation	D.F.	Mean square	F-value	Significance
Treatment	2	100.00	10.00	0.001
Sex	1	10.00	1.00	0.315
Age	1	10.00	1.00	0.315
Sex x Treatment	2	5.00	0.50	0.616
Sex x Age	1	10.00	1.00	0.315
Age x Treatment	2	5.00	0.50	0.616
Sex x Age x Treatment	2	5.00	0.50	0.616
Total	20	100.00		
Residual	18	5.56		

Source of variation	D.F.	Mean square	F-value	Significance
Treatment	2	100.00	10.00	0.001
Sex	1	10.00	1.00	0.315
Age	1	10.00	1.00	0.315
Sex x Treatment	2	5.00	0.50	0.616
Sex x Age	1	10.00	1.00	0.315
Age x Treatment	2	5.00	0.50	0.616
Sex x Age x Treatment	2	5.00	0.50	0.616
Total	20	100.00		
Residual	18	5.56		

Source of variation	D.F.	Mean square	F-value	Significance
Treatment	2	100.00	10.00	0.001
Sex	1	10.00	1.00	0.315
Age	1	10.00	1.00	0.315
Sex x Treatment	2	5.00	0.50	0.616
Sex x Age	1	10.00	1.00	0.315
Age x Treatment	2	5.00	0.50	0.616
Sex x Age x Treatment	2	5.00	0.50	0.616
Total	20	100.00		
Residual	18	5.56		

KAPITEL 3 TEKNISK UTVECKLING

Den tekniska utvecklingen anses allmänt spela en central roll för den ekonomiska tillväxten.¹ Vad som diskuterats har därför snarare varit hur snabb den tekniska utvecklingen skall vara och vilken inriktning den bör ha.² I samband med multinationella företag är det ett antal delfrågor rörande den tekniska utvecklingen som diskuterats och som skall belysas här. Den första gäller de multinationella företagens bidrag till utveckling av ny teknisk kunskap. Den andra frågan rör tillgången till ny teknisk kunskap, dvs spridningen av framkomna resultat. För det tredje är lokaliseringen av själva utvecklingsaktiviteterna av flera skäl av intresse.

Med fog är också en fjärde fråga viktig. Den rör inriktningen av den tekniska utvecklingen i termer av behovsområden, möjligheterna att behålla nationella särarter, tillgång till småskalig teknik osv. De facto avgörs både utvecklingsarbetets inriktning och omfattning av bedömningar av den framställda kunskapens kommersiella gångbarhet, eftersom industrins forskning och utveckling, som är den mest betydelsefulla, i huvudsak är finansierad av industrin själv.³ Vi tvingas emellertid bortse från sådana kvalitativa aspekter, vilket betyder att all teknisk utveckling med dess olika syften anses som likvärdig.

Innan vi belyser de tre först angivna problemen skall några metodiska svårigheter kommenteras. En har att göra med det frivilliga uppgiftslämnandet. Antalet bearbetningsbara svar är här mindre än för den totala genomgående populationen. Sålunda bygger framställningen i det följande på fou-uppgifter från ungefär 230 företag. Huruvida icke-svarande företag bedriver fou eller ej är i princip okänt.

¹ Se t ex Foreign Direct Investment in Canada, sid 117 samt IUI/IVA 1979, kapitel 5.

² Se t ex de näringspolitiska utredningar som publicerats under senare år.

³ I Sverige är egenfinansieringen, dvs den del av fou-utgifterna som inte täcks av bidrag, 85 %, vilket är en hög andel vid internationella jämförelser (Vägar till ökad välfärd, sid 192).

Antalet företag i vilka vi känner storleken av fou-kostnaden är alltså betydligt färre än antalet i den totala genomgående populationen, där antalet är ungefär 600. Täckningen är ändå god, då de i detta avsnitt genomgående företagens fou-kostnader år 1977 uppgick till nästan 2,5 miljarder kronor mot 2,8 miljarder för samtliga företag i EFI-populationen. Hur de resterande 300 miljonerna i fou-kostnader fördelar sig bland de icke genomgående företagen är okänt.¹

Ett annat reliabilitetsproblem ligger i oklarheten om vad som skall menas med fou-aktiviteter. Gränserna gentemot andra aktiviteter är inte vare sig teoretiskt eller praktiskt entydiga. Detta har i vissa fall lett till omklassificeringar av personal och kostnader mellan de studerade åren. Att döma av det primärmaterial som vi tagit del av, enbart avseende de utlandsägda företagen, finns det emellertid ingen anledning att tro att systematiska fel förekommer vid mätningar för kategorierna som helhet. När dessa däremot delas upp i branscher och storleksklasser kan enstaka konstaterade förändringar delvis bero på dylika omklassificeringar.

SCBs fou-statistik innehåller uppgifter om fou-aktiviteter med olika syften, som främjande av industriell verksamhet, framtagning av försvarssystem och övriga syften. I denna undersökning har endast fou-aktiviteter med syfte att främja den industriella verksamheten inkluderats. Aktiviteter med detta syfte har svarat för ungefär 85 % av de totala fou-kostnaderna under perioden. Avgränsningen har inneburit en underskattning av fou-verksamheten i verkstadsindustrin och där framför allt för de svenska multinationella företagen. Utvecklingstendenserna har emellertid inte påverkats nämnvärt av avgränsningen till fou med industriella syften.

Under perioden har reglerna för den skattemässiga behandlingen av fou-kostnader gjorts mer förmånliga. Det kan ha

¹ Förändringen åren 1977-1979 är framräknad i efterhand på ett material som är något större än det på vilket beräkningarna åren 1973-1977 utfördes (fou-personal i dessa företag motsvarade 94 % av fou-personalen i de förra).

lett till att en del av den registrerade ökningen i fou-kostnader snarast beror på omklassificeringar av befintliga verksamheter. Om så är fallet bör detta gälla alla kategorierna av företag.

Slutligen gäller att enbart industriföretag ingår i undersökningen. Fou-aktiviteter bedrivna i "fristående" företag omfattas ej av SCBs datainsamling. Ett viktigt exempel är Nestlés laboratorier i Sverige.

Framtagning av ny teknisk kunskap

Ofta är det så att det lättast observerbara eller mätbara i ett problemkomplex blir utsatt för analys. Det gäller i viss mån också teknisk utveckling. Det är sålunda troligt att åtskillig ny kunskap inte framkommer som resultat av organiserade, mätbara utvecklingsansträngningar. Kunskap kan också vara resultatet av learning-by-doing. Likväl kan den vara av betydelse för produktivitetstillväxten (Arrow, 1962). Men även att uppskatta värdet av de organiserade fou-aktiviteterna erbjuder problem. Tyvärr är det inte möjligt att använda förändringar i produktivitet som mått på dessa, då produktivitetsförändringar också har andra förklaringar. Dessutom kan ju produktivitetsförändringar i t ex en bransch eller ett företag också vara resultat av fou utförd i andra branscher eller andra företag.

Ett tänkbart resultatmått för fou-verksamheten skulle kunna vara registrerade patent eller konstaterade innovationer. Men då dessa mått inte tar hänsyn till den nya kunskapens "kvalitet och värde" och att långt ifrån all ny kunskap patenteras, är det i stället fou-aktiviteternas omfattning som vanligen undersöks. Vissa bedömare hävdar att sambandet mellan input- och outputmått är högt (Mansfield, 1974). Andra har en annan uppfattning (SOU 1975:50, sid 268). Meningsmotsättningarna på denna punkt kan delvis förklara de sinsemellan olika uppfattningarna om företagsstorlekens betydelse för innovationsförmågan.¹ Både i Sverige och internationellt svarar stor-

¹ För en utförlig diskussion se SIND 1980:4.

företag för den överväldigande delen av fou-aktiviteterna.¹ För i varje fall svensk del är det också så att fou-intensiteten ökar med företagets storlek (SIND 1980:4, sid 40). Flera undersökningar tycks å andra sidan visa att mindre företag svarar för en större andel av innovationerna än vad som motsvarar deras andel av fou-insatserna. Skillnaderna mellan branscherna är mycket stora vad gäller insatser av fou (a a, sid 43 ff).

Det kan antas att för viss typ av fou-verksamhet är stora resurser oundgängliga (som systemutveckling eller test av läkemedel). Sådan verksamhet kommer därför att domineras av stora företag. Annat utvecklingsarbete, t ex i tidiga stadier av en produktlivscykel, bedrivs bäst i form av småskaligare fou-verksamhet. Det är framför allt i de senare stadierna av en innovationsprocess, såsom tillämpad utveckling och "kommersialisering", som storlek innebär en fördel.

Det har också diskuterats vilken marknadsform som skulle ge de bästa förutsättningarna för teknisk utveckling. Parker (1978, sid 73 ff) argumenterar för att en oligopolistisk konkurrens härvidlag skulle vara att föredra. Graden av konkurrens får inte vara så låg att det inte finns skäl att försvara företagets position med hjälp av olika slags effektivisering, bl a fou. Men det är å andra sidan inte troligt att en alltför hård priskonkurrens stimulerar till investeringar i fou. Med Hymers och Rowthorns ord (1970, sid 56): "The record of the United States shows that one certainly cannot fault oligopoly on the grounds that it does not provide a very rapid rate of technological change and product innovation. Indeed it is easier to argue that the rate of change is too high. One can expect international oligopoly via multinational corporations to provide the same kind of dynamic environment for the world economy as a whole." Parker anser också att det finns visst empiriskt stöd för den hypotesen (a a, sid 77).

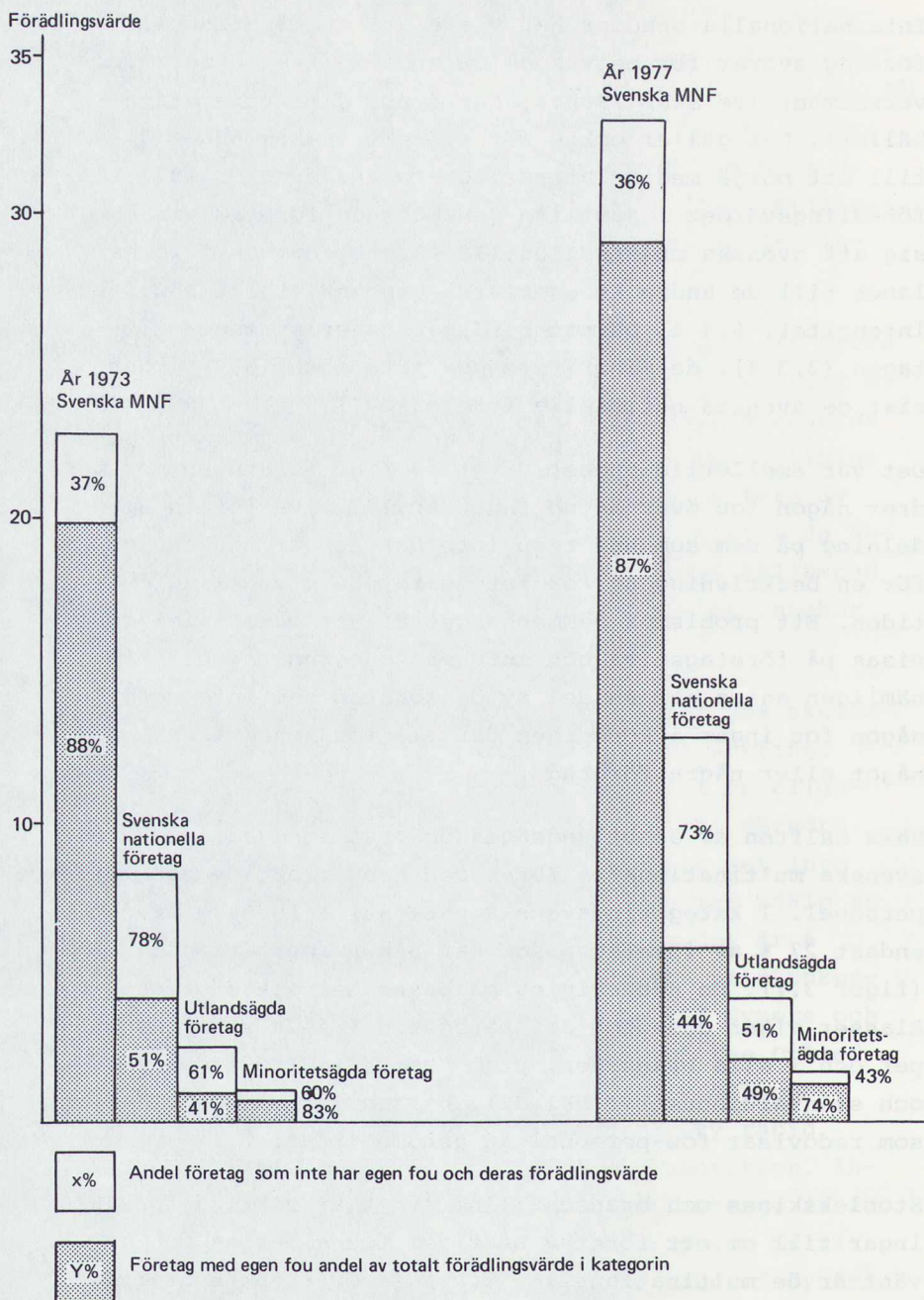
¹ Företag med mer än 500 anställda svarade år 1971 för 89 % av fou-kostnaderna i industrin. År 1977 hade deras andel ökat till 94 %, SIND 1980:4 och däri refererade källor.

Internationella studier har visat att multinationella företag svarar för betydande delar av olika länders fourverksamhet (se SIND 1980:4, kap 4 och däri refererade källor). Det gäller också för svenskt vidkommande. Om vi till att börja med relaterar fou-kostnaderna år 1977 till förädlingsvärdet i samtliga genomgående företag visar det sig att svenska multinationella företag har en i förhållande till de andra kategorierna genomsnittligt hög fou-intensitet, 6,4 %. Därefter följer de utlandsägda företagen (3,3 %), de minoritetsägda företagen (3,0 %) och sist de svenska nationella företagen (1,5 %).

Det var emellertid endast drygt 40 % av företagen som bedrev någon fou över huvud taget år 1977, varför en uppdelning på dem som har resp inte har fou är nödvändig för en beskrivning av fou-intensitetens utveckling över tiden. Ett problem i sammanhanget är att materialet redovisas på företagsnivå och inte på koncernnivå. Det kan nämligen antas att en del av de företag som inte redovisar någon fou ingår i koncerner där all fou koncentreras till något eller några företag.

Nära hälften av de utlandsägda och två tredjedelar av de svenska multinationella företagen uppger att de har fou-personal. I kategorin svenska nationella företag är det endast 27 % av företagen som har någon fou-personal (figur 3.1). En nedbrytning på branscher och storleksklasser visar dessutom att kategorin i alla storleksgrupper och i alla branscher, utom kemisk (SNI 35) och jord- och stenvaruindustri (SNI 36), har en lägre andel företag som redovisar fou-personal än genomsnittet.

Storleksklass och branschtillhörighet är viktiga förklaringsfaktorer till om ett företag bedriver fou eller ej och omvänt är de multinationella företagen överrepresenterade bland de större företagen och i de fou-intensiva branscherna. Noterbart för kategorierna nationella och från utlandet minoritetsägda företag är att de icke forskande och utvecklande företagen ökat sitt förädlingsvärde snabbare än de företag som bedriver fou (se tabell 3.1).

Figur 3.1 Kategorierna fördelade på företag som hade resp inte hade forsknings- och utvecklingsaktiviteter åren 1973 och 1977.

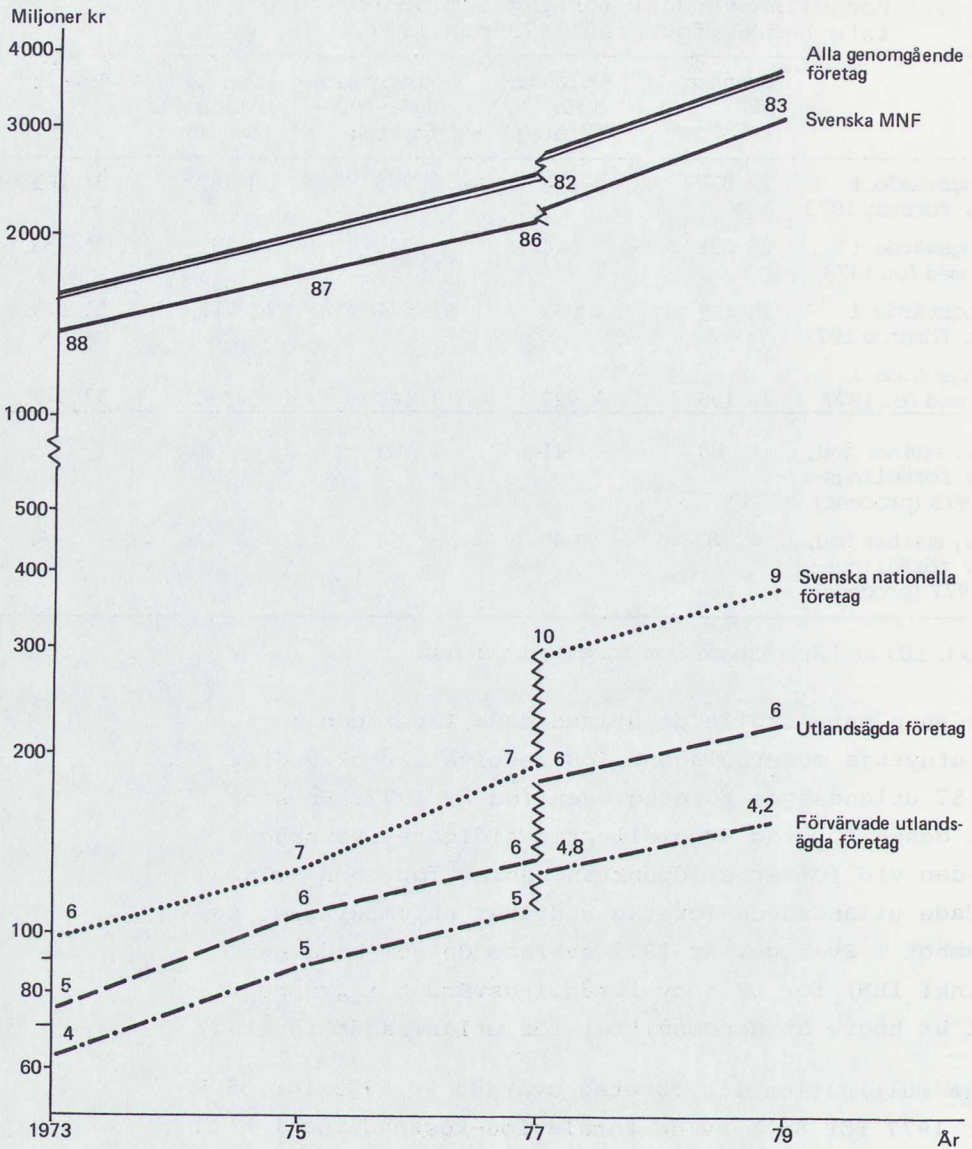
Tabell 3.1 Förädlingsvärde i företag som bedrev resp inte bedrev fou åren 1973 och 1977.

	Svenska MNF	Utlands- ägda ¹ företag	Minoritets- ägda före- företag	Svenska nationella företag	Totalt
Förädlingsvärde i samtliga företag 1973	22 877	2 529	903	8 182	34 161
Förädlingsvärde i företag med fou 1973	20 036	1 044	745	4 191	25 753
Förädlingsvärde i samtliga företag 1977	33 425	4 052	1 574	12 711	51 047
Förädlingsvärde i företag med fou 1977	29 198	1 927	1 163	5 638	37 578
Företags, som har fou, andel av förädlings- värdet 1973 (procent)	88	41	83	51	75
Företags, som har fou, andel av förädlings- värdet 1977 (procent)	87	49	74	44	74

¹ IBM och LEO är här räknade som företag utan fou.

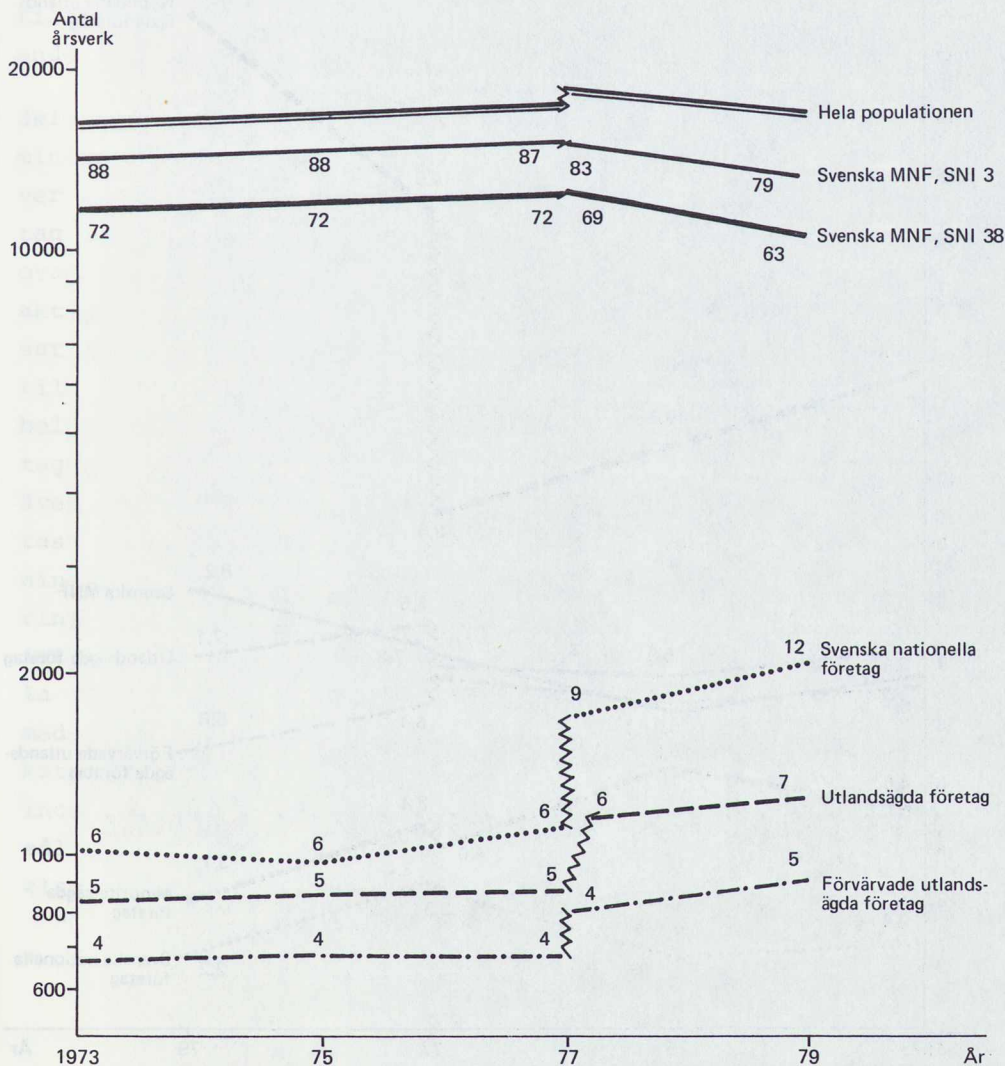
Som redan nämnts skulle de utlandsägda företagen kunna antas utnyttja moderbolagens fou-resultat. Dock bedrev 28 av 57 utlandsägda företag egen fou år 1977. En stor del av dessa företag är emellertid tidigare svenskägda som redan vid förvärvstidpunkten bedrev fou. Men även nybildade utlandsägda företag bedriver en omfattande fou-verksamhet i Sverige. År 1977 svarade de som hade egen fou (inkl IBM) för 62 % av förädlingsvärdet i gruppen, vilket är högre än genomsnittet för utlandsägda företag.

Svenska multinationella företag svarade år 1973 för 88 % och år 1977 för 86 % av de totala fou-kostnaderna i hela industrin. Deras andel har således minskat något eftersom såväl de utlandsägda, de svenska nationella som de minoritetsägda företagen haft en snabbare ökning av fou-utgifterna under perioden (se figur 3.2). Å andra sidan ökade de svenska multinationella företagen sina fou-kostnader mer än övriga företagskategorier mellan åren 1977 och 1979.

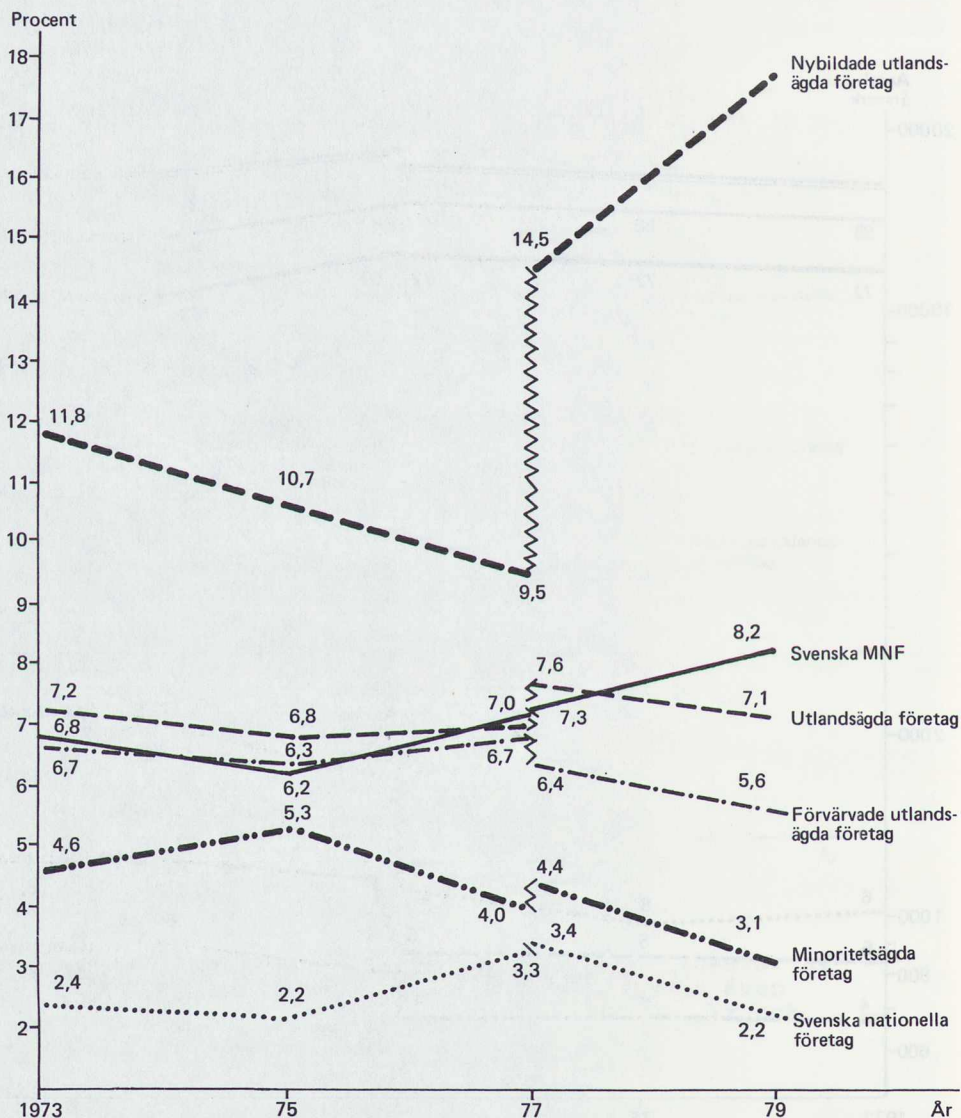
Figur 3.2 Kategoriernas fou-kostnader och andelar av genomgående företags fou-kostnader åren 1973-1977 och 1977-1979 (miljoner kr och procent).

En jämförelse mellan figurerna 3.2 och 3.3 visar att de svenska multinationella företagens fou-verksamhet blivit mer kapitalintensiv än de övriga företagskategoriernas. Medan kostnadsökningen för de senare utgörs av personalökningar, har fou-personalen i de svenska multinationella företagen minskat. Minskningen förklaras helt med förändringar i verkstadsindustrin (SNI 38).

Figur 3.3 Antal årsverken i fou-verksamhet i företagskategorierna åren 1973-1977 och 1977-1979 (antal individer och procent).

Om vi studerar fou-intensiteten i företag som har egen fou-verksamhet blir skillnaderna mellan kategorierna mindre (se figur 3.4). De nationella företagen som bedriver egen fou kommer därmed upp på en betydligt högre nivå än när fou-kostnaderna slås ut på samtliga företag. De nationella är dock fortfarande de minst fou-intensiva hela perioden.

Figur 3.4 Fou-intensitetens (fou-kostnader/förädlingsvärde) utveckling åren 1973-1977 och 1977-1979 i olika kategorier (endast företag som faktiskt bedriver fou).

Not. Antalet företag med fou år 1979 var totalt 293 fördelade på svenska multinationella 129, nybildade utlandsägda 8, förvärvade utlandsägda 32, minoritetsägda 16 och svenska nationella företag 108.

Bland de företag som bedriver fou ligger svenska multinationella företag och utlandsägda företag på ungefär samma nivå. De har en drygt dubbelt så hög fou-intensitet som de nationella företagen. Inom kategorin utlandsägda företag föreligger stora skillnader mellan de förvärvade och de nybildade företagen. De nybildade utlandsägda företagen som bedriver fou är emellertid de mest fou-intensiva av alla. De ökade dessutom fou-utgifterna snabbare än genomsnittet åren 1973-1977. Deras förädlingsvärdestillväxt var dock än större vilket resulterade i en sjunkande fou-intensitet.

Skillnaden mellan kategorierna består således men blir mindre accentuerad om vi endast ser på företag som bedriver egen fou. De stora skillnaderna ligger i andelen företag som inte har egen fou. Troliga delförklaringar till ovan redovisade mönster kan ligga i kategoriernas skiljaktiga bransch- och storleksfördelningar. Tabell 3.2 visar fou-intensiteten mätt som fou-personal i förhållande till totalt antal anställda för samtliga företag. Av tabellen framgår tydligt att fou-intensiteten ökar med företagens storlek. Mönstret är detsamma i alla kategorier även om nivåerna är olika. Stora företag är således oftast mer fou-intensiva än små. Den skilda storleksfördelningen i de olika kategorierna utgör alltså en delförklaring till de multinationella företagens mycket höga fou-intensitet. De flesta storbolag är svenska multinationella företag, ty drygt 80 % av sysselsättningen i företag med fler än 1 000 anställda år 1977 återfanns inom denna kategori. Skillnaderna mellan kategorierna kvarstår dock inom samma storleksklass. Svenska nationella företag har sålunda lägre fou-intensitet än övriga i alla storleksklasser.

Tabell 3.2 Fou-intensitet (årsverk i fou/totalt antal anställda) i samtliga genomgående företag åren 1973 och 1977.

Företag	SNI 31		SNI 32		SNI 33		SNI 34		SNI 35		SNI 36		SNI 37		SNI 38		SNI 3	
	1973	1977	1973	1977	1973	1977	1973	1977	1973	1977	1973	1977	1973	1977	1973	1977	1973	1977
Svenska MNF	< 200	-	0,0	0,0	-	-	0,0	0,3	0,3	1,8	S	S	-	-	2,5	1,7	1,2	1,2
	200-999	S	0,3	0,2	0,0	0,1	0,5	0,5	4,4	5,7	0,6	0,8	0,2	3,3	2,4	2,6	1,9	2,5
	>1 000	S	S	S	-	-	1,2	1,3	6,1	7,7	0,3	S	1,2	1,1	5,7	6,1	4,2	4,6
	total	S	0,8	0,9	0,6	0,5	1,1	1,2	5,4	6,9	0,4	0,7	1,2	1,2	5,3	5,6	3,9	4,3
Utlands- ägda	< 200	S	-	-	-	-	S	S	-	-	S	S	-	-	0,0	0,5	0,0	0,2
	200-999	0,7	0,7	S	S	S	0,7	1,2	7,9	7,6	-	-	0,5	0,7	5,0	4,5	2,5	2,5
	>1 000	S	S	-	-	-	-	-	0,7	0,8	-	-	-	-	4,3	4,1	2,9	2,9
	total	0,8	0,7	S	S	S	0,6	0,9	3,2	3,3	S	S	0,5	0,7	4,3	4,1	2,5	2,6
Svenska natio- nella	< 200	S	0,0	0,3	0,0	0,0	0,1	0,0	1,1	1,0	S	S	S	S	0,4	0,5	0,2	0,3
	200-999	0,3	0,3	0,2	0,3	0,1	0,1	0,1	1,2	4,1	1,2	1,6	0,1	0,1	1,1	1,2	0,6	0,8
	>1 000	S	S	S	S	S	-	0,3	0,4	S	S	S	0,1	0,1	1,1	0,7	1,1	1,0
	total	1,2	0,6	0,1	0,3	0,1	0,1	0,2	0,2	2,2	3,4	2,4	3,0	0,1	0,1	1,0	0,7	0,8
Samtliga genomgående	1,1	0,7	0,5	0,7	0,2	0,2	0,7	0,8	3,8	5,0	1,2	1,5	1,0	1,0	4,7	4,9	3,0	3,2

S = sekretess, antalet företag är för litet för publicering.

Branschfördelningen skiljer sig markant åt mellan kategorierna och eftersom företag i olika branscher har mycket skiftande fou-intensitet kan vi komma ett steg längre genom en branschanalys. Verkstadsindustrin (SNI 38) och kemisk industri m m (SNI 35) hade större delen av den totala fou-personalen. År 1977 hade de 78 % resp 12 %. Dessa branscher har också den högsta fou-intensiteten.¹ Större delen (80 %) av de sysselsatta i verkstadsindustrin arbetar i svenska multinationella företag och av kategoriens sysselsättning återfinns drygt 60 % inom verkstadsindustrin.

I kemisk industri (SNI 35) är de från utlandet majoritets- och minoritetsägda företagen överrepresenterade. Drygt 20 % av dessa kategoriers anställda sysselsätts där. Motsvarande andel för svenska nationella och multinationella företag är bara ca 6 %. De svenska nationella företagen har endast 30 % av sin sysselsättning i de mest fou-intensiva branscherna medan svenska multinationella företag och utlandsägda företag där sysselsätter 70 % av sin personal.

Det finns emellertid mycket stora skillnader mellan kategoriernas fou-intensitet även på branschnivå. Svenska multinationella företag har således en betydligt högre fou-intensitet än övriga i alla branscher utom teko- och jord- och stenvaruindustrierna (SNI 32 och 36) år 1977. I tekoindustrierna beror skillnaden snarast på att de svenska multinationella företagen är konfektionsföretag medan flera av de utlandsägda företagen, som har en hög fou-intensitet, tillverkar producentvaror och kemisk-tekniska artiklar av textil. På motsvarande sätt kan vi till en del förklara de svenska nationella företagens låga fou-intensitet i SNI 34 med att de till stor del är verkssamma i grafisk industri (SNI 342), medan de svenska multinationella företagen till stor del återfinns i papper och massa (SNI 341), som har en mer omfattande fou-verksamhet.

¹ SIND 1980:4, sid 139.

Skillnaderna mellan stora och mindre företag kvarstår på branschnivå för kategorin svenska multinationella företag, där företag med fler än 1 000 anställda har en högre fou-intensitet än de mindre företagen i alla branscher utom jord- och stenvaruindustrin (SNI 36). I de övriga kategorierna är emellertid bilden mer splittad.

Utlandsägda storbolag finns representerade i livsmedels-, kemi- och verkstadsindustri (SNI 31, 35 och 38) men har endast i livsmedelsindustrin en högre fou-intensitet än de mindre företagen. Observera dock att tabell 3.2 inte inkluderar fou-personalen i IBMs laboratorier och Nordreco. Skulle IBMs fou-personal räknas in skulle även storbolagen i verkstadsindustrin vara mer fou-intensiva än de mindre företagen.

I kategorin svenska nationella företag hade mellanstora företag (200-999 anställda) en högre fou-intensitet än storbolagen i teko-, kemi- och verkstadsindustrierna (SNI 32, 35 och 38) år 1977. Det är troligt att tillväxt för dessa mellanstora företag delvis sker parallellt med en internationalisering av deras försäljning. Antalet nationella stora företag är litet i dessa branscher.

Fou-insatserna tycks således vara koncentrerade till kategorin svenska multinationella företag och då främst de inom verkstadsindustrin. På koncernnivå är tendensen än mer markerad. År 1975 svarade 18 av de 20 största svenska multinationella koncernerna för drygt 60 % av industrins fou-kostnader i Sverige.¹ Men även om ett starkt samband kan konstateras mellan omfattningen av fou och multinationaltet kan sambandets kausala riktning diskuteras. Att tillgång till teknisk kunskap kan leda till multinationaltet är väl belagt. Det är däremot knappast visat att multinationaltet skulle vara en förutsättning för bedrivande av forsknings- och utvecklingsverksamhet. Vissa skäl talar dock för att det skulle vara på det viset. Men det beror i så fall snarast på att multinationaltet samvarierar med andra egenskaper som storlek och

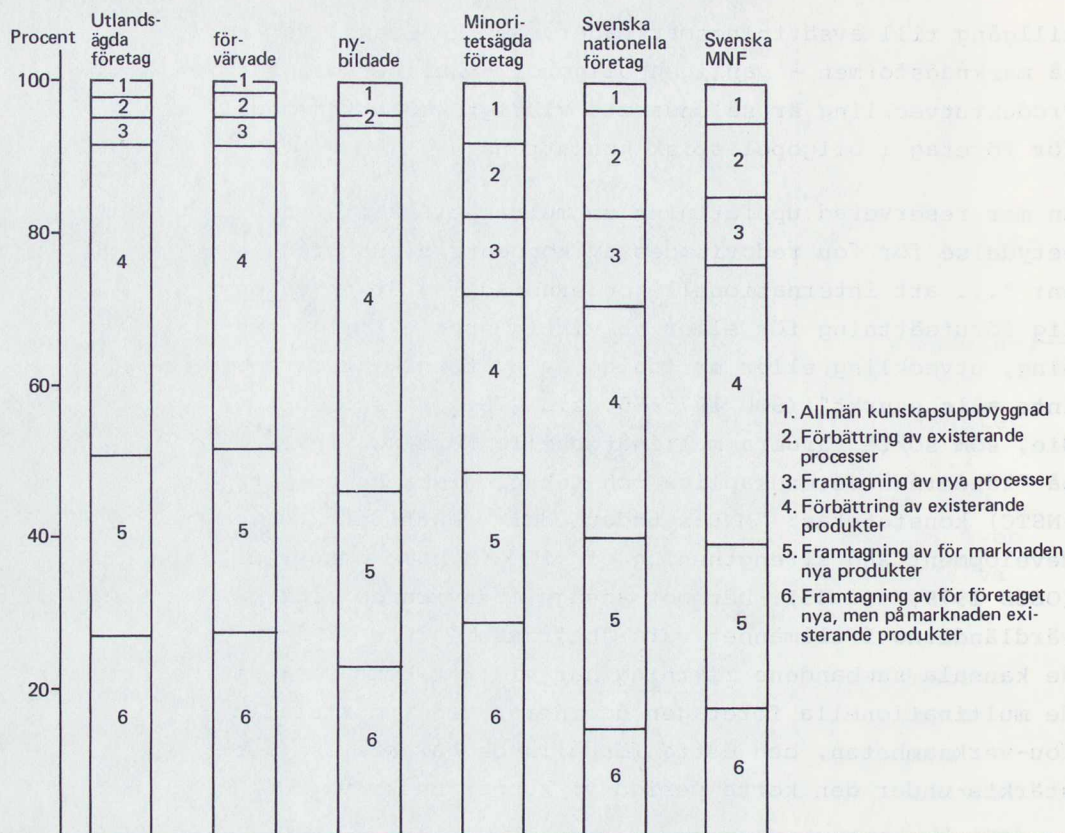
¹ SCB, 1980, sid 65.

tillgång till avsättningsmarknader. Det kan också vara så marknadsformen - vanligen oligopol - har betydelse. Produktutveckling är sålunda ett viktigt konkurrensmedel för företag i oligopolistisk konkurrens.

En mer reserverad uppfattning om multinationalitetens betydelse för fou redovisades av koncentrationsutredningen: "... att internationell koncernbildning är en väsentlig förutsättning för eller en viktig sporre till forskning, utveckling eller spridning av ny teknik är däremot inte alls styrkt" (SOU 1975:50, sid 275). I en OECD-studie, som sökte värdera multinationella företags inverkan på "ländernas vetenskapliga och teknologiska kapacitet" (NSTC) konstateras: "MNE:s undoubtedly contribute to the development and strengthening of NSTC in home countries" (OECD 1979, sid 45). Däremot ansågs motsvarande bidrag i värdländerna i allmänhet vara "begränsat". Men oavsett de kausala sambandens riktning har vi fått bekräftat att de multinationella företagen dominerar den industriella fou-verksamheten, och detta förhållande har snarast förstärkts under den korta period vi kunnat beskriva.

Fou-verksamhetens inriktning

Fou-kostnadernas fördelning efter olika syften framgår av figur 3.5. Alla kategorier ägnade den största delen av resurserna åt att ta fram nya eller utveckla befintliga produkter, medan processororienterad fou svarade för en mindre andel. Det föreligger emellertid stora skillnader mellan kategorierna. Utlandsägda företag framstår således som betydligt mer produkt-fou-orienterade än övriga företag. Mer än 90 % av deras fou-utgifter gick hela perioden till produktorienterad fou mot ca 70 % i kategorin svenska nationella företag och ca 75 % i svenska multinationella företag. De nybildade utlandsägda företagens fou är, som man kunde förvänta, i hög grad inriktad på syftet "förbättring av existerande produkter" som tar nära hälften av fou-utgifterna.

Figur 3.5 Fou-kostnadernas fördelning på olika ändamål år 1977 (procent).

De från utlandet förvärvade företagen hade en något annorlunda fou-inriktning än de nybildade företagen. De bedrev således en del process-fou i egen regi. Detta hänger sannolikt ihop med att många av dem redan vid förvärvstillfället bedrev fou och att denna var anpassad till ett fristående företag. Under perioden kan man emellertid skönja en tendens till förskjutning mot mer produkt- och processutveckling. Förändringarna under perioden innebar också att det i de utlandsägda företagen skedde en förskjutning av fou-arbetet mot högre grad av utveckling av existerande produkter och processer och en minskning beträffande framtagandet av helt nya produkter och processer (tabell 3.3).

Tabell 3.3 Förändring av fou-kostnaderna, fördelning efter syften, perioden 1973-1977, index (1973=100).

	Svenska MNF	Utlandsägda företag	Förvärvade utlandsägda företag	Nybildade utlandsägda företag	Minoritets-ägda företag	Svenska nationella företag	Totalt genomgående företag	
Framtagning av för företaget nya, på marknaden existerande produkter	1973-1977	212	231	210	509	121	190	210
Framtagning av för marknaden nya produkter	1973-1977	196	117	123	95	276	193	188
Förbättring av existerande produkter	1973-1977	139	217	212	247	66	202	145
Framtagning av nya processer	1973-1977	125	188	188	0	340	215	132
Förbättring av existerande processer	1973-1977	112	185	185	0	338	143	116
Allmän kunskapsuppbyggnad	1973-1977	217	138	160	S	411	247	215
Total		156	180	178	188	137	190	160
Produktinriktad fou	1973-1977	166	181	177	197	110	196	168
Övrig fou (process etc)	1973-1977	132	171	181	S	357	177	136
Utveckling av existerande produkter och processer	1973-1977	133	214	210	251	87	179	138
Framtagning av nya produkter och processer	1973-1977	182	160	160	162	175	197	182

De svenska multinationella företagen, med ansvaret för fou-verksamheten inom koncernerna, borde vara benägna att förstärka sin specifika kunskap genom stora satsningar på mer grundläggande utvecklingsarbete. Det visade sig också vara fallet och blev än mer markerat under perioden. Åren 1973-1977 minskade också såväl "förbättring av existerande produkter" som "förbättring av existerande processer" sin relativa betydelse från sammanlagt 55 % till 47 %. Samtidigt ökade den relativa andelen utgifter för framtagning av för företaget och/eller marknaden nya produkter samt allmän kunskapsuppbyggnad från sammanlagt 34 % till 45 %. Utgifterna för vidareutveckling till och med minskade i fasta priser. Ökningen var nämligen endast 33 % i löpande priser perioden 1973-1977, medan utgifterna för framtagning av nya produkter och processer ökade med drygt 80 %.

De svenska nationella företagen ökade sina utgifter för utveckling resp framtagning av nya produkter och processer med ungefär lika många procent. Fördelningen var således nästan densamma under hela perioden. För populationen som helhet har framtagning av nya produkter och processer uppenbarligen prioriterats framför vidareutveckling av existerande teknologier.

Tillgänglighet av ny teknisk kunskap

Graden av tillgänglighet av ny teknisk kunskap anses i litteraturen vara ett världlandsproblem. Framför allt gäller det utvecklingsländerna. För industriländerna är tillgängligheten i sig knappast något problem, ty ny teknologi sprids därför att ägaren har intresse av att så snabbt som möjligt exploatera den nya kunskapen.¹ Det viktigaste medlet för kunskapsspridningen är sannolikt den internationella handeln med produkter som representerar den nya teknologin.

Erfarenheter från Kanada visar dock att ett högt beroende av importerad teknologi kan vara problematiskt även i ett industriland. Nackdelarna ligger dock knappast i

¹ OECD, 1979.

tillgängligheten som sådan utan snarare i att en liten omfattning av det egna landets fou-verksamhet på sikt ger minskad mottagningskapacitet för ny teknologi (se t ex Foreign Direct Investment in Canada, 1972). Vidare kan möjliga begränsningar i rättigheten att utnyttja importerad teknologi innebära nackdelar t ex vid export¹ och i fortsatt utvecklingsarbete.

Företag som äger unik teknologisk kunskap föredrar att exploatera den, om inte export är möjlig, genom direkta investeringar i stället för genom licensförsäljning. En rad argument talar för att det skulle förhålla sig på det viset (Mansfield, 1974 och Parker, 1978). Även en jämförelse mellan volymerna av direkta investeringar och kunskapsförsäljning tyder på att det förhåller sig så (jfr SIND 1980:4) om än statistiken över handeln med patent och licenser samt royalties är ofullständig (a a, sid 156).

För svenskt vidkommande har betalningarna till utlandet för patent, licenser och royalties ökat sedan mitten av 1960-talet med 13 % per år. Ökningstakten är likartad den som förekommit i andra länder i Västeuropa. Större delen av denna ökning faller emellertid på inomkoncerntransaktioner (a a, sid 158).

Från och med år 1977 genomförs i Sverige enkätundersökningar i syfte att kartlägga handeln med tjänster.² Undersökningarna bekräftar att en mycket stor del av flödena av kunskap är överföringar inom koncerner (se tabell 3.4).

Närmare hälften av intäkterna och drygt 60 % av kostnaderna gällde således koncernföretag. Likartade förhållanden gäller för andra länder (OECD, 1970). Dessa uppgifter betyder att försäljning av kunskap eller tillverkningsrättigheter inte alltid är en ersättning för, utan ofta en följd av, direkta investeringar.

¹ I Sverige har t ex flera företag, med produkter som innehåller "strategiska komponenter" importerade från USA, blivit förbjudna att exportera till vissa länder.

² SCB 1978:7 och 1980:1. Undersökningen 1980 gjordes på ett urval av företag, och resultaten är uppräknade till att gälla hela industrin.

Tabell 3.4 Kostnader för och intäkter av licenser och patent år 1978.

	Intäkter från utlandet		Kostnader till utlandet	
	milj kr	%	milj kr	%
Mellan fristående företag	430	54,4	314	36,4
Mellan koncernföretag	361	45,6	550	63,7
Totalt	791	100,0	863	100,0
varav till och från utlandsägda företag	99	12,5	505	58,5

Källa: SCB 1980:1.

Lokaliseringen av fou-aktiviteter

Den tredje delfrågan, lokaliseringen av fou-aktiviteterna inom multinationella koncerner, diskuteras av bl a Vernon (1974). Han anser att lokaliseringen av fou-aktiviteterna påverkas av behovet av närhet till två andra funktioner: koncernledningen och marknadsspecialisterna. Han kunde ha nämnt ytterligare lokaliseringspåverkande faktorer: utbud av fou-personal och närhet till andra institutioner med kunskap av betydelse i sammanhanget, exempelvis universitetsinstitutioner eller andra företag.

Empiriska undersökningar har visat att den dominerande delen av fou-aktiviteterna inom de multinationella företagen är förlagda till hemlandet (se t ex Mansfield, 1974, Jungnickel et al, 1977 och OECD, 1979). I de fall de multinationella företagen har hemvist i stora länder uppfylls förmodligen alla de ovan nämnda närhetskraven. I de fall hemländerna är små kan företagen finna det förmånligt att förlägga fou-verksamheten till en större marknad. En undersökning tyder på att kanadensiska multinationella företag i viss utsträckning betett sig så (Cordell, 1971).

En väsentlig fördel med inhemska fou är spridningseffekterna till den forskande enhetens omgivning. Enligt SIND (1980:4, sid 12) saknas empiriskt underlag för att bedöma värdet av dessa spridningseffekter. Parry (1980, sid 114) hävdar för sin del att det finns "considerable support for the role of the MNE in developing indigenous manpower

skills, both scientific and technical as well as managerial one". Inte minst åstadkommes en dylik spridning genom att personal byter arbetsgivare (Reuber et al, 1973). OECD (1979) anser dock att spridningseffekterna i värdländerna är mycket begränsade - bl a därför att fou-uppgifterna i de flesta dotterbolag är av begränsad omfattning och teknologisk räckvidd. Den består ofta i att anpassa produkter eller att utveckla speciella varianter för den lokala marknaden (se OECD, 1979 och SIND 1980:4). Men det är troligt att den rollen kan förändras i de fall ett dotterbolag erhåller ställning som koncernleverantör inom ramen för en arbetsfördelning inom koncernen.

Data angående svenska multinationella företags lokalisering av fou-verksamheten kommer att publiceras i den delundersökning som för DIRKs räkning utförs vid IUI. Den övervägande delen av de svenska multinationella företagens fou bedrivs i Sverige. Andelen fou utomlands har varit i stort sett oförändrad mellan åren 1970 och 1978 (14 %) från att tidigare ha ökat från år 1965, då den var 10 %. Antalet koncerner med fou utanför Sverige har dock ökat under hela perioden (Swedenborg, 1981).

Vi har inte kunnat göra några jämförelser mellan storleken av den fou som utlandsägda företag i Sverige bedriver i jämförelse med utlandsägda företag i andra länder. En studie av amerikanska företags verksamhet i olika länder visar dock att för samtliga utländska dotterbolag var fou-intensiteten (fou-utgifter/förädlingsvärde) 3,3 % år 1966, medan den för de till Sverige lokaliserade dotterbolagen hade värdet 5,5 % (Lipsey, 1980). Endast dotterbolagen i Västtyskland hade ett högre värde, 6,6 %. Värdet för de till Sverige lokaliserade dotterbolagen dras visserligen upp av ett mycket högt värde för branschen elektrisk industri, men även för andra branscher har hög intensitet uppmätts.

I de utlandsägda företag där fou bedrivs är intensiteten lika hög som i de svenska multinationella företagen. De högsta fou-intensiteterna har de nybildade utlandsägda företagen. Det ligger därför nära till hands att förklara

dessa nyetableringar med att Sverige kunnat erbjuda ett för dessa verksamheter (främst elektrisk industri) "bra forskningsklimat". Men koncentrationen av fou-verksamhet i den utlandsägda sektorn är hög: tre företag svarar för ungefär hälften av volymen (SIND 1980:4, sid 217). Företagsspecifika faktorer har därför spelat en viktig roll vid lokaliseringen och uppgifterna måste därför tolkas försiktigt.

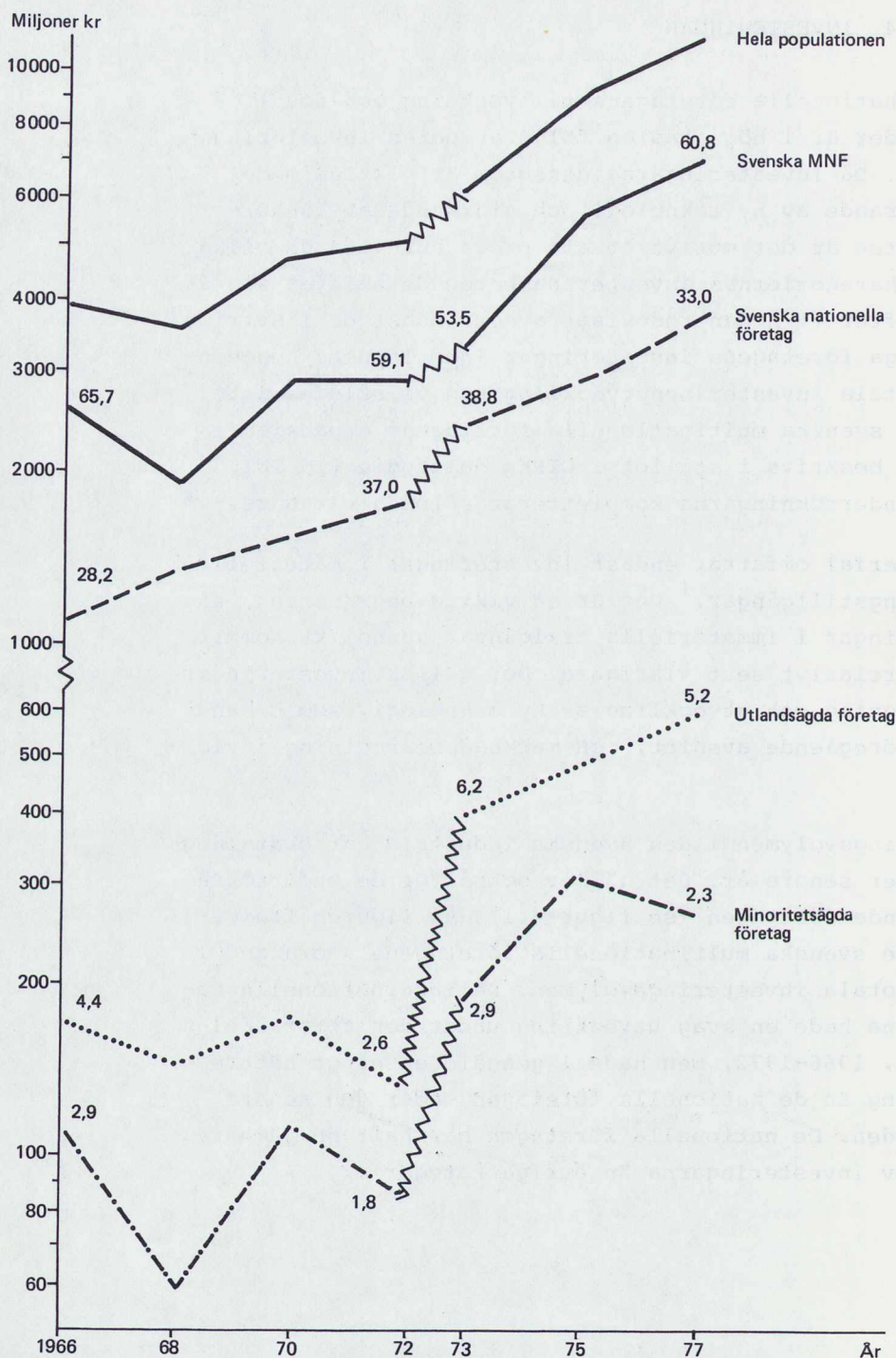
KAPITEL 4 INVESTERINGAR

De multinationella företagens tillverkning och forskning i olika länder är i hög grad en följd av deras investeringsbeteende. Då investeringarna dessutom är viktiga medel för införande av ny teknologi och stärkande av konkurrenskraften är det motiverat att pröva huruvida de olika företagskategoriernas investeringsbeteende skiljer sig åt. De uppgifter vi nedan redovisar avser endast de i Sverige befintliga företagens investeringar inom landet. Koncernernas totala investeringsutveckling kan vi således inte visa. De svenska multinationella företagens expansion i utlandet beskrivs i stället i DIRKs delstudie vid IUI. De två undersökningarna kompletterar sålunda varandra.

Vårt material omfattar endast investeringar i materiella anläggningstillgångar.¹ Det är en viktig begränsning, då investeringar i immateriella tillgångar sannolikt kommit att bli relativt sett viktigare. Det gäller investeringar i framtagning och utveckling av ny teknologi, som behandlats i föregående avsnitt, och marknadsbearbetning i vid mening.

Investeringsvolymen i den svenska industrin har ökat långsamt under senare år. Det gäller också för de undersökta genomgående företagen (se figur 4.1). Av figuren framgår vidare de svenska multinationella företagens stora andel av den totala investeringsvolymen. De internationella kategorierna hade en svag utveckling under den första delperioden, 1966-1972, men hade i gengäld en något bättre utveckling än de nationella företagen under den senare delperioden. De nationella företagen har haft en jämnare ökning av investeringarna än övriga kategorier.

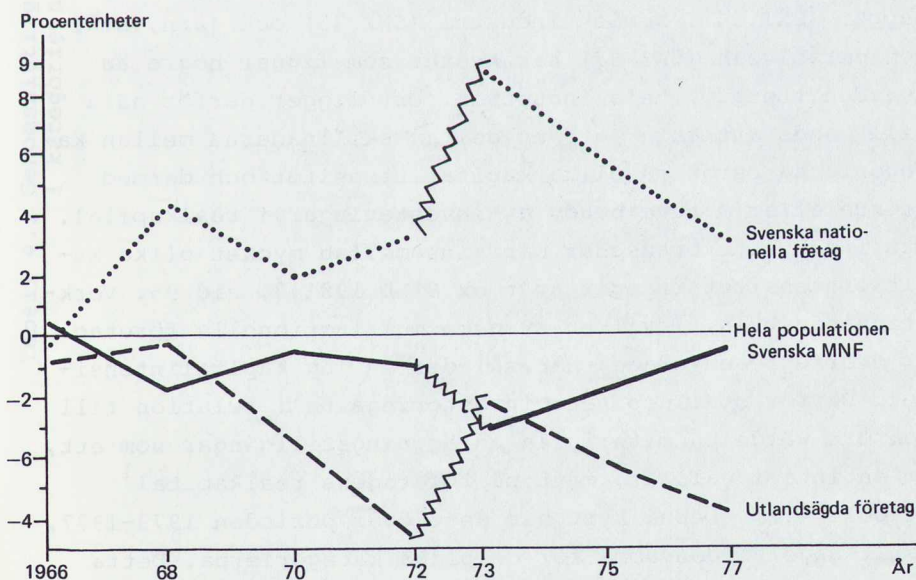
¹ Maskiner, fastigheter och pågående anläggningsarbeten.

Figur 4.1 Bruttoinvesteringar i materiella anläggningstillgångar, åren 1966-1972 och 1973-1977, miljoner kr (i löpande priser) och kategoriernas andelar av populationens totala investeringar.

I en undersökning av investeringskvoterna (bruttoinvesteringar i förhållande till omsättningen) i den tyska industrin fann Jungnickel et al (1977) de olika kategorierna ha följande investeringskvoter i genomsnitt över perioden 1966-1973: tyska multinationella företag 7,2 % och utlandsägda företag 7,0 %. Dessa siffror skall jämföras med motsvarande tal för hela den tyska industrin som var 6,0 %. Det betyder således att de tyska nationella företagens investeringar hade ett värde under 6 %.

Vi har definierat investeringskvoten som nettoinvesteringar i förhållande till förädlingsvärdet. Skillnaden mellan brutto- och nettoinvesteringar, som är liten, är värdet av utrangeringar och försålda anläggningstillgångar. För svensk del har kategoriernas investeringskvoter fördelat sig annorlunda än vad som var fallet i den tyska industrin (se figur 4.2). De nationella företagen har en högre genomsnittlig investeringskvot än såväl de svenska multinationella som de utlandsägda företagen. En motsvarande beskrivning gjord på medianvärden visar dock att det höga genomsnittet för de nationella företagen lyfts av mycket

Figur 4.2 Kategoriernas investeringskvoter i förhållande till populationens genomsnittliga investeringskvot mätt som skillnad i procent, åren 1966-1972 och 1973-1977, vägda medelvärden.

höga kvoter för ett litet antal företag. Det svenska nationella medianföretaget uppvisar flera år snarare lägre investeringskvot än övriga kategoriers. Spridningen är överlag större för investeringskvoten än för övriga undersökta variabler.

Det är möjligt att de utlandsägda och de nationella företagens investeringskvoter "dras ned" av att en (sannolikt växande) del av förädlingsvärdet åstadkommes genom återförsäljningsaktiviteter (redovisas i kapitel 8). Men detta tycks i så fall inte samvariera med stora skillnader i investeringskvot gentemot de svenska multinationella företagen i branscher där återförsäljningens andel av omsättningen är stor som i livsmedelsindustri (SNI 31) och kemisk industri (SNI 35). Tvärtom har de nationella och utlandsägda med något undantag haft högre investeringskvoter än de svenska multinationella företagen i dessa branscher (tabell 4.1).

En nedbrytning på branscher ger naturligt nog en större spridning av resultatet (tabell 4.1) med bl a låga värden för verkstadsindustrin (SNI 38). Branscherna massa och papper (SNI 34), kemisk industri (SNI 35) och järn, stål- och metallverk (SNI 37) har kvoter som ligger högre än genomsnittet för hela industrin. Det ligger därför nära till hands att anta att en del av skillnaderna mellan kategorierna beror på olika kapitalintensitet och därmed större eller mindre behov av investeringar i realkapital. Att industrins branscher har sinsemellan mycket olika kapitalintensitet framgår av t ex SIND 1981:3, sid 95. Verkstadsindustrin, i vilken svenska multinationella företag är överrepresenterade, har således en låg kapitalintensitet. Därför ställdes nettoinvesteringarna i relation till bokfört värde på materiella anläggningstillgångar som ett, om än inte idealiskt, mått på företagets realkapital¹ (tabell 4.2). Denna kvot har sett över perioden 1973-1977, varit ungefär densamma för de olika kategorierna. Detta material ger därför inget belägg om systematiska skillnader mellan kategoriernas investeringsvilja.

¹ Det hade varit önskvärt att kunna arbeta med ett bättre mått på tillgångarnas verkliga värde. Det bokförda värdet innebär en underskattning av det verkliga värdet, framför allt i de internationella kategorierna som rymmer få olönsamma företag.

Tabell 4.1 Genomsnittlig investeringskvot åren 1966-1972 resp 1973-1977 i kategorierna och i hela populationen fördelat på branscher (procent).¹

Period	Företag	SNI-kategori										
		31	32	33	34	35	36	37	38	3		
1966-1972	Svenska MNF	16,8	8,8	6,7	26,1	20,7	21,7	22,5	13,3	16,7		
	Utlandsägda	20,5	16,4	S	18,3	17,0	S	34,5	7,5	14,7		
	Minoritetsägda	S	S	-	-	25,7	37,2	-	13,2	23,1		
	Svenska nationella	19,4	6,9	21,2	25,7	27,7	16,0	12,3	16,1	19,7		
Hela populationen		19,1	7,0	15,6	25,6	19,2	20,6	21,7	13,6	17,5		
1973-1977	Svenska MNF	7,5	13,3	12,0	18,7	21,4	15,3	26,7	12,0	15,3		
	Utlandsägda	15,9	17,1	S	13,9	8,9	S	21,7	12,9	13,0		
	Minoritetsägda	S	S	-	S	23,8	20,6	-	11,9	20,1		
	Svenska nationella	22,3	10,0	16,9	25,2	19,4	16,0	62,5 ²	14,6	22,8		
Hela populationen		19,1	12,1	15,2	21,1	18,8	15,4	31,2	12,5	16,9		

¹ Investeringskvoten är beräknad som nettoinvesteringar i förhållande till förädlingsvärdet. De vid varje tidpunkt vägda medelvärdena har därefter adderats branschvis och dividerats med antalet mättdpunkter.

² Ett extremvärde drar upp genomsnittet kraftigt.

S = sekretess, antalet företag är för litet för publicering.

Tabell 4.2 Kategoriernas nettoinvesteringar i förhållande till bokfört värde av materiella anläggningstillgångar åren 1973-1977, procent, genomgående företag.

	1973	1975	1977
Svenska MNF	0,20	0,29	0,28
Utlandsägda företag	0,18	0,26	0,29
Minoritetsägda företag	0,21	0,24	0,26
Svenska nationella företag	0,28	0,27	0,25
Totalt	0,23	0,28	0,27

KAPITEL 5 EFFEKTIVITET

"Inom den ekonomisk-politiska debatten är begrepp som produktivitet och effektivitet honnörsuttryck. Vi vill ha en så hög produktivitet eller effektivitet som möjligt inom samhällsekonomin resp så snabb produktivitetsstegring som är uppnåbar. Man accepterar uttalanden av detta slag som tämligen självklara uttryck för viktiga mål för den allmänna ekonomiska politiken och som lika självklara mål för näringsgrenar och enskilda företag. Höjd produktivitet bör vid given sysselsättningsgrad betyda ett tillskott av varor och tjänster för ekonomin som helhet resp en kostnadsreduktion för ett enskilt företag. Summan av produktivitetsvinster på olika punkter i näringslivet bör medföra ett totalt tillskott i real nationalinkomst för samhällsekonomin som helhet."¹ Frågan för detta avsnitt är huruvida företag tillhörande de olika kategorierna uppvisar olika grad av effektivitet.

Företagsekonomisk effektivitet kan mätas på olika sätt. Det centrala måttet är lönsamhet, som kan sägas vara ett "totalt" effektivitetsmått i den meningen att effektiviteten i alla organisationens verksamhetsgrenar och funktioner vägs ihop till ett sammanfattande mått. Vi har emellertid också beräknat produktiviteten och dess utveckling som ett uttryck för effektiviteten i själva omvandlingen av insatsvarorna till de produkter som företaget avyttrar.

Vid mätning av produktivitet är man hänvisad till att arbeta med värdemått snarare än volymmått för att åstadkomma jämförbarhet mellan företag och branscher. I vårt fall använder vi förädlingsvärdet och inte antalet producerade ton eller dylikt. Problemet är emellertid att förädlingsvärdet, förutom av effektiviteten i den egna bearbetningen, också påverkas av gällande utbuds- och efterfrågeförhållanden på företagets avsättningsmarknader och därmed inte är ett rent produktivitetsmått.

¹ Lundberg, 1961, sid 31.

Vid en helhetsbedömning av effektiviteten och dess utveckling i de olika kategorierna borde också andra aspekter än lönsamhet och produktivitet vägas in. Hufbauer (1975) hävdar exempelvis att ett multinationellt företags effektivitet inte behöver visa sig i standardmåttens produktivitet eller lönsamhet utan snarare i att "jämviktsstorleken" är större och att tillväxttakten är högre än i inhemska företag i samma branscher. Dunning (1969) hävdar att effektiviteten bör uppskattas genom mätning på tre nivåer: arbetsproduktivitet, marknadsandel och avkastning på arbetande kapital.

Teorin för förklaring av tillkomsten av multinationella företag (se t ex SOU 1981:33) ger anledning att förvänta högre lönsamhet i dessa än i andra kategorier företag. Multinationella företag anses således ha egenskaper som påverkar konkurrensförmågan positivt. Det finns mycket få undersökningar i vilka man gjort jämförelser mellan multinationella koncerner som helhet och andra företag. Resultaten i dessa ger ett visst stöd för tanken att lönsamheten skulle variera positivt med graden av multinationalitet (Vaupel, 1971 samt Dunning och Pearce, 1980). Det finns däremot åtskilliga studier av utlandsägda företags lönsamhet i jämförelse med inhemska företags. Utlandsägda företag visar i dessa undersökningar en högre lönsamhet än inhemska företag.¹ Dunning förklarar att detta inte bara är ett resultat av högre effektivitet utan av skillnader i branschfördelning och redovisningsförfarande. I likhet med Caves (1971) finner Dunning att internationella koncerner är överrepresenterade i branscher med etableringshinder och kännetecknade av oligopol, där man kan förvänta sig en högre lönsamhet.

För Sverige finns det ett par tidigare undersökningar. Samuelssons (1977) totalundersökning avsåg år 1970, och de utlandsägda företagen redovisade detta år högre lönsamhet än genomsnittet för övriga svenska företag. Utlandsägda företag hade också i flertalet branscher en högre lönsamhet än genomsnittet. Skillnaden var mest markant i

¹ Se t ex Brooke-Remmers (1970), Dunning (1969), Samuelsson (1977), och van den Bulcke (1979).

verkstadsindustri och kemisk industri. Även SCBs sammanställningar tyder på en högre lönsamhet i den utlandsägda sektorn (SM, Utlandsägda företag, olika år).

En lönsamhetsjämförelse mellan de olika kategorierna av företag är behäftad med flera problem. När man studerar enbart lönsamheten i en svensk multinationell koncerns svenska delar borde mottagna utdelningar från utländska dotterbolag och andra koncerngemensamma intäkter och kostnader elimineras eller fördelas på inhemska och utländska enheter. Det är tyvärr inte möjligt. Vidare gäller att en fördelning av resultatet på sinsemellan rörelsemässigt integrerade enheter alltid kommer att vara mer eller mindre godtycklig. Det senare gäller således också de utlandsägda företagen. Riktningen av feluppskattningen är däremot svårare att ha en bestämd mening om.¹ Den kan bl a variera med resultatutvecklingen för koncernen som helhet och var inom koncernen framtida expansion förutses. Felen kan därmed ha olika riktning för olika koncerner.

Lönsamheten mätt som avkastning på eget kapital² har under hela perioden varit högre i de utlandsägda företagen än i de svenskägda företagen (se tabell 5.1). Av de senare har de nationella haft en lägre lönsamhet än de multinationella företagen. Dessa uppgifter är således förenliga med uppfattningen att multinationella företag är lönsammare än de endast nationellt verksamma företagen.

¹ Dunning (1969) och Reddaway (1967) ansåg att lönsamheten underskattades i deras undersökningar av utländska dotterbolag.

² Avkastning på eget kapital har beräknats på följande sätt. Resultatet efter bokförda avskrivningar och finansiellt netto (nettoresultat) i förhållande till beräknat eget kapital vid årets slut (= redovisat eget kapital plus hälften av obeskattade reserver). Det var tyvärr inte möjligt att använda justerade resultat. Användning av redovisade resultat kan förväntas leda till en underskattning i lönsamma och en överskattning av räntabiliteten i företag med svag lönsamhet. Att räntabiliteten mäts i löpande priser leder till en överskattning av räntabiliteten i företag med stora i förhållande till företag med små materiella anläggningstillgångar.

Tabell 5.1 Räntabilitet på eget kapital för kategorierna - totalt och storleksgrupperat, vägda medelvärden, åren 1966-1972 och 1973-1977.

Storlek	Företag	1966	1968	1970	1972	1973	1975	1977
< 200 anställda	Svenska MNF	12,2	-17,3	25,1	9,5	8,3	7,6	5,2
	Utlandsägda	15,7	15,8	17,7	8,4	4,5	7,2	2,7
	Minoritetsägda	-2,4	14,2	14,6	13,5	12,7	16,8	29,9
	Svenska nationella	10,9	9,4	10,9	7,9	13,4	14,8	13,3
200-999 anställda	Svenska MNF	5,1	4,5	2,4	4,8	7,3	7,4	7,6
	Utlandsägda	6,1	9,8	9,7	9,7	14,7	13,5	16,3
	Minoritetsägda	5,8	8,9	7,8	9,1	12,2	7,0	14,3
	Svenska nationella	4,4	4,6	5,5	5,6	10,1	4,4	8,6
> 1 000 anställda	Svenska MNF	5,6	6,7	7,0	5,5	9,2	9,1	4,9
	Utlandsägda	9,7	8,7	2,8	5,5	14,9	14,9	24,3
	Minoritetsägda	4,0	10,2	4,2	5,2	11,8	1,5	14,2
	Svenska nationella	-0,3	-0,2	1,9	3,0	8,4	4,9	-7,1
Total	Svenska MNF	5,6	6,5	6,9	5,5	9,0	8,9	5,2
	Utlandsägda	8,2	9,6	7,5	7,9	14,0	13,7	18,9
	Minoritetsägda	4,2	10,0	7,1	7,9	12,1	5,9	15,8
	Svenska nationella	2,1	2,3	4,2	4,5	9,7	5,8	1,4
	Hela populationen genomsnittligt företag	4,9	5,7	6,4	5,4	9,5	7,4	5,4

Värt att notera är att skillnaden mellan utlandsägda företag och de rent svenskägda kategorierna har vuxit under perioden. De utlandsägda har lyckats bibehålla och till och med öka den under "övervinståren" uppnådda nivån medan detta inte gäller de svenskägda kategorierna och i synnerhet inte de nationella företagen. Skillnaderna är störst bland företag med mer än 1 000 anställda.

På branschnivå uppvisar räntabiliteten på eget kapital en mer varierande utveckling (skillnaderna mellan genomsnitts- och medianvärden är också större). Allmänt är dock mönstret detsamma som för hela populationen (tabell 5.2).

Branschfördelningen kan endast i ringa grad förklara skillnaderna mellan kategorierna. Det kan emellertid tänkas att den högre grad av återförsäljning som de utlandsägda företagen har (beskrivs i ett senare avsnitt) och att ett relativt sett mindre bundet kapital på grund av lägre investeringskvot är delförklaringar till den högre lönsamheten.

Tabell 5.2 Röntabilitet på eget kapital för kategorierna i några branscher, vägda medelvärden, åren 1966-1972 och 1973-1977.

Bransch	Företag	1966	1968	1970	1972	1973	1975	1977
SNI 34	Svenska MNF	1,3	-0,1	7,3	2,2	7,5	11,2	0,6
	Utlandsägda	7,4	13,0	10,1	5,5	19,2	13,7	10,4
	Minoritetsägda	-	-	-	-	S	S	S
	Svenska nationella	0,9	4,1	6,0	2,7	9,1	7,5	-19,2
SNI 35	Svenska MNF	4,9	6,3	4,2	4,9	9,5	8,9	8,9
	Utlandsägda	7,4	12,7	8,4	5,4	10,9	6,4	25,7
	Minoritetsägda	3,2	5,1	6,5	8,4	20,3	4,9	3,8
	Svenska nationella	3,2	6,7	5,5	2,4	8,4	7,4	12,0
SNI 37	Svenska MNF	4,4	4,0	6,2	1,0	8,0	5,2	-26,0
	Utlandsägda	6,9	-4,7	18,5	12,6	2,2	24,0	-17,9
	Minoritetsägda	-	-	-	-	-	-	-
	Svenska nationella	5,1	1,2	9,3	7,1	5,5	-10,8	-16,5
SNI 38	Svenska MNF	7,2	8,7	7,3	7,2	9,2	9,3	12,0
	Utlandsägda	9,3	9,6	0,2	6,4	17,5	17,1	23,3
	Minoritetsägda	3,3	16,3	0,5	6,9	-2,2	2,2	-8,3
	Svenska nationella	-0,6	-2,8	0,2	4,3	13,4	10,3	-5,3

Skillnaderna mellan kategoriernas lönsamhet blir mindre om den mäts som räntabilitet på totalt kapital (se tabell 5.3).¹ Skillnaden inom gruppen storföretag under senare år är dock fortfarande stor.

Tabell 5.3 Räntabilitet på totalt kapital för kategorierna - totalt och storleksfördelat, vägda medelvärden, åren 1966-1972 och 1973-1977.

Storlek	Företag	1966	1968	1970	1972	1973	1975	1977
< 200 anställda	Svenska MNF	10,6	~10,3	20,7	8,4	6,9	7,0	4,5
	Utlandsägda	8,1	8,8	9,2	5,8	6,0	7,5	4,7
	Minoritetsägda	-2,5	12,6	12,7	11,5	10,7	13,0	12,8
	Svenska nationella	7,8	7,1	7,1	5,7	8,7	9,1	6,0
200-999 anställda	Svenska MNF	5,1	4,8	3,6	5,0	5,9	6,4	4,3
	Utlandsägda	5,4	7,3	7,1	6,8	10,0	9,4	6,4
	Minoritetsägda	6,4	8,9	8,1	8,5	9,8	7,7	7,4
	Svenska nationella	4,9	5,0	5,4	5,3	7,2	4,8	5,0
> 1 000 anställda	Svenska MNF	6,2	7,2	7,3	5,8	8,6	8,2	4,5
	Utlandsägda	8,1	8,0	3,9	6,1	13,8	14,1	10,7
	Minoritetsägda	4,3	8,4	4,1	5,4	8,8	2,8	5,4
	Svenska nationella	2,1	2,7	3,9	4,1	6,5	4,8	1,8
Total	Svenska MNF	6,2	6,9	7,0	5,8	8,2	8,0	4,5
	Utlandsägda	6,7	7,7	6,1	6,5	10,9	10,9	7,9
	Minoritetsägda	4,8	9,0	7,0	7,6	9,5	6,5	7,1
	Svenska nationella	3,4	3,8	4,6	4,6	7,0	5,3	3,7
	Hela populationen genomsnittligt företag	5,3	6,0	6,3	5,5	8,1	7,4	4,5

¹ Räntabilitet på totalt kapital är beräknad som nettoresultat plus räntekostnader i förhållande till balansomslutningen. Se också not 2, sid 53.

Av de utländska dotterbolagen hade de nordamerikanska en högre lönsamhet än övriga under den andra delperioden under vilken IBM ingår i materialet (tabell 5.4).

Tabell 5.4 Räntabilitet på totalt kapital för kategorin utlandsägda företag fördelade efter ursprungs-länder, vägda medelvärden, åren 1966-1972 och 1973-1977.

Land	1966	1968	1970	1972	1973	1975	1977
Belgien/ Nederländerna/ Frankrike	6,3	11,9	8,9	11,6	10,1	8,4	6,0
Danmark	9,8	13,9	7,3	9,9	8,4	7,9	4,7
Storbritannien	9,9	5,7	6,4	8,7	8,1	10,2	5,1
Finland/ Norge	4,5	4,0	1,3	3,3	7,3	6,2	6,8
Västtyskland/ Schweiz	10,0	7,7	5,4	3,3	6,7	9,1	7,9
USA/ Kanada	5,1	5,1	5,5	5,1	13,4	13,4	9,1
Samtliga länder	6,7	7,7	6,1	6,5	10,9	10,9	7,9

Vi prövade även huruvida skillnaderna mellan kategorierna också gäller i fråga om produktivitet. Utländska undersökningar visar på en högre produktivitet i utlandskontrollerade företag än i inhemska.¹ Detta antas vanligen bero på att de utlandsägda företagen är kapitalintensiva och/eller mer "kunskapsintensiva". Ett utländskt företag torde dessutom ha god produktionsteknisk erfarenhet när de etablerar produktion lokalt. Parry (1980) hävdar att deras högre produktivitet torde bero på deras teknologiska fördel, tillgång till stordrift i komponentproduktion, tillgång på företagsledningsresurser och finansiella fördelar. Dessutom skulle de kunna erbjuda bättre service, kvalitet, distribution och lägre priser samt ha en specifik fördel i själva produktionen genom en monopsoniställning på globala faktormarknader. Argumenten är naturligt nog ungefär desamma som beträffande lönsamheten.

¹ Se t ex van den Bulcke et al (1979), Dunning (1958), Jungnickel et al (1977), Parry (1978), Reuber (1973) och Foreign Ownership and the Structure of Canadian Industry, 1970.

Multinationella företag är vanligen överrepresenterade i branscher med relativt hög produktivitet. Jungnickel et al (1977) fann således att multinationella företag i Västtyskland främst återfanns i branscher som antingen hade en hög produktivitetsnivå och/eller kännetecknades av en kraftig produktivitetshöjning. Dunning (1958) fann att den högre produktiviteten i de utlandsägda dotterbolagen berodde på såväl fördelningen på branscher som inom resp bransch högre produktivitet.

Vissa skäl talar emellertid mot att utlandsägda företag skulle ha en högre produktivitet än inhemska företag. Utlandsägda företag etableras vanligen för att försörja en mindre, lokal marknad. De skall dessutom ofta sälja ett stort sortiment, vilket kan leda till splittring av verksamheten. Dunning visar att de amerikanska dotterbolagen i Storbritannien som producerade likadana produkter som moderbolagen hade en lägre produktivitet än sina moderbolag, trots att produktionskostnaderna vanligen var lägre. Detta förklarades främst av att dotterbolagen inte kunde mekanisera produktionen lika mycket på grund av den relativt ringa omfattningen av verksamheten. De hade vidare en högre grad av produktdifferentiering.¹

Som tidigare framhållits är det svårt att finna valida mått för produktiviteten i meningen effektivitet i omvandlingen av insatsvaror till produkter för försäljning. Vi har använt oss av måttet förädlingsvärde² i förhållande till antalet kollektivanställda. Detta mått påverkas naturligtvis av rådande utbuds- och efterfrågeförhållanden.³ Förädlingsvärdet är dessutom mätt i löpande priser, vilket gör att den av produktivitetsutredningen iakttagna avtagande produktiviteten i svensk industri efter år 1974 inte omedelbart kan avläsas i vårt material.

¹ Dunning (1969) och Parry (1980) diskuterar också hur lokal tillverkning kan leda till en inoptimal produktionsstruktur.

² Det är här fråga om industristatistikens förädlingsvärde som enbart omfattar industriella aktiviteter.

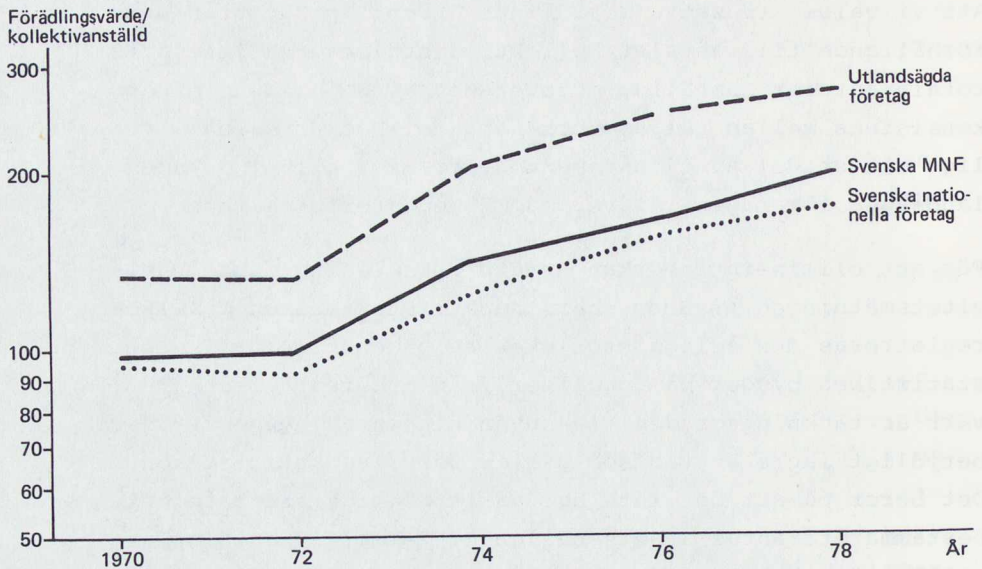
³ Att det kan förhålla sig så motsägs inte av att ingen korrelation kunde uppmätas mellan kapitalintensitet och produktivitet, medan sambandet mellan lönsamhet och produktivitet var starkt.

Att vi valde att sätta förädlingsvärdet i produktionen i förhållande till antalet kollektivanställda och inte till totala antalet anställda motiverades av en strävan efter konsistens mellan täljare och nämnare. Det är sålunda troligt att en del av tjänstemännen, framför allt i de utlandsägda företagen, är verksamma med återförsäljning.

För att eliminera inverkan av återförsäljning i produktivitetmätningen används här industristatistiken i vilken registreras den årliga storleken av produktionen. Industristatistiken bygger på uppgifter från arbetsställen.¹ Tyvärr är täckningsgraden vid användningen av denna statistik betydligt lägre än vad som gäller för finansstatistiken. Det beror på att det inte har varit möjligt att kategori-bestämma ett antal arbetsställen. I termer av antalet anställda är täckningsgraden 1978 55 % av antalet anställda i EFI-företagen. För respektive kategori är täckningsgraderna: svenska multinationella 62 %, utlandsägda 45 % och svenska nationella företag 44 %. Resultaten måste därför tolkas försiktigt.

Figur 5.1 ger en översiktlig bild av kategoriernas produktivitet och dess förändring under perioden 1970-1978. De utlandsägda företagen har klart högre produktivitet under hela perioden. De svenska multinationella företagen har en något högre produktivitet än de nationella företagen. Kategoriernas utveckling har under perioden varit i stort sett parallell men med en något långsammare produktivitet utveckling för de nationella företagen (se även SIND, 1980, sid 106).

¹ Ett osäkerhetsmoment vid användning av produktionsstatistiken är att saluvärdet av egen produktion till den del det avser leveranser till andra arbetsställen inom samma företag kan bygga på internpriser som avviker från de "verkliga" priserna. Det är emellertid svårt att ha en uppfattning om storlek och riktning av de fel sådana avvikelser kan leda till.

Figur 5.1 Produktivitetsutvecklingen för genomgående företag, fördelad på kategorierna, vägda medelvärden.

Produktivitetstillväxten är mycket olika i de undersökta branscherna (tabell 5.5). Det är notabelt att branscher som kemisk industri och verkstadsindustri, där de utlandsägda företagen är överrepresenterade, har den snabbaste utvecklingen och de högsta absoluta nivåerna. Men även givet branschtillhörighet har de utlandsägda företagen i de flesta branscher den högsta produktiviteten. Skillnaderna mellan genomsnitts- och medianvärden antyder att värdet för produktivitetstillväxten i kategorin svenska nationella företag påverkas negativt av några extremföretag, medan värdet för de utlandsägda företagen på motsvarande sätt påverkas positivt.¹

¹ Om i stället förädlingsvärdet i produktionen 1978 relaterats till totala antalet anställda skulle produktiviteten ha uppmätts till 128 för svenska multinationella, 163 för utlandsägda och 123 för svenska nationella företag. Bilden blir således ungefär densamma vid användningen av antalet kollektivanställda som vid totala antalet anställda.

Tabell 5.5 Kategoriernas produktivitet (förädlingsvärde enligt industristatistiken i förhållande till antalet kollektivanställda) totalt och branschvis, vägda medelvärden, åren 1970-1978.

Bransch	Företag	1970	1972	1974	1976	1978	Förändring, %	
							1974-78	1970-78
SNI 31	Svenska MNF	187	151	164	262	291	77	56
	Utlandsägda	112	118	132	255	238	80	113
	Svenska nationella	118	107	73	169	195	167	65
SNI 32	Svenska MNF	53	65	99	134	162	64	206
	Utlandsägda	114	109	151	228	324	114	184
	Svenska nationella	58	61	77	104	116	51	100
SNI 34	Svenska MNF	111	97	217	176	165	-24	49
	Utlandsägda	143	130	177	197	213	20	49
	Svenska nationella	112	110	174	181	192	10	71
SNI 35	Svenska MNF	91	99	121	158	200	65	120
	Utlandsägda	266	279	499	490	597	20	124
	Svenska nationella	168	147	216	280	236	9	40
SNI 36	Svenska MNF	81	98	119	160	179	50	121
	Utlandsägda	S	S	S	S	S	S	S
	Svenska nationella	97	94	139	132	198	42	104
SNI 37	Svenska MNF	116	85	146	110	159	9	37
	Utlandsägda	152	100	243	210	111	-54	-27
	Svenska nationella	78	79	102	104	130	27	67
SNI 38	Svenska MNF	95	103	137	174	205	50	116
	Utlandsägda	103	106	142	198	224	58	117
	Svenska nationella	73	73	97	129	160	65	119
SNI 3	Svenska MNF	99	100	144	167	197	37	99
	Utlandsägda	136	134	202	249	271	34	99
	Svenska nationella	96	93	126	157	175	39	82
	Hela populationen	100	100	141	168	194	38	94

Produktiviteten har utvecklats likartat i storlekskategorierna, men de större företagen ligger på en något högre nivå (tabell 5.6). Kategoriernas nivåer och utveckling är däremot mycket olikartad i de olika storleksgrupperna. Bland storföretagen har de svenska multinationella företagen haft den klart snabbaste produktivitetstillväxten och därmed passerat de utlandsägda företagen. Dessas genomsnitt dras dock ner av ett mindre antal företag med långsam utveckling; medianvärdet är betydligt högre än för de svenska multinationella företagen. På samma sätt dras de utlandsägda företagens höga produktivitet bland de minsta företagen upp av ett mindre antal med en mycket snabb produktivitetstillväxt.

Tabell 5.6 Kategoriernas produktivitet fördelad på storleksklasser, vägda medelvärden, åren 1970-1978.

Storlek	Företag	1970	1972	1974	1976	1978	Förändring, %	
							1974-78	1970-78
≤ 200 anställda	Svenska MNF	109	69	126	177	212	68	94
	Utlandsägda	265	229	592	489	693	17	162
	Minoritetsägda	125	103	170	159	205	21	64
	Svenska nationella	85	82	100	137	154	54	81
	Hela populationen	95				184		94
200-999 anställda	Svenska MNF	96	95	114	150	171	50	78
	Utlandsägda	142	141	218	273	282	29	99
	Minoritetsägda	110	119	111	168	219	97	99
	Svenska nationella	86	85	117	148	178	52	107
	Hela populationen	97				191		97
> 1 000 anställda	Svenska MNF	99	101	147	169	200	36	102
	Utlandsägda	117	115	135	179	191	41	63
	Minoritetsägda	S	S	S	S	S	S	S
	Svenska nationella	111	106	148	174	183	24	65
	Hela populationen	101				196		94

KAPITEL 6 FINANSIERING

Formerna för de multinationella företagens kapitalförsörjning och deras kapitalkostnader är inte efterfrågade effekter i kommitténs direktiv. Genom sin storlek och utbredning är det emellertid troligt att multinationella företag kan komma i åtnjutande av lägre kapitalkostnader och därigenom erhålla en fördel gentemot nationella företag (Kindleberger, 1969). Det är därför motiverat att prova huruvida det varit fallet inom industrin i Sverige.

Ett utlandsägt dotterbolag är sällan självständigt i finansiellt avseende och dess finansieringsstruktur och kapitalkostnader kan avspegla speciella relationer till moderbolaget eller andra koncernbolag. Dunning (1958) pekar på de amerikanska dotterbolagens i Storbritannien långa utdelningar. Uteblivna utdelningar kan i vissa fall betraktas som finansieringshjälp i ett uppbyggnadsskede. Men även rörelsemässiga relationer kan komma att påverka de finansiella skillnaderna mellan företagskategorierna. Det är t ex vanligare att moderbolag levererar delar till dotterbolag än tvärtom. Det påverkar naturligtvis fördelningen av leverantörskrediterna.

Kapitalstruktur

Balansomslutningens utveckling, som visas i tabell 6.1, ger en uppfattning om volymen bundet kapital i verksamheten (därvid bortseende från leasing av tillgångar som ökat under andra halvan av 1970-talet). Mot bakgrund av redovisade uppgifter i avsnittet om investeringsutvecklingen är det inte förvånande att de nationella företagen haft den snabbast växande balansomslutningen.

Tabell 6.1 Balansomslutningen och dess förändring för kategorierna, åren 1966-1972 och 1973-1977, milj kr.

Företag	1966	1972	1973	1977	Förändring, %	
					1966-72	1973-77
Svenska MNF	34 451	54 846	67 020	113 960	59,2	70,0
Utlandsägda	1 929	2 978	5 766	9 154	54,4	58,8
Förvärvade	1 051	1 687	3 251	5 650	60,4	73,8
Etablerade	877	1 291	2 515	3 504	47,1	39,3
Minoritetsägda	763	1 378	2 323	3 690	80,6	58,9
Svenska nationella	17 600	28 446	25 142	43 944	61,6	74,8

Det egna kapitalets andel av finansieringen av näringslivets verksamhet har minskat sedan lång tid. Det avspeglas också i vårt material (tabell 6.2). Det gäller framför allt de svenskägda kategorierna. De utlandsägda företagen har praktiskt taget bibehållit sin soliditet. Förändringarna mellan åren 1972 och 1973 beror delvis på förändrade populationssammansättningar.

Tabell 6.2 Kategoriernas soliditetsutveckling, vägda medelvärden, åren 1966-1972 och 1973-1977.

Företag	1966	1968	1970	1972	1973	1975	1977
Svenska MNF	44,3	42,8	39,4	36,0	35,0	32,9	30,2
Utlandsägda	31,5	29,9	27,6	29,4	32,4	32,7	30,9
Förvärvade	32,0	29,7	28,1	30,2	31,8	32,7	29,2
Nybildade	30,9	30,1	26,9	28,6	33,2	33,2	33,8
Minoritetsägda	38,1	36,3	35,7	35,4	30,3	31,5	27,4
Svenska nationella	32,1	31,3	26,3	24,7	28,7	26,3	22,5
Hela populationen	39,8	38,6	34,7	32,1	33,2	31,2	28,2

Not. Soliditet = eget kapital + 0,5 x obeskattad reserv/ balansomslutning.

Då koncernskulder i praktiken kan ha samma ställning som eget kapital gjordes en beräkning utifrån antagandet att så skulle vara fallet (tabell 6.3).¹ Samtliga kategorier fick då som väntat högre soliditet och framför allt gäller det de utlandsägda företagen. Det går också att utläsa att de nybildade utlandsägda företagen i högre grad är beroende av koncernfinansiering än de förvärvade företagen.

Tabell 6.3 Kategoriernas soliditetsutveckling (koncernskulder räknade som eget kapital), vägda medelvärden, åren 1966-1972 och 1973-1977.

Företag	1966	1972	1973	1977
Svenska MNF	48,8	41,3	40,4	37,3
Utlandsägda	50,2	45,0	48,7	44,8
Förvärvade	52,8	43,1	41,0	40,7
Nybildade	46,9	47,8	58,6	51,4
Minoritetsägda	45,1	37,6	35,5	35,2
Svenska nationella	35,6	30,7	33,8	30,6
Hela populationen	44,5	37,9	39,2	36,0

Not. Soliditet = Summan av eget kapital, koncernskulder och hälften av obeskattad reserv i förhållande till balansomslutningen.

De olika skuldernas andel av finansieringen beskrivs i tabell 6.4. Av den framgår att det främst är de långfristiga lånen från fristående finansiärer som ersatt den minskande självfinansieringen. De utlandsägda företagen har i relativt sett högre grad lånat från koncernbolag.

¹ Det är tveksamt om antagandet är riktigt i varje fall beträffande de korta koncernskulderna. Då dessa är relativt sett betydelsefullare i de utlandsägda företagen innebär antagandet att soliditeten i dessa företag överskattas något i förhållande till de övriga kategorierna.

Tabell 6.4 Kategoriernas upplåning åren 1966-1972 och 1973-1977, procent av balansomslutning.

Företag	Skulder	1966	1972	1973	1977
Svenska MNF	Korta koncern	1,9	2,4	2,5	3,4
	Korta övriga	22,4	24,4	25,6	25,2
	Långa koncern	2,6	2,9	2,9	3,7
	Långa övriga	18,6	27,0	26,3	30,5
Utlandsägda	Korta koncern	11,7	5,8	5,1	6,9
	Korta övriga	30,5	29,7	26,5	26,9
	Långa koncern	7,0	9,8	11,2	7,0
	Långa övriga	9,9	16,9	17,0	19,0
Minoritetsägda	Korta koncern	1,2	0,3	0,4	2,5
	Korta övriga	35,8	26,9	29,7	30,0
	Långa koncern	5,8	1,9	4,8	5,3
	Långa övriga	14,9	28,2	29,0	26,9
Svenska nationella	Korta koncern	1,0	2,3	2,3	2,4
	Korta övriga	32,8	29,5	30,3	33,2
	Långa koncern	2,5	3,7	2,8	5,7
	Långa övriga	24,7	35,1	30,0	31,5

Tabell 6.5 visar att det främst är utlandsägda företag etablerade för 9 till 17 år sedan som har en hög andel koncernskulder. De äldsta företagen, 18 år eller äldre, har däremot kunnat bygga upp ett ansevärt eget kapital. De yngsta företagen finansieras till en mycket hög grad genom korta skulder från externa långgivare, främst varukrediter, och långa externa skulder. Detta hänger dock samman med att samtliga är förvärvade f d svenskägda företag.

Tabell 6.5 Finansieringsstruktur i utlandsägda företag fördelade efter etableringstidpunkt, procent, vägda medelvärden, åren 1966-1972 och 1973-1977.

Variabel	Etablerings- tidpunkt	1966	1972	1973	1977
Korta koncern- skulder	före år 1960	13,3	7,1	5,8	7,2
	1960-65	8,7	3,0	4,3	4,6
	1966-68	0,0	1,9	6,2	8,9
	1969-71	-	-	1,0	4,8
	1972-74	-	-	0,9	0,3
Korta övriga skulder	före år 1960	29,7	30,1	27,3	24,4
	1960-65	27,9	27,0	25,7	26,6
	1966-68	56,0	40,7	19,0	29,5
	1969-71	-	-	33,5	34,3
	1972-74	-	-	59,9	41,8
Långa koncern- skulder	före år 1960	3,0	8,0	6,9	4,6
	1960-65	21,7	15,5	15,8	15,6
	1966-68	1,3	5,0	25,9	13,5
	1969-71	-	-	1,6	1,6
	1972-74	-	-	0,2	1,7
Långa övriga skulder	före år 1960	9,1	15,6	16,0	19,6
	1960-65	10,7	19,0	18,1	21,1
	1966-68	19,6	26,7	17,0	12,5
	1969-71	-	-	21,1	24,3
	1972-74	-	-	11,9	20,4
Eget kapital och obeskattad reserv	före år 1960	44,9	39,3	44,0	44,2
	1960-65	31,0	35,5	36,1	32,0
	1966-68	23,0	25,8	31,8	35,6
	1969-71	-	-	42,6	35,0
	1972-74	-	-	27,3	35,8

Finansieringskostnader

Vi har i föregående avsnitt konstaterat att det föreligger vissa skillnader mellan kategoriernas finansieringsstruktur. Vi skall här undersöka i vad mån detta påverkar deras kapitalkostnader men också om kapitalkostnaderna skiljer sig för "samma" finansieringssätt. Det bör vara

möjligt att urskilja om de utlandsägda företagens potentiella fördel i fråga om finansiering också medför lägre kapitalkostnader.

Kostnader för det totala kapitalet, dvs räntekostnader och utdelning i förhållande till balansomslutningen, framgår av tabell 6.6. Vi kan där utläsa att kostnaden är tämligen lika i kategorierna år 1966 men att utvecklingen därefter varit något olika. Kapitalkostnaden har stigit i alla kategorierna till och med 1972 men, förutom i de minoritetsägda, mest i de svenska multinationella företagen. Åren 1973-1977 var ökningen snabbast i de svenska nationella företagen, som dock under denna delperiod haft de lägsta kapitalkostnaderna.

Tabell 6.6 Kategoriernas totala kapitalkostnad (räntor + betalad utdelning/balansomslutning), vägda medelvärden, åren 1966-1972 och 1973-1977.

Företag	1966	1968	1970	1972	1973	1975	1977
Svenska MNF	2,9	2,8	3,2	3,3	3,4	3,4	3,9
Utlandsägda	2,8	2,8	2,9	2,6	3,6	4,3	4,0
Minoritetsägda	2,6	3,1	3,1	3,5	3,2	3,9	3,5
Svenska nationella	2,9	3,2	3,4	3,0	2,7	2,8	3,7

Om vi bryter ned de utlandsägda företagen i undergrupper (tabell 6.7) ser vi att populationsförändringarna mellan åren 1972 och 1973 inverkar på nivåerna. När vi går till fördelningen efter etableringstidpunkt bygger flera av extremvärdena på uppgifter från ett litet antal företag. Det är därför svårt att dra bestämda slutsatser om huruvida unga dotterbolag subventioneras.

Då räntor och utdelningar behandlas skattemässigt olika skall vi i det följande skilja dem åt.

Tabell 6.7 Total kapitalkostnad i de utlandsägda företagen fördelade efter etableringsform och -tidpunkt, vägda medelvärden, åren 1966-1972 och 1973-1977.

	1966	1968	1970	1972	1973	1975	1977
Förvärvade företag	2,9	3,6	3,4	3,2	3,0	3,1	3,9
Nybildade företag	2,6	3,1	2,6	2,4	4,2	5,3	5,3
<u>Etableringstidpunkt:</u>							
före år 1960	2,5	3,6	2,9	2,7	3,4	3,6	4,2
1960-1965	2,8	2,5	3,0	3,1	2,9	3,2	3,4
1966-1968	6,7	5,5	5,7	5,2	4,5	5,6	6,9
1969-1971					3,2	2,5	3,0
1972-1974					2,9	3,9	3,5
Samtliga utlandsägda	2,8	2,8	2,9	2,6	3,6	4,3	4,0

Lånekostnader

Uppgifterna i SCB-materialet gör det inte möjligt att fördela räntorna på långa och korta skulder. Räntorna har därför satts i relation till samtliga skulder, trots att vissa korta skulder är räntefria. Svenska nationella företag har haft den högsta kostnaden för lånat kapital de flesta åren (tabell 6.8). Samtliga kategorier har dock fått se räntekostnaden stiga under perioden. Klart långsammast har den mellan åren 1973 och 1977 stigit för de utlandsägda företagen. Eliminering av leverantörskrediter och andra inte räntebärande korta skulder samt pensionskulder gav som resultat att de utlandsägda företagens räntekostnad var något högre än de övriga kategoriernas.

Tabell 6.8 Kategoriernas kostnad för lånat kapital (räntekostnad i förhållande till skulderna på bokslutsdagen), vägda medelvärden, åren 1966-1972 och 1973-1977.

Företag	1966	1968	1970	1972	1973	1975	1977
Svenska MNF	2,7	2,4	3,1	3,2	3,3	3,6	4,5
Utlandsägda	2,7	3,1	3,1	2,9	3,1	3,5	3,4
Minoritetsägda	2,8	3,1	3,4	3,5	3,2	4,4	3,8
Svenska nationella	3,3	3,7	3,7	3,6	3,2	3,5	4,6
Hela populationen	2,9	2,9	3,3	3,4	3,3	3,6	4,5

Tabell 6.9 visar att lånekostnaderna och deras utveckling skiftat mellan de olika utlandsägda företagen. De förvärvade företagen betalade större delen av perioden en högre ränta än nybildade företag. Ökningen är också mer markerad i den förra gruppen. Det är vidare stora skillnader mellan företag av olika åldrar. Dock baseras många cellvärden på ett litet antal företag. Det tycks emellertid som de äldsta företagen har den lägsta och långsammast ökande räntekostnaden.

Tabell 6.9 Räntekostnad i utlandsägda företag, förvärvade, nybildade och efter etableringstidpunkt (räntekostnad i förhållande till de långa och korta skulderna på bokslutsdagen), vägda medelvärden, åren 1966-1972 och 1973-1977.

	1966	1968	1970	1972	1973	1975	1977
Förvärvade företag	3,5	3,1	3,6	3,2	2,9	3,6	5,1
Nybildade företag	1,7	2,3	2,5	2,5	3,4	3,4	3,0
<u>Etableringstidpunkt:</u>							
före år 1960	1,8	2,6	2,5	2,2	2,2	2,4	2,3
1960-1965	3,7	3,4	3,9	4,0	3,7	4,2	3,9
1966-1968	8,6	6,8	7,3	6,8	5,1	5,0	5,9
1969-1971					2,5	3,8	3,2
1972-1973					2,9	5,1	4,3

Det verkar ingalunda vara så att koncernföretag generellt erbjuder bättre lånevillkor än övriga långgivare (tabell 6.10). De svenska företagen tycks dessutom betala högre koncernränta än de utlandsägda företagen. Eliminering av icke-räntebärande krediter gör de utlandsägda företagens koncernräntor lägre än de räntor som betalas för externa lån och lägre än övriga kategoriers koncerninterna räntor.

Tabell 6.10 Kategoriernas räntekostnader¹ fördelade efter långgivare, vägda medelvärden, åren 1973-1977, procent.

Företag	Långgivare	1973	1975	1977
Svenska MNF	Koncern	4,0	4,0	6,0
	Övriga	3,2	3,6	4,4
Utlandsägda	Koncern	3,7	3,1	4,1
	Övriga	2,8	3,6	3,2
Minoritetsägda	Koncern	5,1	4,2	3,3
	Övriga	3,0	4,2	3,3
Svenska nationella	Koncern	2,7	3,5	6,4
	Övriga	3,2	3,5	4,4

¹ Räntekostnader i förhållande till långa och korta skulder.

De nybildade utlandsägda företagen betalade en högre ränta till koncernlånggivare än förvärvade företag (tabell 6.11). De äldsta företagen har relativt sett låga räntekostnader gentemot koncerninterna långgivare, vilket kan bero på relativt stor andel koncerninterna leveranser och därmed större andel räntelösa leverantörskrediter.

Tabell 6.11 Räntekostnad¹ för de utlandsägda företagen fördelade på förvärvade och nybildade, vägda medelvärden, åren 1973-1975, procent.

	Långgivare	1973	1975
Förvärvade	Koncern	2,9	2,2
	Övriga	2,9	3,9
Nybildade	Koncern	4,1	3,8
	Övriga	2,8	3,1
<u>Etableringstidpunkt:</u>			
före år 1960	Koncern	1,2	0,8
	Övriga	2,5	2,8
1960-1965	Koncern	4,1	4,4
	Övriga	3,4	4,1
1966-1968	Koncern	6,2	4,6
	Övriga	4,1	5,5
1969-1971	Koncern	5,6	3,7
	Övriga	2,3	3,8
1972-1973	Koncern	-	-
	Övriga	2,9	5,2

¹ Räntor/långa och korta skulder.

Utdelning

Utdelningen sätts vanligen i relation till aktiekapitalets storlek, men vi skall här relatera den till hela det egna kapitalet (synligt eget kapital och hälften av de obeskattade reserverna). De utlandsägda företagen har den senare delperioden en högre utdelning än övriga. Efter år 1973 ökar den dessutom kraftigt för att år 1977 vara drygt dubbelt så hög som i svenska multinationella företag och nära fyra gånger högre än i svenska nationella företag. De minoritetsägda företagens utdelning har också ökat kraftigt (tabell 6.12). Svenska multinationella företag hade hela perioden konstant mellan 3,5 och 4 % utdelning.

Tabell 6.12 Kategoriernas utdelningskvoter¹ åren 1966-1972 och 1973-1977.

Företag	1966	1968	1970	1972	1973	1975	1977
Svenska MNF	3,9	3,7	4,0	3,7	3,6	3,5	3,7
Utlandsägda	3,8	5,2	3,7	3,6	5,3	5,9	7,9
Förvärvade	2,7	4,7	3,9	4,1	4,2	3,2	5,9
Nybildade	5,1	5,7	3,4	2,8	6,6	9,9	10,7
etablerade:							
före år 1960	4,4	6,2	4,4	4,3	6,3	6,4	8,6
1960-1965	0,9	0,9	1,5	1,8	1,8	1,5	2,9
1966-1968	0,5	0,7	0,5	0,4	3,9	9,3	10,9
1969-1971					5,6	1,0	3,5
1972-1973					3,6	1,9	2,7
Minoritetsägda	2,7	2,9	3,6	3,3	2,8	3,7	5,3
Svenska nationella	2,7	2,6	2,6	2,1	2,0	1,5	2,0

¹ Utdelningskvoten är definierad som betald utdelning i förhållande till det egna kapitalet på bokslutsdagen (inkl hälften av den dolda reserven). Vi har valt att använda betald utdelning trots att den avser verksamheten föregående år, eftersom det förefaller vara stora skillnader mellan föreslagen och faktiskt betald utdelning, främst i kategorin utlandsägda företag.

Det är således inte så att de utländska ägarna generellt har hållit nere utdelningen och i stället tagit ut höga räntor, vilket i princip varit möjligt och fördelaktigt

- i varje fall med tanke på skattebetalningarna i Sverige. De utlandsägda företagens andel av samtliga företags skattebetalningar var 10,3 % år 1977 medan deras andel av selsättningen och förädlingsvärdet var 4,6 % resp 5,4 %.¹ De äldre utlandsägda företagen, som dessutom ofta etablerats som nybildningar, har nästan hela perioden en högre utdelning än förvärvade företag. De förstnämnda höjer dessutom utdelningen mycket kraftigt perioden 1973-1977. De förvärvade företagen har betalat lägre och långsammare stigande utdelningar. Fördelningen av de utlandsägda företagen efter etableringstidpunkt i tabell 6.12 visar tydligt att nyligen etablerade företag i genomsnitt betalat mycket låg utdelning.

Som vi såg i tabell 6.6 hade de utlandsägda företagen den näst lägsta kostnaden för totalt kapital år 1966 men den högsta år 1977. Vi kan nu konstatera att denna utveckling främst berott på utdelningskvotens ökning i såväl förvärvade som nybildade företag. Det var främst äldre, nybildade företag, som väger tungt till följd av sin storlek, som drog upp utdelningskvoten och därmed de totala kapitalkostnaderna för kategorin.

Andra finansiella flöden

Vi har hittills behandlat kapitalkostnaderna ränta och utdelning. Det finns emellertid andra former för resursöverföringar inom koncerner som också till en del kan betraktas som betalningar för kapital och som kan vara fördelaktigare från skattesynpunkt för endera parten.

När det gäller multinationella företag har intresset främst fokuserats på prissättningen av leveranser mellan olika företag inom en koncern, den så kallade internprissättningen. Internhandeln är ofta omfattande, varför en liten förändring av internpriset kan räcka för att överföra avsevärda finansiella resurser.

¹ SCB, SM 1980:4 utlandsägda företag 1977 och 1978, tabell 6.

De flesta länder, däribland Sverige, föreskriver i skattelagstiftningen att internpriser skall vara s k armslängdspriser, dvs de priser som skulle ha gällt mellan två fristående företag. I Sverige görs dock vissa undantag från den principen om det kan gynna exporten. Så kan t ex ett svenskt dotterbolag utomlands få köpa billigare från Sverige under ett uppbyggnadsskede.

Nordiska Skattevetenskapliga Forskningsrådets utredning¹ visade att samtliga större utlandsägda företag i Sverige (inkl handel etc) hade utgifter för koncernintern varuhandel på 7,8 miljarder kronor år 1975. Av dessa svarade industriföretag för 1 miljard kronor. Utredningen konstaterar att "varubetalningarnas helt dominerande roll i materialet visar vilken vikt för resultatfördelningen inom en koncern just varuprissättningen har". Vidare sägs att "de skillnader i utdelningspolitik som kunnat spåras antyder också att internprissättningspolitiken kan spela en betydande roll".

Koncentrationsutredningen² ansåg å sin sida att de totala skatteintäkterna sannolikt endast påverkas marginellt av eventuella internprismanipulationer, eftersom skatteintäkterna är mycket stora i förhållande till de maximibelopp som kan undandras.

Betalningar för olika slag av tjänster kan också uppmärksammas i detta sammanhang. År 1975 uppgick de utlandsägda industriföretagens utgifter för "Royalties" till 95 miljoner kronor, varav 89 miljoner kronor till koncernbolag. Utgifter för "Management och Service fees" uppgick samma år till 82 miljoner kronor och avsåg i sin helhet utgifter till koncernbolag.¹ Dessa båda utgiftsposter var således större än utgifterna för räntor och utdelningar till koncernbolag.

Material för 1978 års undersökning av handeln med tjänster visade att de utlandsägda företagen köpte "tjänster" (royalties, licenser, patent, provisioner och tekniska

¹ Lodin, 1978.

² SOU 1975:50, sid 215.

tjänster) för 747 miljoner kronor medan utdelningar och räntor samma år uppgick till 514 miljoner kronor (SCB 1980:1).¹ Svenska multinationella företag sålde samma år motsvarande tjänster utomlands för 2 866 miljoner kronor, varav 1 154 miljoner till utländska koncernbolag. Mottagna räntor och utdelningar från de utlandsägda koncernbolagen uppgick till 1 243 miljoner kronor. Detta belopp kan ställas emot det bokförda värdet av svenska industri- företags aktier och nettofordringar i utländska koncernbolag och närstående företag år 1977 på drygt 10 miljarder kronor (inkluderas handelskrediter var beloppet 16 miljarder). (SCB, F 1980:2.)

Sammanfattningsvis kan konstateras att flödena av varor och tjänster ger relativt stor möjlighet till kapitalöverföring och därför inte är ointressanta ur finansierings- synvinkel.

¹ Dessa siffror avser den totala utlandsägda företagssektorn.

KAPITEL 7 EXPORT OCH IMPORT

Inverkan på betalningsbalansen är den kanske mest undersökta och diskuterade effekten av direkta investeringar. Den avhandlas för DIRKs vidkommande i övriga delrapporter och i slutbetänkandet. Här är syftet ett annat. Vi skall beskriva export- och importintensiteten samt den förras förändring för de olika företagskategorierna. Avslutningsvis diskuteras kategoriernas resp "handelsbalanser" med avseende på år 1978.

Export

Samuelsson (1977) fann att de utlandsägda företagen år 1970 hade en högre exportintensitet än svenskägda företag - 37 % av produktionen exporterades mot 30 % i de svenskägda företagen. Framför allt var exportandelen hög i företag med nordamerikanskt ägande¹ och i företag i producentvarubranscherna. Sådana företag utnyttjade Sveriges komparativa fördelar, framför allt i fråga om god tillgång till yrkesarbetare. Företag i konsumentvarubranscher och med västeuropeiskt ursprung producerade i högre grad för den svenska marknaden.

Vid en undersökning av några branscher i tysk industri visade sig förhållandena mellan export och omsättning i tyska multinationella företag år 1971 vara 37 % och 42 % år 1974. För de utländska dotterbolagen var kvoterna 17 % resp 16 % och för samtliga företag 20 % resp 24 % (Jungnickel et al, 1977).

Utländska dotterbolag i Kanada ökade mellan åren 1964 och 1969 sin exportintensitet från 18 % till 28 % och sin andel av total export från Kanada från 34 % till 43 % (Foreign Direct Investment in Canada, 1972).

För svenskt vidkommande började SCB inhämta uppgifter om exporten på företagsnivå år 1974, men de är bearbetningsbara först från år 1975. Uppgifterna samlas in via enkäten för finansstatistiken. Det här redovisade materialet hänför sig således till de genomgående företagen. Av den to-

¹ Dessa resultat är konsistenta med Lipsey (1980, opubl) som visade att amerikanska dotterbolag i Sverige var mer exportintensiva än sina motsvarigheter i andra värdländer.

tala EFI-populationens export på 66 miljarder kronor år 1977 svarade de genomgående företagen för ungefär 56 miljarder. För större delen av skillnaden svarar kategorin nationella företag, vilket beror på att de är något underrepresenterade i genomgående företag.

Sett över båda delperioderna 1975-1977 och 1977-1979 har de svenska nationella företagen haft den långsammaste exporttillväxten och därefter de svenska multinationella företagen (tabell 7.1). Samtliga kategorier har, beroende på konjunkturuppgången, snabbare exporttillväxt under den andra delperioden. Den lägre tillväxten inom verkstadsindustrin under den andra delperioden för kategorin nationella företag beror delvis på varven. Andra branscher, som livsmedel (SNI 31) och jord- och stenvaruindustri (SNI 36), hade under samma period till och med vikande export i löpande priser.

Tabell 7.1 Kategoriernas exporttillväxt perioderna 1975-1977 och 1977-1979, löpande priser, procent.

Företag		1975-1977	1977-1979
SNI 3	Svenska MNF	12,8	46,2
	Utlandsägda	26,1	48,6
	förvärvade	23,1	44,3
	nybildade	31,3	56,2
	Minoritetsägda	23,9	55,0
	Svenska nationella	17,7	26,7
SNI 38	Svenska MNF	11,8	46,9
	Utlandsägda	28,4	40,5
	förvärvade	22,0	37,0
	nybildade	37,2	47,0
	Minoritetsägda	29,8	20,9
	Svenska nationella	24,4	10,3
<u>>1 000 anställda</u>			
	Svenska MNF	11,4	46,2
	Utlandsägda	18,4	44,6
	förvärvade	1,4	41,9
	nybildade	37,2	47,6
	Minoritetsägda	45,1	43,5
	Svenska nationella	15,6	27,0

Även exportintensiteten har stigit mellan åren 1975 och 1979 (tabell 7.2). Intensiteten har här mätts som exportvärdet i förhållande till försäljningsvärdet av egen produktion. De två delperioderna rymmer inte exakt samma företag, varför vi behandlat dem var för sig. Bättre avsättningsmöjligheter på utländska marknader gjorde tillväxten högre den andra delperioden. Totalvärdena påverkas starkt av de största företagen med mer än 1 000 anställda. De svarade år 1979 för 77 % av den totala exporten i genomgående företag. Av dessa är de flesta svenska multinationella företag med 73 % av den totala exporten i genomgående företag. Av dessa hör i sin tur de flesta hemma i verkstadsindustrin (45 % av export från genomgående företag). Mellan åren 1977 och 1979 hade denna grupp ökat sin exportintensitet från 60 % till 73 % - en, hur man än ser på det - stor ökning upp till hög nivå.

Tabell 7.2 Förändringar i kategoriernas exportintensitet (export i förhållande till försäljningsvärdet av den egna produktionen i procent) åren 1975-1977 och 1977-1979, vägda medelvärden för genomgående företag.

	Förändringar 1975-1977				Förändringar 1977-1979			
	Svenska MNF	Utlandsägda företag	Svenska nationella företag	Totalt genomgående företag	Svenska MNF	Utlandsägda företag	Svenska nationella företag	Totalt genomgående företag
SNI 31	- 3	- 2	-	- 1	+ 3	+ 2	0	+ 1
SNI 32	+24	+ 7	+ 4	+13	+ 5	+ 2	+ 4	+ 5
SNI 33	0	S	- 4	- 4	- 5	- 3	0	- 1
SNI 34	+ 2	+ 5	- 1	+ 1	+ 6	+ 6	+ 1	+ 4
SNI 35	+ 5	- 3	+ 5	+ 3	+ 6	+ 1	+ 6	+ 4
SNI 36	- 3	S	+ 5	+ 4	+10	+15	+ 3	+ 6
SNI 37	+ 3	+22	+ 5	+ 4	0	- 2	+ 2	+ 1
SNI 38	0	+11	+ 2	+ 2	+11	+ 4	- 6	+ 9
SNI 3	+ 1	+ 4	0	+ 1	+ 9	+ 3	+ 1	+ 5

Av de utlandsägda företagen har de förvärvade haft större ökning än de ursprungligen nybildade företagen. Sammanfattningsvis har de internationella kategorierna ökat sin exportintensitet i ungefär likartad takt och totalt sett snabbare än de nationella företagen. Ökningarna i exportintensitet har lett fram till en genomsnittlig nivå för de genomgående företagen på 46 % år 1979 (tabell 7.3). Dock är skillnaden mellan kategorierna avsevärd och det gäller också på branschnivå.

Tabell 7.3 Företagskategoriernas exportintensitet (export i förhållande till försäljningsvärdet av egen produktion i procent), totalt och branschvis, år 1979, vägda medelvärden.

	Svenska MNF	Utlands- ägda företag	Svenska nationella företag	Totalt för genomgå företag
SNI 31	14	8	3	5
SNI 32	39	60	40	42
SNI 33	27	16	23	24
SNI 34	63	37	39	53
SNI 35	51	26	32	38
SNI 36	22	28	26	24
SNI 37	49	63	50	51
SNI 38	70	57	42	65
SNI 3	62	38	25	46

Av exporten har den del som gått till koncernföretag ökat mest. Framför allt gäller det kategorin utlandsägda företag, där internexporten (export till koncernföretag) sedan år 1976 är större än exporten till externa kunder. För svenska multinationella företag utgjorde internexporten år 1977 knappt 40 % av den totala exporten. För industrin som helhet var andelen internexport 33 % (andelarna internexport är beräknade för hela EFI-populationen).

En uppdelning på ursprungsländer av de utlandsägda företagen visar att företag från alla länder utom Västtyskland ökade andelen export till koncernbolag. De västtyska företagen låg emellertid redan från början av perioden mycket högt. De nordamerikanska företagen, som svarade för merparten av exporten från utlandsägda företag, fördubblade exportintensiteten med avseende på koncernbolag åren 1975-1977.

Import

Importen har ökat kraftigt under 1970-talet. År 1978 var importen i löpande priser ungefär två och en halv gånger så stor som år 1970. Prisstegringarna svarar dock för större delen av denna ökning. Det finns skäl att anta att

svensk industri i ökad grad valt utländska underleverantörer, i synnerhet för enklare insatsmaterial, för vilka stordriftsfördelar är viktiga vid tillverkningen (SOU 1981:33). Det visar sig också att volymökningarna i importen av vargrupperna "andra industriråvaror" och "investeringsvaror" varit de relativt största, i varje fall mellan åren 1959 och 1978.¹

De frågor som för DIRKs vidkommande är relevanta i detta sammanhang är i vad mån företag i de olika kategorierna i olika grad är benägna att välja utländska leverantörer och hur denna benägenhet förändras vid t ex relativa kostnadsförändringar mellan olika länder.

Det är till att börja med troligt att utländska producerande företag har en större importandel än de svensk-kontrollerade kategorierna. Skälen är för det första att utländska dotterbolag i några fall svarar för vidareförädling av råvaror eller delar från moderbolagen och det finns ofta ingen alternativ inköpskälla. För det andra kan en internationell koncern genom sin kunskap om möjliga leverantörer i olika länder välja fördelaktiga inköpskällor och samordna inköpen till flera producerande enheter. Det senare argumentet är giltigt också för svenska multinationella företag. Samma argument talar också för att de internationellt verksamma kategorierna snabbare kan anpassa sin inköpspolitik vid förändringar i de relativa kostnadslägena i olika länder.

Underlaget till avsnittet om importen utgörs av primärmaterial till handelsstatistiken. På senare tid har det blivit möjligt att översätta importörbeteckningen på införselhandlingen ("hemtagarnumret") till de beteckningar på företagen ("organisationsnummer") som används inom SCB.² Det har därvid blivit möjligt att fördela importen på före-

¹ I en opublicerad undersökning utförd vid Konjunkturinstitutet visade sig varugruppen "insatsvaror" i importen ha haft relativt motsvarande svensktillverkade varor årligen sjunkande relativpriser med 1 % mellan åren 1970 och 1976. För övriga varugrupper var prisrelationerna mellan importerade och inhemska produkter någorlunda stabila.

² I framtiden skall organisationsnummer anges direkt på in- och utförseldokumenterna.

tagskategorierna. Då vi endast kunnat ta fram importuppgifterna för ett enda år har dessa fördelats på samtliga industriföretag med fler än 50 anställda och inte enbart genomgående företag.

Av den totala importen år 1978 på 91 miljarder kronor svarade industriföretag för 37 miljarder. För större delen av importen, eller 45 miljarder kronor, svarade företag inom handeln och resten, dvs 9 miljarder, fördelades på övrig näringsverksamhet och den offentliga sektorn. Över hälften av industriföretagens import utgjordes av skilda andra industriråvaror, dvs material, komponenter och delar för vidare bearbetning (det är naturligtvis inte säkert att det importerande industriföretaget svarar för den bearbetningen, även om det är troligt att det står för i varje fall de närmast följande vidareförädlingsmomenten). Övriga varugrupper där industriföretagens import uppgick till större belopp är konsumtionsråvaror och icke-varaktiga konsumtionsvaror med ungefär 4 miljarder kronor av vardera varugrupperna.

Av den import på 37 miljarder kronor som industriföretagen direkt stod för har vi kunnat fördela 33,4 miljarder på kategorierna¹: svenska multinationella företag 17,9 miljarder, utlandsägda 6,5 miljarder och svenska nationella företag 9,1 miljarder kronor. Den import handeln svarar för har naturligtvis till viss del industrin som mottagare. Men fördelningen på de olika företagskategorierna av denna indirekta import är okänd.

Som framgår av följande avsnitt har de olika företagskategorierna högst olika stor grad av återförsäljningsverksamhet. Framför allt de utlandsägda företagen har en stor återförsäljning som år 1977 närmade sig en fjärdedel av omsättningen, eller knappt 3 miljarder kronor. Om vi, för att komma åt importintensiteten i själva industriproduktionen, antar att denna återförsäljning helt och hållet utgörs av varor som importerats från utlandet och att marginalen på de återförsålda varorna är 33 % (jfr Samuelsson, 1977, sid 33, not 11), skulle importvärdet av dessa varor ha uppgått till

¹ Fördelningen är här gjord för industriföretag med fler än 50 anställda.

2 miljarder kronor. Den import som går in i den industriella verksamheten är då 4,5 miljarder.

Även de nationella företagen har haft en omfattande återförsäljning - det gäller särskilt företagen i livsmedelsindustrin. De står för nära 70 % av de genomgående nationella företagens återförsäljning. Importvärdet för de nationella livsmedelsföretagen var 3,5 miljarder kronor år 1978. Det är troligt att en viss del av denna import återförsåldes. Vi har därför minskat de nationella företagens import med hälften i beräkningen av importintensiteterna i den industriella verksamheten nedan.

Importintensiteten har beräknats som kvoten mellan importen och försäljningsvärdet av egen produktion. Tyvärr är detta inget idealiskt mått. Det hade varit att föredra att kunna relatera importen till storleken av de totala inköpen. Men tyvärr har inte SCB ansett sig kunna ta fram någorlunda reliabla inköpsvärden. Det är möjligt att korrelationen mellan storlek av inköpen och försäljningsvärdet av den egna produktionen är relativt låg. Den påverkas således av variationer i omfattning av den bearbetning som de inköpta varorna genomgår. Försäljningsvärdet av den egna produktionen blir naturligtvis större i förhållande till inköpen ju större värde de inköpta varorna tillförs genom produktionsprocessen. De olika företagskategorierna kan skilja sig åt i detta avseende. Ett sätt att pröva det är att beräkna förädlingsvärdets andel av omsättningen. Det var 45 % för de svenska multinationella företagen, 37 % för de utlandsägda och 40 % för de svenska nationella företagen. Det betyder således att försäljningsvärdet av egen produktion troligen överskattar värdet av inköpen i de svenska multinationella företagen och underskattar inköpen i de utlandsägda företagen.

De utlandsägda företagen framstår (tabell 7.4) som den kategori vars verksamhet är mest importintensiv, följt av de svenska multinationella företagen. Resultatet är i enlighet med förväntningarna.

Tabell 7.4 Importintensiteten med avseende på den industriella verksamheten i företagskategorierna år 1978 - industriföretag med fler än 50 anställda.

	Svenska MNF	Utlands- ägda företag	Svenska nationella företag	Totalt
Import (miljarder kr)	17,9	4,5	6,4	28,0
Försäljningsvärde av egen produktion (miljarder kr)	95,5	14,8	57,6	167,9
Importintensitet (procent)	18,7	30,4	11,1	16,6

Not. Endast den import industriföretagen står för är inkluderad. Importvärdena har justerats med avseende på antagen import för återförsäljning (se texten).

Hade den del av importen, som går genom mellanhänder men som vidareförädlas i industriföretag, kunnat fördelas på kategorierna hade skillnaderna mellan de utlandsägda företagen och de två andra kategorierna sannolikt blivit mindre. Det är troligt att de senare i högre grad är beroende av till Sverige lokaliserade mellanhänder, som t ex utlandsägda försäljande dotterbolag.

Skillnaderna i importintensitet kan delvis förklaras av skillnader i branschfördelning. Så är t ex de utlandsägda företagen överrepresenterade i kemisk industri, som efter tekoindustrin är den bransch som har högst importintensitet (tabell 7.5). Men även givet branschtillhörigheten är de utlandsägda företagen mer importintensiva än övriga kategorier. De svenska multinationella företagen är i sin tur mer importintensiva än de nationella i alla branscher utom två: träindustri (SNI 33) och kemisk industri (SNI 38).

Företagskategoriernas "handelsbalans"

Som tidigare framgått har vi endast kännedom om fördelningen av den export och import som direkt registreras på industriföretagen. Det gör att industriföretagens användning av i synnerhet importerade varor underskattas.

De varugrupper i importen som i första hand är avsedda för industrin är investeringsvaror, konsumtionsråvaror och andra industriråvaror. Den totala införseln av varor tillhörande dessa grupper uppgick år 1978 till 57 052 miljoner kronor.

Tabell 7.5 Importintensiteten år 1978 i företagskategorierna fördelad på industribranscher - industri-företag med fler än 50 anställda.

	Svenska MNF	Utlands- ägda företag	Svenska nationella företag	Samtliga industri- företag med fler än 50 anställda
SNI 31	19,3	43,2	18,1	21,3
SNI 32	53,0	53,5	31,4	40,8
SNI 33	4,9	40,0	7,7	6,9
SNI 34	6,8	17,0	4,6	6,4
SNI 35	21,2	63,7	24,7	34,3
SNI 36	15,8	22,7	10,0	13,6
SNI 37	22,7	48,6	16,8	23,5
SNI 38	21,4	25,5	14,8	20,4
SNI 3	18,7	44,1	15,6	20,5

Not. Endast den import som kunnat fördelas på kategorierna ingår.
Ingen justering är gjord för eventuell återförsäljning.

Av dessa stod industriföretag i denna undersökning som importörer till ett belopp av 25 463 miljoner kronor. Det betyder således att i varje fall en import på drygt 21 miljarder kronor inte kan fördelas. Därtill kommer naturligtvis importinnehållet i svensktillverkade produkter som köps av industriföretagen. Det är troligt att de utlandsägda företagen är mindre beroende av i Sverige verksamma mellanhänder och därför själva i högre utsträckning står som importörer än vad de svenska kategorierna gör. Vidare fullgör de också funktioner som säljande dotterbolag. Sammanfattningsvis betyder det att uppskattningen av kategoriernas "handelsbalans" är mycket osäker.

Som framgår av tabell 7.6 är den på de utlandsägda företagen registrerade importen större än exporten. Företagen i kemisk industri inkl petroleumindustri (SNI 35) svarar för mer än hela underskottet. Det var också de som år 1978 svarade för den import av råolja på 1,5 miljarder kronor som registrerades på industriföretag (resten av råoljeimporten på över 6 miljarder bokfördes på företag inom varuhandel). Vi avstår från vidare tolkningar av materialet i tabell 7.6. Vad som sagts om råoljeimporten kan dock illustrera det förhållandet att de redovisade siffrorna, inte ens om de kunde sägas vara tillförlitliga, ensamma kan användas för utsagor om de olika kategoriernas effekter på handelsbalansen.

Tabell 7.6 Kategoriernas export, import och "handelsbalans" år 1978, fördelad på industribranscher - industriföretag med fler än 50 anställda.

Bransch	Svenska MNF		Utländsägda företag		Svenska nationella före- tag		Samtliga industriföretag med fler än 50 anställda						
	Export	Import	Export	Import	Export	Import	Export	Import					
	Handels- balans		Handels- balans		Handels- balans		Handels- balans						
SNI 31	271	439	- 168	-- 959	199	1 158	-- 959	922	3 495	-2 573	1 551	5 360	- 4 209
SNI 32	624	908	- 284	- 23	59	82	- 23	772	792	- 20	1 460	1 803	- 343
SNI 33	600	90	+ 510	- 14	8	22	- 14	770	188	+ 582	1 379	300	+ 1 079
SNI 34	12 210	1 313	+10 897	+ 62	182	120	+ 62	3 635	387	+3 248	16 207	1 832	+14 375
SNI 35	4 072	1 783	+ 2 289	-2 496	944	3 440	-2 496	1 242	1 007	+ 235	6 526	6 384	+ 142
SNI 36	164	299	- 135	+ 96	219	123	+ 96	578	207	+ 371	1 040	696	+ 344
SNI 37	7 217	2 572	+ 4 645	+ 211	664	453	+ 211	1 160	368	+ 792	9 041	3 384	+ 5 647
SNI 38	29 733	10 467	+19 266	+ 949	2 031	1 082	+ 949	5 655	1 963	+3 692	37 581	13 613	+23 968
SNI 3	54 988	17 889	+37 099	-2 164	4 342	6 506	-2 164	14 773	8 462	+6 311	74 956	33 496	+41 460

Not. Endast den export och import som är direkt registrerad på industriföretag med fler än 50 anställda ingår i materialet. Från utlandet minoritetsägda företag ingår i redovisningen av samtliga industriföretag. Deras import år 1978 var 640 miljoner kr.

KAPITEL 8 TILLVÄXT

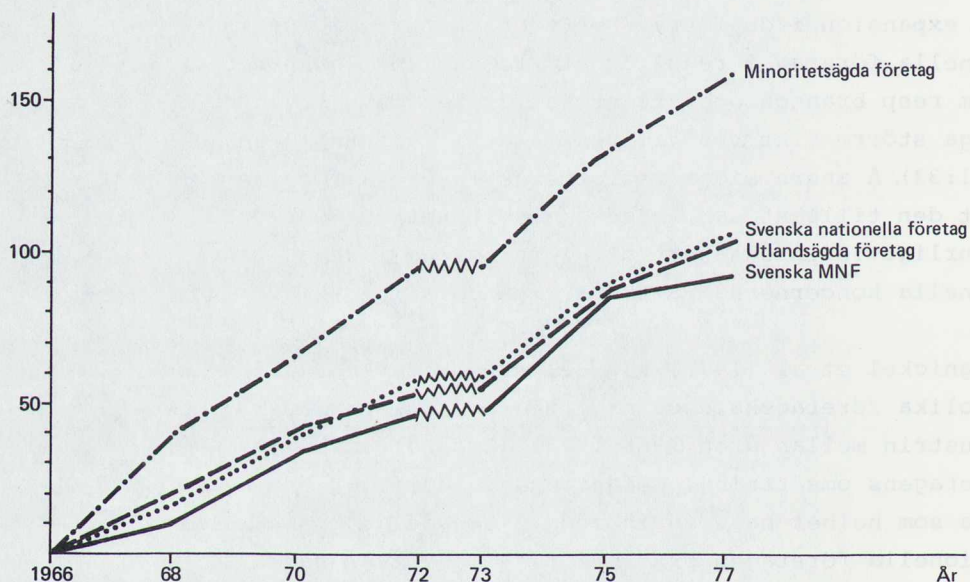
Som en följd av de senare årens balansproblem i den svenska ekonomin har delmålet industriell expansion trätt i förgrunden. I detta avsnitt kommer vi att beskriva de olika företagskategoriernas expansion. De uppgifter som därvid redovisas kan inte ses som deras enda bidrag till den industriella tillväxten. Indirekta verkningar genom t ex inköp från underleverantörer och teknologispridning måste beaktas vid en mer fullständig bedömning.

Mot bakgrund av de konkurrens fördelar som brukar tillskrivas multinationella företag vid en jämförelse med nationella företag skulle vi kunna vänta oss en kraftigare expansion i de förra. Detta desto mer som multinationella företag i regel är större än sina konkurrenter inom resp bransch och att stora företag kan förväntas lägga större vikt vid tillväxtmålet i målfunktionen (SOU 1981:33). Å andra sidan registreras i vår jämförelse enbart den tillväxt som åstadkommes i Sverige, och det är naturligtvis inte säkert att ledningarna i de multinationella koncernerna valt att expandera i just Sverige.

Jungnickel et al (1977, sid 371) redovisar en jämförelse av olika företagskategorier i några branscher i den tyska industrin mellan åren 1966-1973. Jämförelsen bygger på företagens omsättning. Medan omsättningen för branscherna som helhet hade vuxit med 76 % hade de tyska multinationella företagen ökat med 87 %, de utlandsägda företagen med 104 % och övriga företag med 71 %.

Tillväxten mäts i detta avsnitt som förändring i förädlingsvärde. Finansstatistikens förädlingsvärde inkluderar även icke-industriella verksamheter som bedrivs i företaget. Därför redovisas även återförsäljningens omfattning och utveckling. Sysselsättningsutvecklingen redovisas i ett påföljande avsnitt.

Kategoriernas tillväxt mätt enligt finansstatistikens förädlingsvärde visar på det hela taget en likartad utveckling (figur 8.1). De minoritetsägda företagen har dock nästan hela perioden en snabbare tillväxt. De tre övriga kategorierna följs åt med smärre avvikelser mellan åren.¹ Dock har de svenska multinationella företagen en långsammare tillväxt i inledningen och avslutningen av perioden. Sammantaget har de svenska multinationella företagen under båda delperioderna legat något under genomsnittet för industrin som helhet (tabell 8.1).

Figur 8.1 Kategoriernas tillväxt, mätt som förändring i förädlingsvärde, procent, ackumulerade värden, åren 1966-1972 och 1973-1977.

¹ SIND, 1980, fann tillväxten i förädlingsvärde i de utlandsägda företagen vara långsammare än i svenskägda industriföretag åren 1971-1976 (sid 107). Denna mätning gjordes dock på "identiska företag", dvs jämförbarhet föreligger endast för ett årspar i taget.

Tabell 8.1 Kategoriernas tillväxt, branschvis, för de större företagen och totalvärden, åren (1966-1972 (1966 = 100) och 1973-1977 (1973 = 100)).

Bransch	Företag	Förädlingsvärde	
		1966-1972	1973-1977
SNI 34	Svenska MNF	140	127
	Utlandsägda	154	149
	Minoritetsägda	-	S
	Svenska nationella	183	145
SNI 35	Svenska MNF	180	152
	Utlandsägda	163	142
	Minoritetsägda	226	105
	Svenska nationella	153	155
SNI 37	Svenska MNF	131	99
	Utlandsägda	186	113
	Minoritetsägda	-	-
	Svenska nationella	122	144
SNI 38	Svenska MNF	166	164
	Utlandsägda	147	162
	Minoritetsägda	226	204
	Svenska nationella	177	156
<u>Fler än 1 000 anställda</u>			
	Svenska MNF	152	145
	Utlandsägda	146	154
	Minoritetsägda	175	175
	Svenska nationella	163	142
SNI 3	Svenska MNF	154	146
	Utlandsägda	165	155
	Minoritetsägda	228	174
	Svenska nationella	168	155
Hela populationen genomgående företag		159	149

Det är framför allt i branscherna massa och papper (SNI 34) och järn, stål- och metallverk (SNI 37) som de multinationella företagen har haft den långsammare tillväxten. Vidare är det bland de största företagen som den avsaktande tillväxten kunnat registreras; den hade nästan helt avstannat under den sista tvåårsperioden bland såväl de nationella som de svenska multinationella företagen.

Företag med olika ursprungsländer uppvisar olika tillväxtmönster, vilket snarast beror på bransch- och storleksfördelningen (tabell 8.2). Nordamerikanska företag har haft en förvånansvärt låg tillväxt hela perioden. Det är främst de nybildade företagen som drar ned genomsnittet. De förvärvade företagen har totalt sett också haft en klart högre tillväxt än de nybildade. Vid tolkning av tabell 8.2 måste man komma ihåg att det i de flesta celler rör sig om ett litet antal företag.

Tabell 8.2 Förädlingsvärde i kategorin utlandsägda företag fördelade efter ursprungsländer och på grupperna förvärvade-nybildade företag, åren 1966-1972 och 1973-1977.

Ursprungsland	1966	1972	1973	1977	Tillväxt	
					1966-72	1973-77
Belgien, Nederländerna	121,9	259,8	259,9	460,7	+113	+ 77
Danmark	115,0	207,9	198,1	425,9	+ 81	+115
Finland, Västtyskland, Frankrike	21,4	39,6	267,0	497,4	+ 85	+ 86
Norge	22,1	27,9	51,3	77,0	+ 26	+ 50
Schweiz	77,9	119,2	167,3	267,5	+ 53	+ 60
Storbritannien	73,0	133,1	188,2	267,7	+ 82	+ 42
USA, Kanada	332,9	492,5	1 355,9	2 056,1	+ 48	+ 52
Förvärvade företag	442,1	786,5	1 331,9	2 265,9	+ 78	+ 70
Nybildade företag	322,1	493,6	1 155,9	1 786,3	+ 53	+ 55
<u>Nordamerikanska:</u>						
Förvärvade företag	182,1	313,6	524,1	842,7	+ 72	+ 61
Nybildade företag	150,8	179,0	831,8	1 213,4	+ 19	+ 46

För att pröva huruvida de registrerade skillnaderna i tillväxt beror på en eventuell skillnad i andelen återförsäljning har denna satts i relation till omsättningen (tabell 8.3).

De utlandsägda företagen har hela undersökningsperioden en avsevärd andel återförsäljning och har hela tiden ökat så att den år 1977 motsvarade nära en fjärdedel av hela omsättningen. Nationella och multinationella företag noterar minskande andelar under den första delperioden och stigande andelar under den andra¹.

¹ De kraftiga förändringarna mellan åren 1972 och 1973 för de nationella företagen beror till stor del på förändringar i populationen mellan dessa år.

Tabell 8.3 Kategoriernas återförsäljning och dess storlek i förhållande till omsättningen, åren 1966-1972 och 1973-1977.

Företag	Återförsäljning, milj kr				Återförsäljning/omsättning, %			
	1966	1972	1973	1977	1966	1972	1973	1977
<u>SNI 31</u>								
Svenska MNF	260	86	59	93	12,3	7,7	5,2	5,7
Utlandsägda	150	166	309	601	25,2	21,9	25,2	22,4
Svenska nationella	328	377	4 349	7 078	6,8	6,1	34,6	38,2
<u>SNI 34</u>								
Svenska MNF	103	78	95	432	4,0	2,2	1,4	4,1
Utlandsägda	6	25	22	18	3,1	8,5	5,8	3,0
Svenska nationella	101	71	70	272	3,7	1,5	1,5	3,6
<u>SNI 35</u>								
Svenska MNF	67	260	338	366	5,4	12,2	9,3	6,3
Utlandsägda	178	358	620	1 001	19,0	25,9	32,0	28,2
Svenska nationella	334	493	584	1 186	26,9	25,7	24,6	27,1
<u>SNI 37</u>								
Svenska MNF	33	54	145	251	0,6	0,7	1,5	2,2
Utlandsägda	40	56	107	123	14,9	13,7	20,6	17,6
Svenska nationella	55	62	85	131	8,5	7,3	5,5	6,3
<u>SNI 38</u>								
Svenska MNF	1 163	1 003	1 355	2 541	7,8	4,1	4,5	5,3
Utlandsägda	32	77	224	1 132	5,3	7,1	8,1	24,1
Svenska nationella	192	112	631	968	5,5	1,9	15,0	14,2
<u>SNI 3</u>								
Svenska MNF	1 813	1 703	2 322	4 245	6,4	4,1	4,2	5,2
Utlandsägda	432	711	1 433	3 122	16,1	17,3	19,6	24,1
Minoritetsägda	44	93	90	149	5,9	6,2	4,4	4,2
Svenska nationella	1 113	1 420	6 209	10 294	7,5	6,2	21,0	22,3
Hela populationen genomgående företag					7,3	5,6	10,8	12,4

De multinationella företagen ligger dock, i synnerhet vid en jämförelse med de utlandsägda företagen, på en låg nivå. Till viss del kan denna skillnad bero på att de i regel avsevärt större svenska multinationella företagen valt att förlägga eventuella återförsäljningsaktiviteter i separata företag. Men likväl tyder dessa siffror på att den tidigare iakttagna lägre tillväxten, framför allt mellan åren 1975 och 1977 i de multinationella företagen, delvis kan bero på en långsammare växande

återförsäljning i förhållande till de utlandsägda och de nationella företagen. De minoritetsägda företagens överlägset snabbare tillväxt beror dock till ingen del på en ökande andel återförsäljning.

De mycket höga återförsäljningsandelarna för de nationella företagen i den andra delperioden beror på tillkommande kooperativa företag i livsmedelsindustrin vilka, som framgår av tabellens vänstra halva, väger mycket tungt.

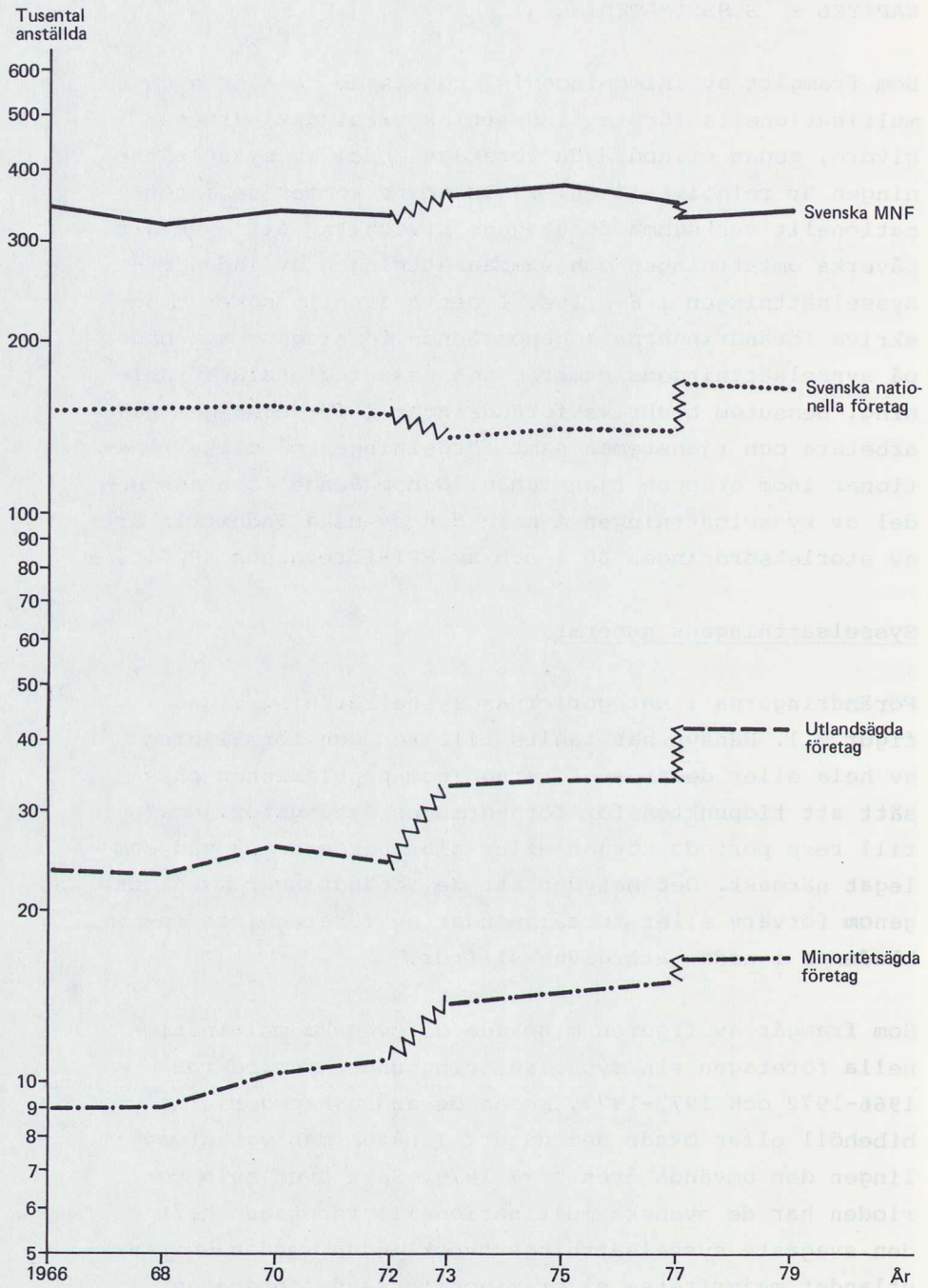
KAPITEL 9 SYSSELSÄTTNING

Som framgått av inledningsvis redovisade data är svenska multinationella företag industrins viktigaste arbetsgivare, medan utlandsägda företags andel av sysselsättningen är relativt liten. Tillsammans kommer de internationellt verksamma företagens utveckling att avsevärt påverka omfattningen och sammansättningen av industri-sysselsättningen i Sverige. I detta avsnitt söker vi beskriva förändringarna i genomgående företag med avseende på sysselsättningens numerär och dess regionala fördelning. Dessutom beskrivs förändringar i fördelningen på arbetare och tjänstemän samt fördelningen på olika funktioner inom gruppen tjänstemän. Genomgående företags andel av sysselsättningen i hela den svenska industrin är av storleksordningen 60 % och av EFI-företagens 80 %.

Sysselsättningens numerär

Förändringarna i kategoriernas sysselsättning visas i figur 9.1. Hänsyn har tagits till köp och försäljning av hela eller delar av företag inom populationen på så sätt att tidpunkten för förändringen "tvångsförlagts" till resp periods början eller slut beroende på vad som legat närmast. Det betyder att de förändringar som skett genom förvärv eller försäljningar av företag inte inkluderas i nedan återgivna siffror.

Som framgår av figuren minskade de svenska multinationella företagen sin sysselsättning under perioderna 1966-1972 och 1973-1977, medan de andra kategorierna bibehöll eller ökade den något. I någon mån var utvecklingen den omvända åren 1977-1979. Sett över hela perioden har de svenska multinationella företagen haft den svagaste sysselsättningsutvecklingen, medan de från utlandet majoritets- eller minoritetsägda företagen haft den starkaste.

Figur 9.1 Kategoriernas sysselsättning åren 1966-1972 och 1973-1979, genomgående företag.

Den svaga sysselsättningsutvecklingen för de multinationella företagen gäller samtliga branscher utom verkstadsindustrin (tabell 9.2), som i kraft av sin storlek dock väger tungt; nästan 60 % av sysselsättningen för denna kategori återfanns år 1973 i denna bransch (tabell 9.1). Då de multinationella företagen är de största arbetsgivarna kommer förändringarna i dessa företag att starkt påverka genomsnittsförändringarna för resp bransch (tabell 9.2).

Tabell 9.1 Antalet sysselsatta (tusental) i företagskategorierna åren 1966 och 1973 (första året i resp delperiod) fördelade på branscher - genomgående företag.

	Svenska MNF		Utlandsägda företag		Nationella företag		Totalt genomgående företag	
	1966	1973	1966	1973	1966	1973	1966	1973
SNI 31	5,3	3,9	2,8	4,6	21,9	26,2	30,0	34,7
SNI 32	7,7	6,5	0,7	1,5	10,9	9,1	19,3	17,1
SNI 33	9,3	6,8	S	S	9,2	15,4	18,5	22,2
SNI 34	37,5	42,1	1,8	1,8	34,7	30,3	74,0	74,2
SNI 35	16,1	22,5	6,8	7,5	7,6	9,0	30,5	39,0
SNI 36	8,2	10,1	S	S	8,3	5,1	16,5	15,2
SNI 37	65,2	52,1	1,0	1,5	9,5	9,8	75,7	63,4
SNI 38	195,1	217,3	10,2	15,7	49,4	31,4	254,7	264,4
Total	344,1	361,3	23,3	32,6	151,5	136,3	519,2	530,2

Not. De genomgående från utlandet minoritetsägda företagen hade 8 900 anställda år 1966 och 13 700 år 1973. De är i tabellen inte medräknade i bransch- och industritotalerna.

Tabell 9.2 Kategoriernas sysselsättningsförändringar enligt finansstatistiken fördelade branschvis, åren 1966-1972 och 1973-1977, procent, vägda genomsnitt samt antalet anställda år 1966 (tusental).

	Svenska MNF		Utlandsägda företag		Svenska nationella företag		Totalt genomgående företag	
	1966-72	1973-77	1966-72	1973-77	1966-72	1973-77	1966-72	1973-77
SNI 31 Livsmedels- industri	- 5	- 7	+ 3	- 2	- 5	+ 3	- 3	+ 1
SNI 32 Teko- industri	-34	- 1	+ 8	- 2	-25	-14	-29	- 8
SNI 33 Trävaru- industri	-43	- 5	S	S	+21	+ 1	- 8	0
SNI 34 Massa- och pappersindustri	-22	- 6	+ 2	0	+ 7	+ 2	- 7	- 2
SNI 35 Kemisk industri	+ 2	- 4	+ 9	- 5	- 1	- 1	+ 3	- 4
SNI 36 Jord- och stenvaruindu- stri	-28	-16	S	S	-23	-2	-19	- 6
SNI 37 Metallvaru- industri	-11	-11	+50	- 8	-29	+ 2	-12	- 9
SNI 38 Verkstads- industri	+ 5	0	- 5	+ 8	+ 1	+ 8	+ 4	+ 1
SNI 3 Tillverk- ningsindustri	- 4	- 3	+ 3	+ 1	- 1	+ 2	- 2	- 1

De utlandsägda företagen har i de flesta branscher positiva sysselsättningsförändringar under den första delperioden och negativa under den andra. De utlandsägda verkstadsföretagen uppvisar det motsatta mönstret, och då verkstadsindustrin rymmer en stor del av sysselsättningen också för de utlandsägda företagen (nästan 50 % år 1973) räcker ökningen i denna för att hela kategorin skall kunna notera en ökning även åren 1973-1977. Som framgick av tabell 9.1 rör det sig för de utlandsägda företagen om jämförelsevis små absoluta tal.¹

De stora företagen (fler än 1 000 anställda år 1966), framför allt de svenska multinationella, har båda delperioderna haft den sämsta sysselsättningsutvecklingen. Under den första delperioden var således sysselsättningsminskningen i genomgående företag totalt 15 000, medan storföretagen som grupp minskade sin sysselsättning med nästan 21 000 personer. Minskningarna föll framför allt på branscherna massa och papper samt järn, stål- och metall.

Under den andra delperioden uppgick sysselsättningsminskningen i genomgående företag till drygt 7 000 personer. Minskningen i storföretagen var dock drygt 9 000 och berörde i sin helhet kategorin svenska multinationella företag. Återigen var minskningarna fördelade över samtliga branscher (utom teko) och störst varden bland de stora företagen i järn, stål- och metall med närmare 3 000 personer.

Regional fördelning

Vid försöken att belysa kategoriernas utveckling på regional nivå är det nödvändigt att begagna industristatistiken. Tyvärr uppstår då ett bortfall, därför att vissa arbetsställen inte klassas som industriarbets-

¹ SIND, 1980, har funnit sysselsättningsutvecklingen vara svagare i utlandsägda än i svenskägda industriföretag åren 1971-1976 (sid 106). Beräkningarna är dock gjorda för "identiska företag", dvs jämförbarhet föreligger endast över parvisa år.

ställen, och dessutom har det av tekniska skäl inte gått att fördela alla industriarbetsställen efter kategori-tillhörighet. Det gör att täckningen för t ex år 1978 för landet som helhet är under 44 % och för regionerna mellan 32 % och 48 %.

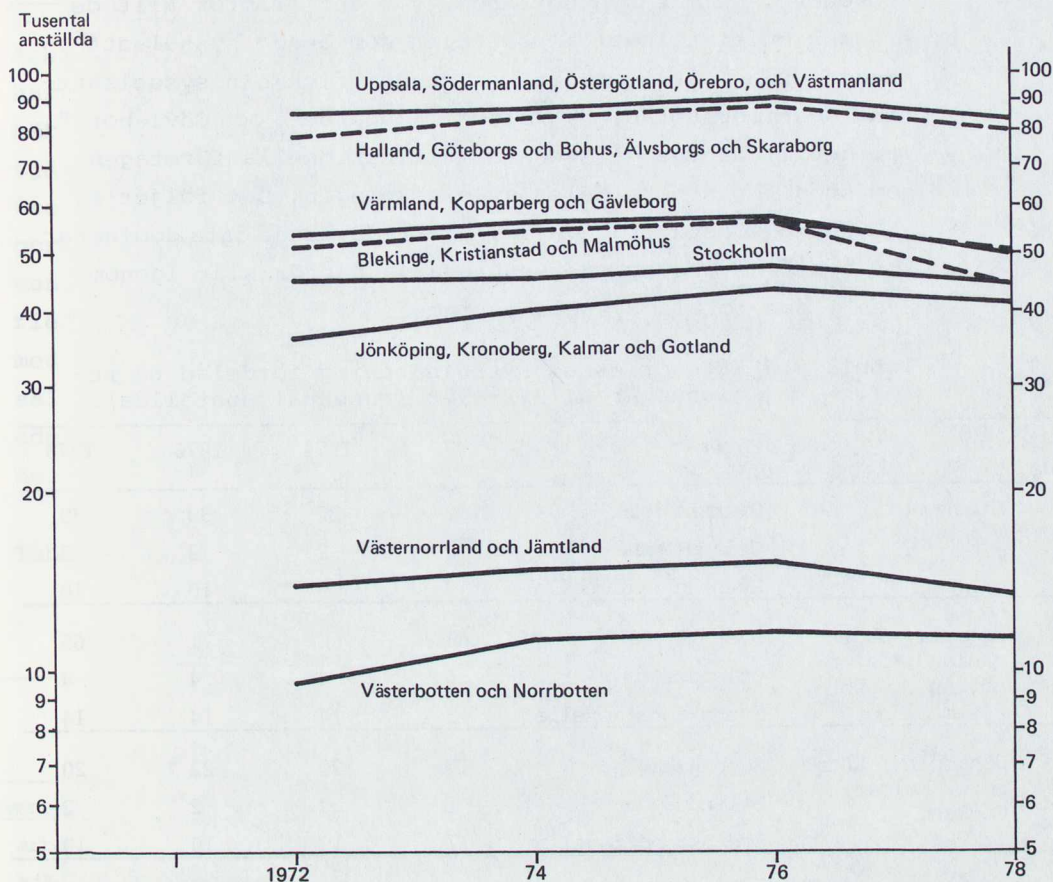
Kategoriernas geografiska fördelning av sysselsättningen framgår av tabell 9.3. De svenska multinationella företagen är överrepresenterade i Mälardalslandskapen och norra Svealand och underrepresenterade i södra och sydöstra Sverige. De utlandsägda företagen är överrepresenterade framför allt i södra Sverige.

Tabell 9.3 Kategoriernas andelar av sysselsättningen inom olika regioner år 1978, genomgående företag enligt industristatistiken (procent).

Om- råde	Län	Svenska MNF	Utlands- ägda företag	Svenska nationella företag
1	Stockholm	68	7	22
2	Uppsala, Södermanland, Östergötland, Örebro, Västmanland	78	5	16
3	Jönköping, Kronoberg, Kalmar, Gotland	49	4	47
4	Blekinge, Kristianstad, Malmöhus	46	13	35
5	Halland, Göteborg och Bohus, Älvsborg, Skaraborg	66	5	29
6	Vämland, Kopparberg, Gävleborg	77	1	20
7	Västernorrland, Jämtland	66	4	25
8	Västerbotten, Norrbotten	59	4	37
1-8	Hela populationen	65	6	30

Noterbart är att de nybildade utlandsägda företagen lokaliseras till storstadsområdena, medan förvärven är mer jämnt spridda över landet. Delvis torde detta sammanhänga med branschfördelningen - de nybildade är i hög grad koncentrerade till teknologiintensiva branscher.

Den regionala fördelningen av industrisysselsättningen i vår genomgående population framgår av figur 9.2. Vi kan där se att alla regioner hade en sysselsättningsstill-

Figur 9.2 Sysselsättningen i genomgående företag, fördelad på regioner enligt industristatistiken, åren 1972-1978.

växt åren 1972-1976 och en nedgång åren 1976-1978. Förändringarna var dock något olika mellan regionerna. Sett över hela perioden 1972-1978 ökade sysselsättningen i tre och minskade i fem regioner, medan den knappast förändrades alls totalt sett. Den procentuellt största ökningen tillkom i Västerbotten och Norrbotten (19 %) följt av Jönköping, Kronoberg, Kalmar och Gotland (14 %). Det största sysselsättningsbortfallet under perioden uppstod i Värmland, Kopparberg och Gävleborg, där sysselsättningen sjönk med 7,4 % efter en kraftig nedgång åren 1976-1978. Näst sämst sysselsättningsutveckling hade regionerna "Uppsala, Södermanland, Östergötland, Örebro och Västmanland" samt "Västernorrland och Jämtland", som båda fick ca 4 % lägre sysselsättning år 1978 än år 1972.

I den region som ökat sin sysselsättning mest, "Jönköping, Kronoberg, Kalmar och Gotland", var det framför allt de svenska multinationella företagen som ökade sysselsättningen (tabell 9.4). I den region som fick sin sysselsättning mest försämrad, "Värmland, Kopparberg och Gävleborg", var det likaledes de svenska multinationella företagen som stod för större delen av minskningen. Det följer av att denna företagskategori i här redovisade data dominerar som arbetsgivare och förändringarna därför slår igenom även i den totala sysselsättningen.

Tabell 9.4 Kategoriernas sysselsättning fördelad på regioner åren 1972-1978 (tusental anställda).

Om- råde	Län	Företag	1972	1974	1976	1978
1	Stockholm	Svenska MNF	32	32	33	30
		Utlandsägda	2	2	3	3
		Svenska nationella	9	9	10	10
2	Uppsala, Södermanland, Östergötland, Örebro, Västmanland	Svenska MNF	68	68	71	65
		Utlandsägda	4	4	4	4
		Svenska nationella	13	14	14	14
3	Jönköping, Kronoberg, Kalmar, Gotland	Svenska MNF	17	20	22	20
		Utlandsägda	1	2	2	2
		Svenska nationella	17	19	19	19
4	Blekinge, Kristianstad, Malmöhus	Svenska MNF	28	30	29	23
		Utlandsägda	6	7	7	7
		Svenska nationella	15	16	18	18
5	Halland, Göteborg och Bohus, Älvsborg, Skaraborg	Svenska MNF	52	56	58	53
		Utlandsägda	5	5	5	4
		Svenska nationella	22	23	25	23
6	Värmland, Kopparberg, Gävleborg	Svenska MNF	43	45	45	38
		Utlandsägda	1	-	-	-
		Svenska nationella	9	10	11	10
7	Västernorrland, Jämtland	Svenska MNF	9	9	10	9
		Utlandsägda	-	1	-	1
		Svenska nationella	4	4	5	3
8	Västerbotten, Norrbotten	Svenska MNF	6	7	7	7
		Utlandsägda	-	-	-	-
		Svenska nationella	4	4	4	4
Totalt		Svenska MNF	254	267	275	245
		Utlandsägda	20	21	21	21
		Svenska nationella	93	99	105	101

Yrkesfördelning

Arbetskraftens fördelning på olika typer av arbeten har förändrats under 1970-talet (tabell 9.5). För den här redovisade delen av industrin minskade andelen tjänstemän fram till och med år 1974 för att därefter åter öka och den förändringen återfinns i alla kategorierna. Däremot är kategorierna i olika grad "tjänstemannaintensiva". Den för de internationella kategoriernas högre graden av föu-intensitet tillsammans med de utlandsägda företagens högre grad av återförsäljning och de svenska multinationella företagens administrerande av utlandsverksamheten är sannolikt de viktigaste förklaringarna härtill.

Tabell 9.5 Kategoriernas anställda fördelade på tjänstemän och arbetare åren 1970-1978, genomgående arbetsställen enligt industristatistiken, antal i tusental och tjänstemännens andel i procent.

	1970		1972		1974		1976		1978	
	Antal	Andel tj män	Antal	Andel tj män	Antal	Andel tj män	Antal	Andel tj män	Antal	Andel tj män
<u>Svenska MNF:</u>										
arbetare	138		167		180		179		156	
tjänstemän	77	35	81	32	83	31	87	32	81	34
<u>Utlandsägda företag:</u>										
arbetare	11		12		13		12		12	
tjänstemän	8	42	8	40	8	38	9	42	8	40
<u>Svenska nationella företag:</u>										
arbetare	56		66		72		74		70	
tjänstemän	25	30	25	27	26	26	29	28	29	29
<u>Totalt:</u>										
arbetare	205		245		265		265		238	
tjänstemän	110	34	114	31	117	30	125	32	118	33

Tjänstemännens fördelning på olika funktioner låter sig beskrivas med hjälp av det underlag till förhandlingsstatistiken som förvaltas av arbetsmarknadens parter och som bearbetas av SCB. Tjänstemännen fördelas därvid på tio olika huvudfunktioner (Befattningsnomenklatur Tjänstemän, 1975). Vilka dessa funktioner är framgår av tabell 9.6. Det antal tjänstemän som kunnat

fördelas på kategorierna uppgår till ungefär 90 000 av totalt ca 200 000 i de genomgående företagen. Att antalet är så litet beror på tekniska problem vid inplaceringen av de rapporteringsenheter arbetsmarknadsstatistiken bygger på i den av oss använda kategoriindelningen. Materialet i tabell 9.5 tyder på att de nationella företagen är underrepresenterade med 23 % av de ingående tjänstemännen.

Tabell 9.6 Tjänstemän fördelade på kategorier och funktioner år 1977, genomgående företag enligt arbetsmarknadsstatistiken, procent, vägda genomsnitt.

Funktion	Svenska MNF	Utlands-ägda företag	Minoritets-ägda företag	Svenska nationella företag	Funktionens andel av tjänstemännen
0 Administration	64	8	3	26	25
7 Service					
9 Ekonomi					
1 Produktionsledning	62	6	3	31	18
2 Forskning och utveckling	68	11	5	17	7
3 Konstruktion, formgivning	80	4	5	16	11
4 Teknisk metod, planering, kontroll	74	6	6	16	15
5 Kommunikation, bibliotek	70	5	8	17	1
6 Personal	69	6	3	23	4
8 Kommersiellt arbete	61	10	4	25	19
Kategoriens andel av tjänstemännen	67	8	4	23	100

Som väntat har de svenska multinationella företagen relativt mycket och de nationella företagen relativt litet personal i funktionerna forskning och konstruktion och formgivning. För nationella företag är i stället produktionsledande personal överrepresenterade i förhållande till genomsnittet. Att tjänstemän i kommersiellt arbete är relativt få i de svenska multinationella företagen beror sannolikt på att en stor del av dessa arbetsuppgifter utförs av anställda utomlands. Det omvända gäller de utlandsägda företagen. Snarare är andelen tjänste-

män i kommersiellt arbete förvånande liten mot bakgrund av deras tidigare dokumenterade stora återförsäljningsverksamhet.

Klassificeringen av ovan angivet slag är naturligtvis i viss mån godtycklig: gränserna mellan olika funktioner är ofta oklara, tjänstemän arbetar ofta inom flera funktioner och inplaceringen kan delvis göras efter olika kriterier på olika rapporteringsenheter. Förändringar i själva funktionsklassificeringen komplicerar studiet av förändringar över tiden. Mellan åren 1973 och 1975 flyttades ett antal delfunktioner om mellan huvudfunktionerna, varför förändringarna mellan dessa år är svåra att tolka. Vi redovisar i stället förändringarna för två delperioder, 1971-1973 och 1975-1977 (tabell 9.7).

Tabell 9.7 Förändringar i tjänstemännens fördelning på kategorier och funktioner åren 1971-1973 och 1973-1975, genomgående rapporteringsenheter enligt arbetsmarknadsstatistiken, procent, vägda genomsnitt.

Funktion	Svenska MNF		Utlands-ägda företag		Svenska nationella företag		Totalt	
	1971-73	1975-77	1971-73	1975-77	1971-73	1975-77	1971-73	1975-77
0 Administration 7 Service 9 Ekonomi	-3,1	+1,6	-5,2	-0,8	-1,5	+6,1	-2,0	+3,0
1 Produktionsledning	-1,0	-5,3	+1,0	+1,6	+2,2	+4,8	0	-1,7
2 Forskning och utveckling	-3,1	-1,6	+1,6	+6,0	+3,8	+5,9	-1,1	+0,1
3 Konstruktion, formgivning	-1,5	0	-2,5	+3,1	-2,0	+3,8	-1,6	+1,3
4 Teknisk metod, planering, kontroll	+2,7	0	-1,5	-0,8	+2,0	+3,3	+2,6	+1,1
5 Kommunikation, bibliotek	0	+5,0	+37,5	+4,9	-6,0	+4,1	-0,3	+5,8
6 Personal	+1,4	+2,0	-16,7	-4,4	-2,5	+9,6	0	+3,5
8 Kommersiellt arbete	+2,2	+1,6	+7,3	+8,0	+4,2	+7,7	+3,4	+4,1
Totalt	-1,1	0	-1,0	+2,6	+1,9	+5,8	0	+1,7

Av de här representerade företagen har de nationella haft en ökning av antalet tjänstemän medan de i de multinationella företagen minskat eller stått stilla i antal. Av funktionerna har kommersiellt arbete ökat mest medan produktionsledning, fou samt konstruktion och formgivning stagnerat eller minskat. Minskningarna ligger på de svenska multinationella företagen, medan de andra två kategorierna i stället ökat antalet tjänstemän i dessa funktioner. Ökningarna i funktionen kommersiellt arbete återfinns i alla tre kategorierna om än relativt starkare ju mindre kategorin är i absoluta tal.

KAPITEL 10 FRÅN UTLANDET FÖRVÄRVADE FÖRETAG

Det har ibland ifrågasatts huruvida motiven för utländska köparens förvärv av svenska företag varit förenliga med industripolitiska mål. Det har föranlett DIRK att göra en beskrivning av utvecklingen i sådana företag efter förvärvet. Dessutom har utvecklingen i förvärvade företag redan redovisats i några av de tidigare kapitlen.

Det har varit svårt att datera förvärven. Ofta har förvärv av ett majoritetsintresse eller kontroll av rösträttsmajoriteten, som här varit kriteriet för klassificering som ett utlandsägt företag, föregåtts av olika typer av samarbete och/eller förvärv av en minoritetsandel¹. Det har medfört att olika källor ofta angivit olika förvärvsår. Särskilt svårt har det varit att datera förvärv före år 1969, då statens pris- och kartellnämnds register över fusioner och förvärv började utkomma.

De svenska företag som förvärvats av utländska företag finns sammanställda i tabell 10.1. I de förvärv vi kunnat identifiera var sysselsättningen vid förvärvstidpunkten 53 000 varav 46 000 i industrin. Antalet förvärvade företag i branscher utanför tillverkningsindustrin har dock varit större. Bland industribranscherna har förvärv inom livsmedels- och tekoindustrierna gått relativt sett tillbaka, medan förvärven inom kemisk industri och verkstadsindustri bibehållit eller ökat sina andelar.

¹ Det är för övrigt sannolikt att den väsentligaste förändringen i vissa fall åstadkoms redan på detta stadium. I sådana fall innebar övergången till majoritetsägande ingen förändring.

Tabell 10.1 Utländska förvärv av svenska företag, fördelade efter förvärvstidpunkt och bransch.

Industri	1946-1968	1969-1972		1973-1976		1977-1978	
	An- ställda	Antal för- värv	An- ställda	Antal för- värv	An- ställda	Antal för- värv	An- ställda
Livsmedel etc	2 817	5	3 999	7	1 049	2	128
Textil etc	4 082	2	1 037	7	319	-	-
Trä	20	-	-	2	54	-	-
Massa, papper, grafisk	1 805	4	1 455	5	439	3	253
Kemisk	2 023	15	1 239	15	1 150	5	501
Jord- och sten	210	4	86	7	982	3	194
Järn- och metall- verk	-	1	419	2	635	-	-
Järn- och metall- manufaktur	846	3	1 446	20	2 082	4	351
Maskin	2 342	23	3 219	11	1 609	8	1 698
Elektro	2 050	7	296	6	1 416	3	1 269
Transportmedel	155	-	-	2	356	1	43
Övrig industri	1 000	1	45	9	411	3	502
Totalt industri	17 350	65	13 241	93	10 502	32	4 939
Byggnadsverksamhet		-	-	2	25	1	76
Partihandel		35	861	50	1 918	34	602
Detaljhandel		9	738	15	353	9	117
Samfärdsel		5	238	4	77	2	47
Försäkringar		-	-	1	58	-	-
Service inkl hotell och restaurang		1	368	30	1 100	13	516
Totalt branscher utanför industri		50	2 205	102	3 531	59	1 358
Samtliga näringar		115	15 446	195	14 033	91	6 297

Källa: SOU 1975:50, SPK, Riksbanken, m fl.

De utlandsägda företagen i EFI-populationen motsvarar i termer av antalet anställda över 85 % av det totala antalet anställda i den utlandsägda industrin. Det är mer än vad företagen med fler än 200 anställda rymmer och beror på att även en del mindre företag inkluderats i EFI-populationen. De flesta av de ingående företagen har varit utlandsägda ganska lång tid (tabell 10.2) även om mitten av 1970-talet såg en viss uppgång. Som vi tyckt oss konstatera för de svenska multinationella företagen (SOU 1981:33 och Swedenborg, 1981) har en ökande andel av etableringarna skett genom förvärv.¹

Tabell 10.2 Sysselsättningen i utlandsägda företag år 1977 fördelade efter ålder¹ samt efter etableringsform (förvärv resp nybildning), absoluta tal och procent av totala antalet.

Ålder (år)	Förvärvade		Nybildade		Totalt	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
0 - 2	6 296	19,1	S	S	S	S
3 - 5	3 534	10,7	-	-	3 534	7,8
6 - 8	4 594	13,9	-	-	4 594	10,1
9 - 11	3 252	9,8	S	S	S	S
12 - 17	4 928	14,9	366	2,9	5 294	11,6
18 - 27	3 193	9,7	S	S	S	S
28	7 226	21,9	10 764	85,8	17 990	39,5
Totalt	33 023	100	12 552	100	45 575	100

¹ Ålder räknad från den tidpunkt då företaget blev utlandsägt.

Som de överlägset viktigaste ursprungsländerna för utlandsägda företag i Sverige framstår USA och Kanada. Företag ägda av dessa länder svarade för nästan hälften av de utlandsägda EFI-företagens förädlingsvärde. Andelen har ökat mellan åren 1966 och 1977. Större delen av ökningen ligger inom nybildade företag (tabell 10.3).

¹ Tabell 10.2 överdriver denna tendens något. Ett nybildat ("green field") företag uppfyller sällan EFI-kriterierna.

Tabell 10.3 Utlandsägda företag uppdelade på förvärvade och nybildade samt ursprungsländer. Förädlingsvärde milj kr samt andelar av samtliga utlandsägda EFI-företags förädlingsvärde.

Ursprungsland	1966			1972			1977		
	Antal företag	Milj kr	%	Antal företag	Milj kr	%	Antal företag	Milj kr	%
USA	8	181	21	15	525	22	22	1 106	22
Kanada	7	157	18	10	730	30	9	1 235	25
<u>Totalt</u>	<u>15</u>	<u>338</u>	<u>39</u>	<u>25</u>	<u>1 255</u>	<u>52</u>	<u>31</u>	<u>2 341</u>	<u>47</u>
Västtyskland	3	45	5	4	154	6	6	388	8
Nybildade									
<u>Totalt</u>	<u>3</u>	<u>45</u>	<u>5</u>	<u>4</u>	<u>154</u>	<u>6</u>	<u>6</u>	<u>388</u>	<u>8</u>
Belgien	10	238	27	16	555	23	22	1 245	25
Nederländerna	6	40	5	9	131	5	6	174	4
Frankrike	16	278	32	25	686	28	28	1 419	29
Schweiz									
Storbritannien									
Finland	3	68	8	5	84	4	11	360	7
Norge	11	141	16	12	234	10	12	442	9
Danmark	14	209	24	17	318	14	23	802	16
<u>Totalt</u>	<u>24</u>	<u>532</u>	<u>61</u>	<u>40</u>	<u>1 318</u>	<u>54</u>	<u>61</u>	<u>3 098</u>	<u>63</u>
Nybildade	24	337	39	31	1 105	46	27	1 851	37
<u>Totalt</u>	<u>48</u>	<u>869</u>	<u>100</u>	<u>71</u>	<u>2 423</u>	<u>100</u>	<u>88</u>	<u>4 949</u>	<u>100</u>

I detta kapitel jämförs utvecklingen i förvärvade företag före och efter förvärvet. Strävan har varit att utsträcka beskrivningen till fem år före och fem år efter förvärvet. Möjligheterna härtill begränsas av undersökningsperiodens utsträckning, 1966-1977, i vissa fall fram till 1979. Vad gäller följande finns bearbetningsbara uppgifter från år 1973.

Antalet inkluderade företag är som mest 49 med en sammanlagd sysselsättning av 21 000 anställda, vilket utgör 64 % av de anställda under denna period i förvärvade företag. Bortfallet förklaras delvis av att många av de förvärvade företagen är för små för att ingå i EFI-populationen och att tre företag med närmare 600 anställda gick i konkurs samt att några företag återgått i svensk ägo. Framför allt beror bortfallet på att material saknats för alltför många år i SCBs databand med avseende på ett antal företag. Det gäller framför allt följande-statistiken till vilken uppgiftsinlämningen inte är obligatorisk.

Forskning och utveckling

Följande-intensitetens storlek före förvärvet är intressant ur den synvinkeln att svaret kan ge bättre förståelse för multinationella företags expansionsbeteende. Det har som en hypotes i DIRKs tidigare expertrapporter (SOU 1981:33 och 1981:43) hävdats att en direkt investering - i synnerhet i mognande oligopol - kan ha som syfte att förvärva företagsspecifika fördelar snarare än att utnyttja redan befintliga sådana. Om de förvärvade företagen är teknologi-intensiva får denna hypotes ett visst stöd. Å andra sidan kan de förvärvade företagens fördelar också vara till exempel av karaktären tillgång till avsättningsmarknader, vilket vi inte har möjlighet att pröva.

Den andra delfrågan föranleds av den oro som ibland uttrycks för att köp av teknologiintensiva företag skulle vara föranledda av en önskan att komma i besittning av enbart teknologin. Köparen skulle sedan kunna flytta de fortsatta följande-aktiviteterna till någon annan koncern-del.¹

¹ Se till exempel IO, 1981.

Ett par undersökningar har behandlat dessa problem. Erland (1980) fann, genom bearbetning av underlaget till arbetsmarknadsorganisationernas gemensamma förhandlingsstatistik, att från utlandet förvärvade företag mellan åren 1967 och 1974 som grupp inte var mer fou-intensiva än genomsnittligt för företagen i respektive branscher. I endast sex fall av totalt 25 låg de förvärvade företagen över detta genomsnitt. De förvärvade företagen tillhörde dock ofta relativt fou-intensiva branscher.

Lipsey och Swedenborg (1981) försöker besvara samma fråga genom att bearbeta Samuelssons (1977) enkätmaterial. Där prövas huruvida de under perioden 1961-1970 förvärvade företagen är mer teknologiintensiva än övriga svenska företag. Teknologiintensiteten är då mätt som antalet tekniker i förhållande till det totala antalet anställda. Lipsey och Swedenborg finner de från utlandet förvärvade företagen vara mer teknologiintensiva än resp branschers genomsnitt. Men då mätningen avser ett annat begrepp än det Erland prövar och då dessutom mätningen i de flesta fall inte avser förvärvsåret är det svårt att dra bestämda slutsatser beträffande fou-intensiteten.

Som tidigare framgått är SCBs fou-statistik behäftad med vissa brister. Det förhållandet att det inte finns någon uppgift om att ett företag bedriver fou utesluter inte att så skulle vara fallet. Man kan nämligen ha underlåtit att besvara enkäten. Av de 49 förvärvade företag som ingår i den här begagnade undersökningspopulationen fanns inga bearbetningsbara enkätsvar angående fou för 18 företag. 19 av företagen hade svarat endast enstaka år. Det var för oss inte möjligt att studera deras fou-intensitet vid förvärvstidpunkten. De 12 återstående förvärven avsåg i nio fall verkstadsindustrin, i två fall livsmedelsindustri och i ett kemisk industri, dvs övervägande fou-intensiva branscher. Fem företag hade en fou-intensitet som var högre än genomsnittet för industrin. Av de 12 företagen hade 11 en fou-intensitet som var högre än den bransch (på nivå 3-ställig SNI) i vilken de ingick.

I elva av företagen var det möjligt att jämföra utvecklingen i fou-intensitet efter förvärvet med tiden före eller vid förvärvet. Observationspunkterna är emellertid

få för varje företag. I två fall ökade och i nio fall minskade fou-intensiteten tiden närmast efter förvärvet; övervägande avtagande fou-intensitet i de undersökta fallen således. Detta förhållande kan jämföras med den i kapitel 3 beskrivna utvecklingen totalt i förvärvade företag: i stort sett oförändrad fou-intensitet mellan åren 1973 och 1977 och fallande intensitet mellan åren 1977 och 1979.

Investeringsbeteendet

En utredning från statens industriverk¹ jämför utvecklingen i 59 företag som förvärvades av olika köparkategorier år 1971. De finner att de som förvärvades från utlandet hade gjort nästan dubbelt så stora investeringar per anställd och år, såväl före som efter förvärven, jämfört med företag som förvärvats av svenska företag. Orsaken antas vara att förvärven i stor utsträckning skett i den kapitalkrävande kemiska industrin.

Här har vi valt att undersöka investeringskvotens² utveckling före och efter förvärven. Av 35 analyserade företag hade 21 en tämligen likartad investeringskvot före och efter förvärven medan åtta uppvisade en tendens till minskad och sex en tendens till ökad investeringskvot.

Förädlingsvärdestillväxt

Det är möjligt att följa förädlingsvärdestillväxten i 34 av de från utlandet förvärvade företagen i fem år efter förvärvsåret. Som grupp hade dessa företag en lägre tillväxt än industrin som helhet före förvärven, medan tillväxten efter förvärven kom att vara snabbare än för industrin som helhet. Bakom detta "genomsnittresultat" döljer sig förstås en splittrad bild. Den olikartade utvecklingen samvarierar inte med branschfördelningen.

Export

För tiden innan år 1975 finns det inga bearbetningsbara uppgifter om exporten per företag utan endast per varugrupp i utrikesstatistiken. Vi har därför endast tillgång till

¹ SIND 1978:4.

² Bruttoinvesteringar i förhållande till förädlingsvärde.

exporttuppgifter för de förvärvade företagen åren 1975, 1976 och 1977. Materialet medger ingen analys av förvärvens inverkan på företagets export, eftersom vi inte kan undersöka dess omfattning före förvärven. Däremot kan vi se på tio förvärv år 1975 och se hur de utvecklats de närmast följande åren.

Dessa tio företag ökade under perioden 1975-1977 exporten med 24 % mot 17,5 % för samtliga EFI-företag. Det var emellertid fyra av företagen som stod för mer än hela denna ökning. De övriga sex minskade sin export.

Exportintensiteten ligger betydligt under branschgenomsnittet i de flesta av de förvärvade företagen. År 1975 hade endast 14 och år 1977 endast 12 företag av drygt 40 en högre exportintensitet än motsvarande branscher.

Sysselsättning

Så gott som hela 1970-talets sysselsättningstillväxt i den utlandskontrollerade industrisektorn förklaras med förvärv av inhemska företag. Två SIND-utredningar¹ behandlar ett antal av dessa förvärvade företags utveckling före och efter förvärven. Den förstnämnda (SIND 1977:10) studerar utvecklingen efter förvärven i elva livsmedelsföretag. Resultaten visar en genomsnittligt bättre sysselsättningstillväxt i de förvärvade företagen än i branschen som helhet. Skillnaderna mellan företagets tillväxt var dock stor. I själva verket hade fem företag en lägre och sex en högre tillväxt än genomsnittet för branschen. Den andra undersökningen (SIND 1978:4) gör inga branschjämförelser men visar att sysselsättningen ökade i endast ett av sju företag som förvärvades år 1971.

Båda undersökningarna visar emellertid en klar ökning av tjänstemannapersonalens andel av de sysselsatta. Den första undersökningen visade att antalet tjänstemän ökat med i snitt 150 % mot en ökning av antalet arbetare med 11 %. Den andra undersökningen visade att tjänstemannaandelen ökat i hälften och var oförändrad i resten av företagen.

¹ SIND 1977:10 och SIND 1978:4.

I denna studie har sysselsättningen i förvärvade företag före och efter förvärven jämförts med genomgående företag i EFI-populationen. Resultaten tyder på att sysselsättningen minskade före förvärven i de undersökta företagen medan industrin som helhet ökade sysselsättningen något under motsvarande period. Efter förvärven var utvecklingen mer ojämn: 25 företag med 13 200 anställda vid förvärvstillfället minskade och elva företag med 2 900 anställda vid förvärvstillfället ökade sysselsättningen fram till fem år efter förvärven. Som grupp hade de förvärvade företagen en något gynnsammare sysselsättningsutveckling efter förvärven än industrin som helhet. Att notera är att de företag som ökade efter förvärven ökade även två år före och de som minskade efter förvärven minskade två år före. Det är därför svårt att relatera sysselsättningsförändringarna till förvärven som sådana.

En uppdelning av sysselsättningen i de förvärvade företagen på tjänstemän och arbetare visar att antalet tjänstemän ökat och antalet arbetare minskat efter förvärven. Minskningen av arbetarpersonalen började redan före förvärven och kan snarast sägas avta efter. Även beträffande tjänstemannapersonalen inträffade trendbrottet snarast året före förvärvet. Fram till dess minskade antalet tjänstemän för att då börja öka och ökningen fortsatte efter förvärvet. En uppdelning av tjänstemannapersonalen, på försäljningspersonal och övriga tjänstemän, visar att försäljningspersonalen ökat medan övriga tjänstemän minskat något efter förvärven.¹

Någon möjlighet att finna samband mellan företagets branschtillhörighet eller köparens hemland och sysselsättningsutveckling fanns inte. Inte heller förädlingsvärdesutvecklingen syntes samvariera med sysselsättningsförändringarna.

Återförsäljningens omfattning

Som vi konstaterat ökade försäljningspersonalen i de förvärvade företagen medan arbetarpersonalen minskade. Beror

¹ Även om detta resultat är konsistent med utvecklingen i de utlandsägda företagen som helhet är det delvis påverkat av den ändring i klassifikationssystemet för tjänstemännen som genomfördes mellan åren 1973 och 1975 (se kapitel 9).

detta på att utländska företag lägger större vikt vid marknadsföringen än svenska eller beror det på en ökad försäljning av varor som andra företag producerat?

Uppgifter om egen produktion och återförsäljning skall lämnas på finansstatistikenkäten till SCB. Företagen tycks emellertid ha svårt att skilja mellan de båda variablerna, eftersom vissa företag lämnat uppenbart orimliga uppgifter. Av totalt 47 företag anger således 13 att de inte bedriver återförsäljning, vilket i flera fall inte verkar troligt. Av de 34 som anger att de även har återförsäljning har tolv lämnat orimliga eller ofullständiga uppgifter. Kvar finns således 22 analyserbara företag som har angivit att de har återförsäljning.

Av dessa 22 företag hade 12 en klart ökande andel återförsäljning av omsättningen. Om vi i stället ser på själva nivån finner vi att två tredjedelar av de förvärvade företagen hade en avsevärt högre andel återförsäljning än industrisnittet medan övriga låg under genomsnittsnivån perioden 1970-1977.

De företag som ökade andelen återförsäljning efter förvärvstidpunkten ökade försäljningspersonalen något mindre än de som inte ökade andelen återförsäljning. Arbetspersonalen minskade i båda grupperna med 15 % under samma period. Det verkar således inte som om de som ökar andelen återförsäljning har utvecklats nämnvärt annorlunda än de övriga förvärvade företagen ur personalhänseende.

Sammanfattning

En ökande andel av utländska företags investeringar i Sverige har skett genom förvärv av svenska företag. Ägarförändringarna tycks inte nämnvärt ha påverkat beteendet i fråga om investeringar eller export. Även sysselsättningens numerär synes relativt opåverkad medan däremot andelen tjänstemän ökat efter förvärvet. Fou-intensitetens förändring i samband med ägarskiftet kunde undersökas i endast 11 företag. I nio av dessa minskade intensiteten efter förvärvet.

KAPITEL 11 KORTSIKTIGA VARIATIONER I VERKSAMHETENS OMFATTNING

I den diskussion som förekommit under senare år om betydelsen av arbetskraftens rörlighet för att upprätthålla tillväxten har anpassningskostnaderna kommit att spela en större roll. Det har också uppmärksammats att även om vinsterna av strukturomvandlingen och den internationella specialiseringen fördelas relativt jämnt är det inte troligt att det förhåller sig på samma sätt med anpassningskostnaderna; de bärs i högre grad av de direkt berörda. Ur dessas synvinkel är det därför en fördel om strukturomvandlingen kan ske någorlunda långsamt, och statsmakternas insatser har delvis också haft som syfte att förlänga anpassningstiden. Men även utöver den strukturellt betingade anpassningen är de flesta industriella verksamheter naturligtvis utsatta för variationer i omfattningen av verksamheten till följd av konjunkturella efterfrågevariationer.

De företag som har en internationellt spridd försäljning brukar anges ha en potentiell fördel i möjligheterna till stabilitet i verksamheten genom att vikande försäljning på stagnerande marknader kan kompenseras på växande marknader. Även om vår kategoriindelning inte tar hänsyn till försäljningens lokalisering borde därför de internationella kategorierna - utländska och svenska multinationella företag - kunna ha en högre grad av stabilitet i verksamhetens omfattning. Eventuellt kan detta något motverkas av möjligheterna till geografisk omdisponering av själva tillverkningen. En sådan är å andra sidan ofta så kostnadskrävande att den inte lönar sig som motmedel mot tillfälliga svängningar i efterfrågan.

Mot bakgrund av ovanstående har vi prövat huruvida storleken på de kortsiktiga variationerna i verksamhetens omfattning varierar mellan kategorierna. Förfaringssättet har varit att beskriva förändringarna mellan två på varandra följande år för ett företag vad avser förädlingsvärde och sysselsättning. Undersökningen omfattar perioden 1971-1979, vilket innebär att förändringarna inom åtta dylika årspar kunnat beräknas. Förutom i absoluta tal har förändringarna beskrivits

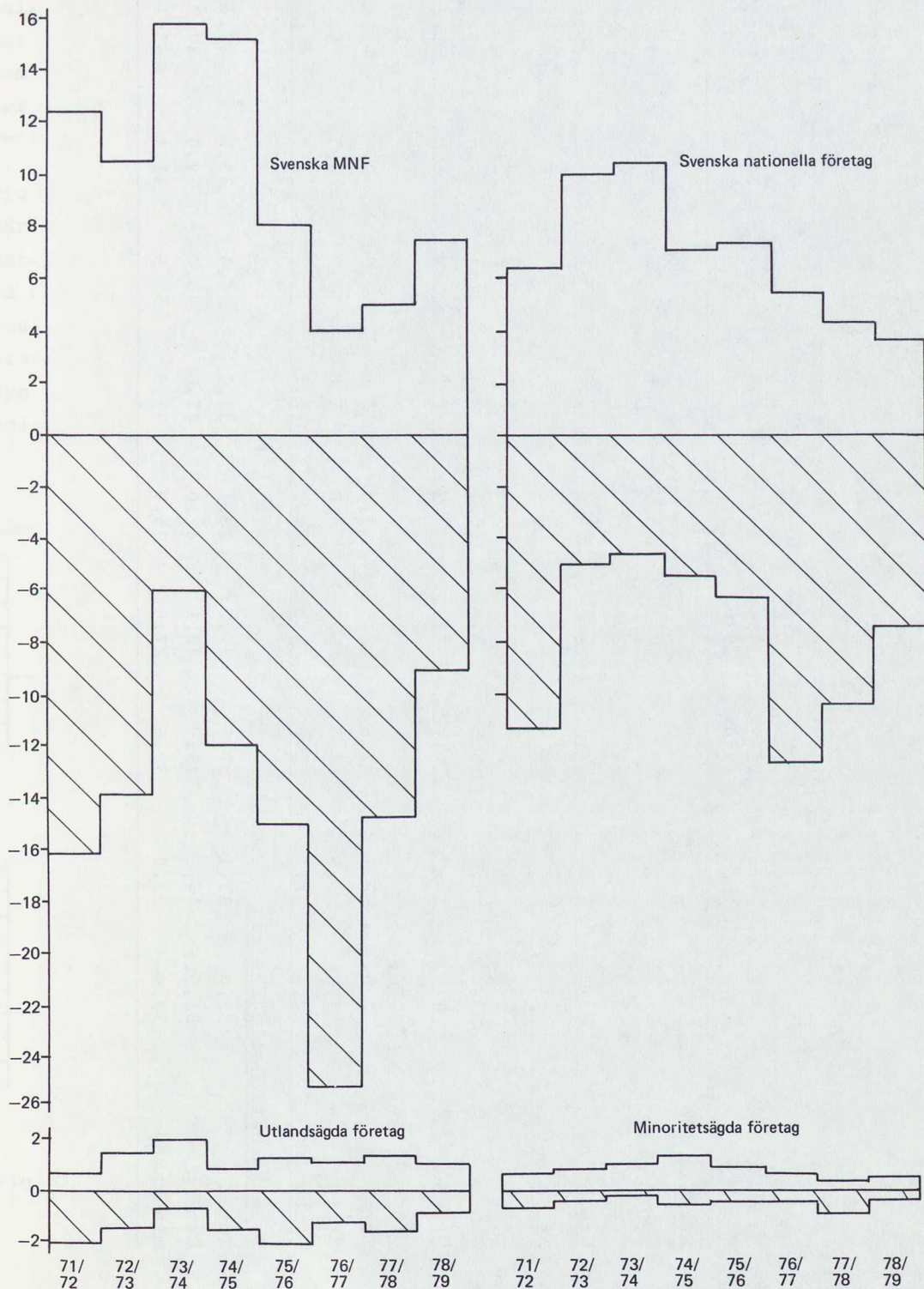
i procent för genomsnittliga förändringar, medianer och kvartiler. Aggregeringen till kategorier av variationerna på företagsnivå gör emellertid att spridningen på företagsnivå inte är möjlig att urskilja.

Det tillämpade förfaringssättet medger användning av ett större material än vad som var möjligt i undersökningen av "de genomgående företagen". För år 1977 inkluderas således företag med tillsammans 640 000 anställda, vilket motsvarar ungefär 70 % av det totala antalet anställda inom tillverkningsindustrin.

Som framgår av figur 11.1 svarar de svenska multinationella företagen för de största variationerna i antalet sysselsatta, vilket är naturligt med tanke på deras större andel av den totala sysselsättningen. Endast under högkonjunkturåren kan nettoökningar noteras.

Relateras kategoriernas sysselsättningsvariationer, beräknade var för sig i företag som ökat resp minskat, till deras totala sysselsättning erhålls en något annorlunda bild med variationer som i genomsnitt är ungefär proportionella med kategoriernas andel av den totala sysselsättningen (tabell 11.1).

Sysselsättningsförändring
(tusental anställda)

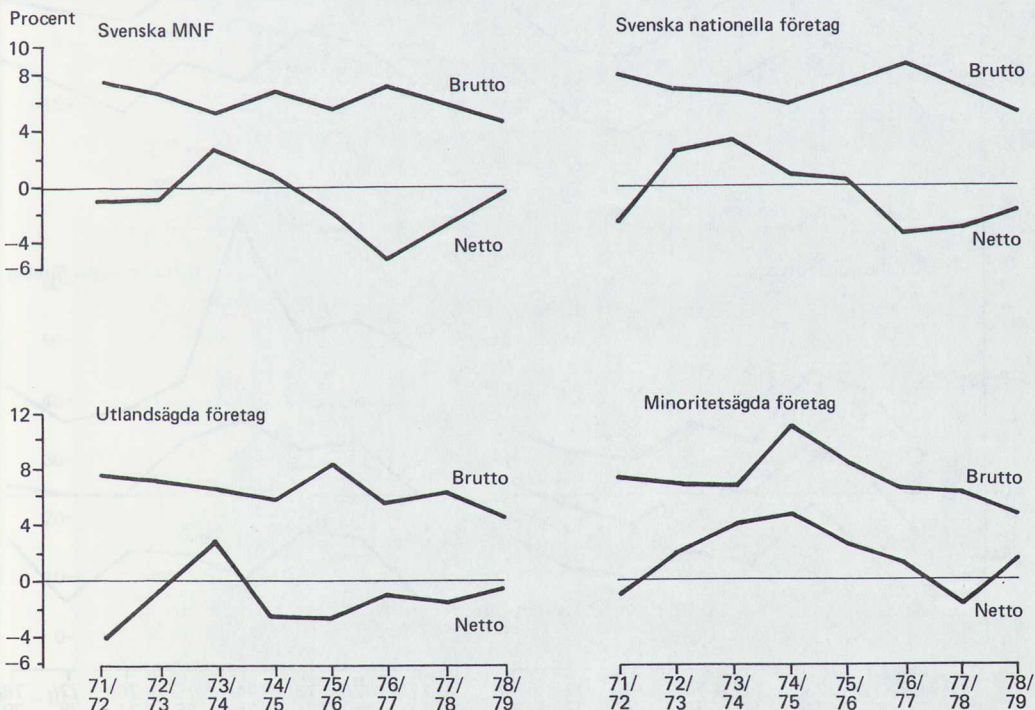
Figur 11.1 Ökningar och minskningar i sysselsättningen i kategorierna årsvis mellan åren 1971 och 1979 (tusental anställda).

Tabell 11.1 Kategoriernas andelar av sysselsättningen i populationen och av ökningen resp minskningen av sysselsättningen i olika årspar (procent)

Andelar av:	1971/ 1972	1972/ 1973	1973/ 1974	1974/ 1975	1975/ 1976	1976/ 1977	1977/ 1978	1978/ 1979	Genom- snitt
<u>Svenska MNF</u>									
Total	59,1	58,4	57,8	60,6	63,2	60,0	55,3	56,7	58,9
Ökning	62,3	46,4	54,2	62,8	46,3	35,5	44,9	59,1	51,4
Minskning	33,4	66,8	52,1	61,5	63,1	63,5	53,8	51,4	58,2
<u>Utlandsägda företag</u>									
Total	5,4	5,9	5,7	5,7	6,0	6,4	7,4	7,1	6,2
Ökning	3,0	6,0	6,5	2,8	6,7	9,7	11,2	7,4	6,7
Minskning	6,9	7,3	6,1	8,2	9,0	3,6	6,2	6,0	6,7
<u>Minoritetsägda företag</u>									
Total	2,5	2,7	2,6	2,5	2,4	2,5	2,9	2,9	2,6
Ökning	2,8	3,5	3,3	5,4	5,0	5,8	3,9	4,3	4,3
Minskning	2,4	2,1	2,3	2,8	1,9	1,1	2,5	1,5	2,1
<u>Svenska nationella företag</u>									
Total	33,0	33,1	33,9	31,2	28,4	31,1	34,4	33,2	32,3
Ökning	31,9	44,0	46,0	29,1	42,0	49,0	40,0	29,3	37,7
Minskning	37,4	23,8	39,6	27,5	25,9	31,8	37,5	41,1	33,1

Även i nationella och minoritetsägda företag tycks personalsvängningarna ha varit relativt stora under perioden. Det har dock i båda fallen främst varit personalökningar, som varit ovanligt stora medan personalminskningarna varit mer normala eller till och med små i de minoritetsägda företagen.

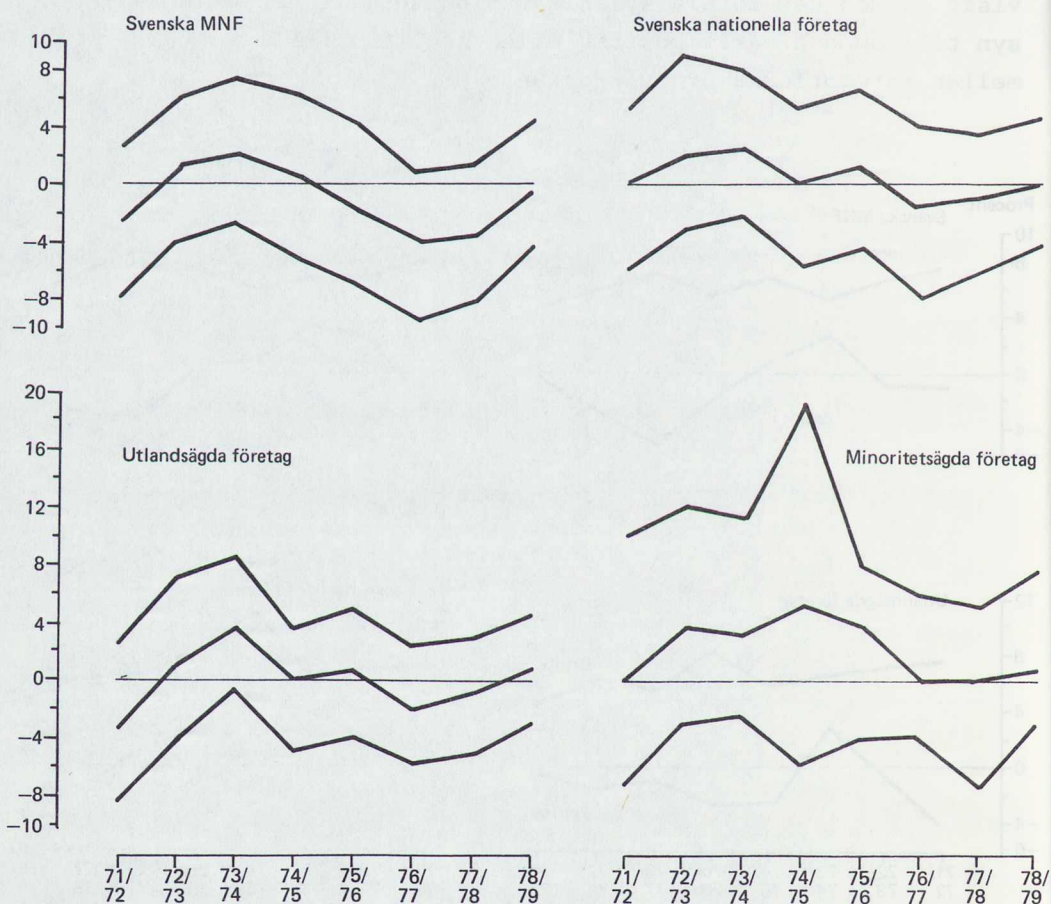
Figur 11.2 visar denna utveckling på ett annat sätt. Vi kan där se den procentuella förändringen av sysselsättningen i kategorierna uttryckt dels netto (skillnaden mellan positiva och negativa förändringar) dels brutto (dvs summan av positiva och negativa personalförändringar). Bruttokurvan visar därmed den totala sysselsättningsvariationen utan hänsyn till om den varit positiv eller negativ. Skillnaderna mellan kategorierna är överraskande små.

Figur 11.2 Sysselsättningsförändringarna för kategorierna perioden 1971-1979 (den övre kurvan visar bruttoförändringen, dvs summan av ökningen och minskningen; den nedre kurvan visar nettoförändringen, dvs skillnaden mellan ökningen i de företag som ökat antalet sysselsatta och minskningen i de företag som minskat antalet).

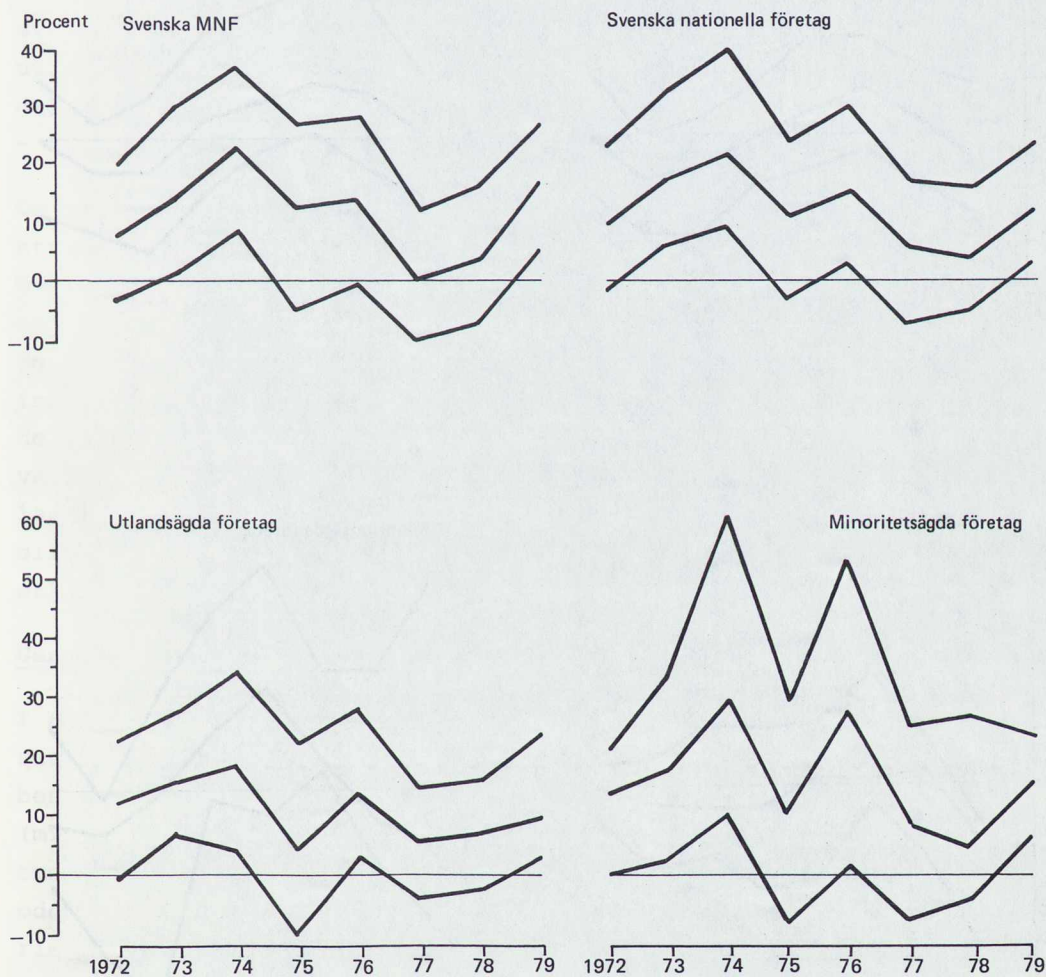
För att något komma åt det förhållandet att genomsnitt döljer olikartade förlopp för enskilda företag gjordes beskrivningarna uttryckta också i termer av median- och kvartilvärden (figur 11.3). Som där framgår har utvecklingen varit tämligen enhetlig inom resp kategori. Endast för de från utlandet minoritetsägda företagen är skillnaden mellan grupperna påtaglig, men där är också antalet företag litet.

Procent

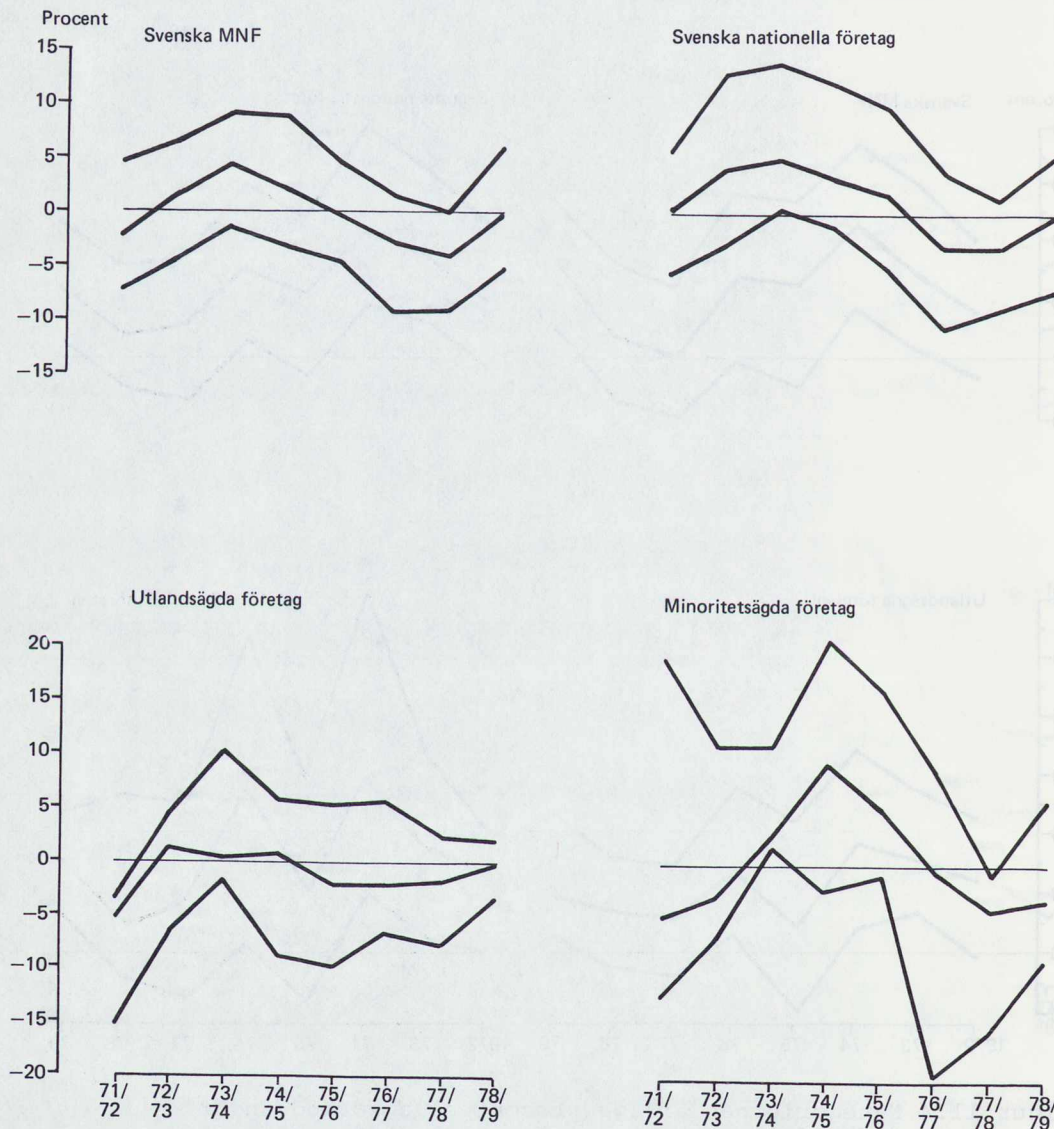
Figur 11.3 Årliga sysselsättningsförändringar för kategorierna, uppmätta perioden 1971-1979; median, övre och undre kvartil.

Även beskrivningen av förändringarna i förädlingsvärde har ett likartat utseende (figur 11.4). Avståndet mellan kvartilerna är likartat mellan de tre stora grupperna och spridningen inom grupperna skiljer sig sålunda inte åt i någon större utsträckning. Däremot är medianvärdets fluktuationer något mindre för de nationella företagen - i fråga om sysselsättning i jämförelse med båda de internationella kategorierna - i fråga om förädlingsvärde i jämförelse med de svenska multinationella företagen.

Figur 11.4 Kategoriernas årliga procentuella förändringar å förädlingsvärde perioden 1971-1979, medianer och kvartiler.

Sinsemellan uppvisar de olika branscherna något oenhetliga konjunktursvängningar. Vi nöjer oss här med att visa fluktuationerna i fråga om sysselsättning för verkstadsindustrin, SNI 38 (figur 11.5). Inte heller i denna bransch har de svenska multinationella företagen en stabilare sysselsättning än de nationella företagen. Däremot har de svenska multinationella företagen haft mer enhetlig utveckling än övriga kategorier.

Figur 11.5 Årliga förändringar i sysselsättningens numerär för kategorierna i SNI 38, åren 1971-1979, median, övre och undre kvartil.

KAPITEL 12 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION AV RESULTATEN

Svensk industri har, i varje fall vid internationella jämförelser, en relativt omfattande industriell verksamhet i utlandet, medan den utlandskontrollerade andelen av industrin inom landet är liten. De svenska multinationella företagen, definierade som svenskkontrollerade industri-företag med produktion även utanför hemlandet, är mycket betydelsefulla inom svensk industri vad gäller sysselsättning, forskning och utveckling samt export. I fråga om fou och export är deras andelar betydligt större än vad som motsvaras av deras andel av industrins förädlingsvärde. För de utlandsägda företagen motsvarar andelarna ungefär deras andel av sysselsättningen inom industrin (se tabellerna 12.1 - 12.4 längre fram i detta kapitel).

De olika kategorierna är inte jämnt fördelade över industrins olika branscher. Svenska multinationella företag är överrepresenterade i verkstadsindustrin samt i järn-, stål- och metallverk. De utländska företagen är överrepresenterade i kemisk industri samt i livsmedels- och i verkstadsindustri. Inom verkstadsindustrin återfinns över 60 % av de svenska multinationella företagens totala förädlingsvärde och nästan hälften av förädlingsvärdet inom den utlandskontrollerade sektorn. Kategorin svenska multinationella företag domineras av stora företag (fler än 1 000 anställda).

Genomgående företag

I syfte att pröva om de olika företagskategorierna uppvisat sinsemellan skiljaktiga utvecklingsförlopp har dessa beskrivits för samtliga större svenska industriföretag (minst 200 anställda eller 20 miljoner kronor i balansomslutning i 1970 års penningvärde någon gång under perioden 1966-1977 - de s k EFI-företagen) ordnade i kategorierna svenska multinationella, utlandsägda, (från utlandet) minoritetsägda och svenska nationella företag. Endast företag som existerat från början till slutet och inte bytt kategori inom perioderna 1966-1972, 1973-1977 (för vissa variabler 1977-79) har inkluderats. Därav benämningen

genomgående företag på de svenska industriföretag för vilka beskrivningar över tiden låtit sig göras. De genomgående företagen täcker en mycket hög andel av svenska industriföretag med fler än 200 anställda. För kategorierna innebär det att de svenska multinationella och de utlandsägda företagen till mycket stor del omfattas av undersökningen. De nationella företagen är underrepresenterade.

Det förhållandet att företag som gått i konkurs eller på annat sätt lagts ner inte är med gör att bilden av de svenska nationella företagens utveckling "förskönats". Relativt sett industrin som helhet har därför de internationella kategoriernas utveckling varit mer fördelaktig än vad som framgått här. Vidare har inverkan av köp och försäljning av större företag (fler än 200 anställda eller 20 miljoner kronor i balansomslutning i 1970 års penningvärde någon gång under perioden 1966-1977) eliminerats. Då de svenska multinationella företagen varit mer förvärvsaktiva än företagen i de andra kategorierna betyder det att deras expansion i Sverige något underskattats. Det betyder också att tillväxt genom förvärv inte betraktas som ett med interna investeringar jämförbart sätt att växa. Detta är naturligtvis diskutabelt. Ett förvärv kan också vara sysselsättningsskapande som då ett konkurshotat företag genom tillförsel av kapital ges möjlighet att leva vidare. Kategoriernas "totala" utveckling i några avseenden beskrivs nedan.

Endast material avseende respektive kategoris verksamhet i Sverige har ingått i beskrivningarna.

En indelning av de svenska industriföretagen i tre kategorier på ovan angivet sätt leder till stor spridning inom respektive grupp. Så till exempel rymmer kategorin svenska multinationella företag både höggradigt internationaliserade företag som företag med endast obetydlig produktionsverksamhet utanför Sverige. En sådan spridning kan eventuellt dölja en spridning också för här beskrivna egenskaper och beteenden.

Självfallet har en hög validitet och reliabilitet eftersträvat i mätningarna. På vissa punkter har emellertid omständigheterna framtingat användning av mindre tillförlitliga mått och undersökningsmaterial med mindre god representativitet.

Teknisk utveckling

Beträffande forsknings- och utvecklingsaktiviteterna visade resultaten att de svenska multinationella företagen svarar för den överväldigande delen av dessa i svensk industri. Denna kategori har också haft den högsta fou-intensiteten och de nationella företagen den lägsta. En del av skillnaden mellan kategorierna visade sig bero på varierande andel företag inom resp kategori som över huvud taget bedrev fou. Förändringarna i fou-intensitet i företag som hade fou-aktiviteter mellan åren 1973 och 1979 förstärkte snarast skillnaderna mellan kategorierna.

Av de utlandsägda företagen hade de nybildade en hög fou-intensitet - även i jämförelse med de svenska multinationella företagen. I från utlandet förvärvade företag minskade intensiteten något.

En stor andel av fou-aktiviteterna är koncentrerade till verkstadsindustrin i vilken svenska multinationella företag är överrepresenterade. I den ävenledes forskningsintensiva kemiska industrin är de utlandsägda företagen överrepresenterade. Med få undantag är dock rangordningen i fråga om fou-intensitet även givet branschtillhörighet så att de svenska multinationella företagen är mest och de nationella minst fou-intensiva. En mycket stor del av ökningarna i fou-intensitet i genomgående företag förklaras av höjda intensiteter i de stora svenska multinationella företagen inom kemi- och verkstadsindustrierna.

Större delen av fou-aktiviteterna i utlandsägda företag avsåg förbättring av existerande produkter. Detsamma gällde svenska multinationella företag om än inte i lika hög grad. Nationella företag hade en i jämförelse med de andra kategorierna kraftigare betoning på processutveckling. I

svenska multinationella företag kunde under perioden noteras en viss förskjutning mot framtagning av nya processer och produkter. De utlandsägda företagen ökade koncentrationen på förbättring av existerande produkter och processer.

Investeringar

På grund av sin storlek svarar kategorin svenska multinationella företag även för större delen av investeringsvolymen. Andelen minskade dock under perioden 1966-1972 för att sedan åter stiga mellan åren 1973 och 1977. De nationella företagen uppvisade motsatta andelsförändringar. De utlandsägda företagens andelar minskade båda delperioderna.

En investeringskvot definierad som bruttoinvesteringar i materiella anläggningstillgångar i förhållande till förädlingsvärde visade att de nationella företagen praktiskt taget hela perioden 1966-1977 haft en investeringskvot över genomsnittet för hela industrin, dvs de genomgående företagen, och de internationella kategorierna (svenska multinationella och utlandsägda företag) under genomsnittet. Skillnaden mellan de svenska kategorierna har dock minskat medan de utlandsägda företagen hela tiden från år 1970 till år 1977 noterat fallande investeringskvoter. Skillnaderna visade sig dock i hög grad vara avhängiga kapitalintensiteten som delvis beror av branschtillhörigheten. Förhållandet mellan nettoinvesteringarna och det bokförda värdet av de materiella anläggningstillgångarna låg således på ungefär samma nivå för kategorierna.

Effektivitet

Effektiviteten, mätt som räntabiliteten på eget kapital, har varit högst i de utlandsägda företagen. De har dessutom ökat sitt försprång mellan åren 1973 och 1977. De svenska multinationella och nationella företagen fick under motsvarande tid se sin räntabilitet minska. Vid de allra flesta av mättidpunkterna har dock de multinationella haft en högre räntabilitet på eget kapital än de nationella

företagen. Röntabilitetsskillnaderna mellan kategorierna återfinns även på branschnivå men avspeglar också de internationella kategoriernas överrepresentation i de relativt lönsamma kemi- och verkstadsindustrierna.

Rangordningen är densamma mellan kategorierna i fråga om produktivitet (förädlingsvärde i förhållande till antalet kollektivanställda). Mellan åren 1970 och 1978 ökade produktiviteten lika snabbt i de svenska multinationella och utlandsägda företagen (99 %) och något långsammare (82 %) i de nationella företagen.

Finansiering

Soliditeten har sjunkit trendmässigt för genomgående företag mellan åren 1966 och 1977 utom för de utlandsägda företagen. Minskningarna har varit ungefär parallella i de svenska kategorierna, med de nationella företagen på en klart lägre nivå än de multinationella.

De totala kapitalkostnaderna har stigit under perioden 1966-1977. De har dock stigit snabbast för de utlandsägda företagen så att de under den senare delen av perioden haft de högsta kapitalkostnaderna. De nationella företagen har under större delen av perioden haft den högsta kostnaden för lånat kapital. De utlandsägda företagen har, särskilt under delperioden 1973-1977, ökat utdelningarna i förhållande till det egna kapitalet.

Export och import

De svenska multinationella företagen svarar för en stor del av exporten från Sverige. Denna företagskategori har också den klart högsta exportintensiteten (62 % av värdet av egen produktion år 1979). Det är framför allt exporten från de stora företagen i massa och pappers-, kemi- och verkstadsindustrierna som förklarar det förhållandet. Sett över perioden har denna koncentration av exporten förstärkts. De svenska nationella företagen som har den lägsta exportintensiteten har också haft den minsta ökningen.

De utlandsägda företagen framstår som den mest import-intensiva företagskategorin. Tillgängliga data tyder på att deras "handelsbalans" 1978 var negativ.

Tillväxt

Tillväxten uppmättes som förändringar i förädlingsvärdet. Sett över hela perioden 1966-1977 hade de svenska multinationella företagen en något långsammare tillväxt än de båda andra kategorierna. Den långsammare ökningstakten är framför allt hänförlig till branscherna massa och papper samt järn-, stål- och metallverk. Av de utlandsägda företagen har de förvärvade haft en snabbare tillväxt än de som etablerats genom nybildning.

En del av tillväxten i utlandsägda företag visade sig vara en följd av ökad återförsäljning. Denna har hela tiden varit hög i denna företagskategori och motsvarade efter ökningen mellan åren 1966 och 1977 nästan en fjärdedel av omsättningen i de genomgående företagen. Även de nationella företagen har i vissa branscher en omfattande återförsäljningsverksamhet.

Sysselsättning

Sett till sysselsättningens numerär har de svenska multinationella företagen haft den svagaste utvecklingen. Mellan åren 1966-1977 har denna kategori minskat sysselsättningen i samtliga branscher utom verkstadsindustrin. Minskningarna är framför allt hänförliga till de stora företagen. De övriga kategorierna har ökat sin sysselsättning något.

Beträffande den regionala fördelningen, där dataunderlaget är bristfälligt, kan sägas att de utlandsägda företagen tycks vara överrepresenterade i södra Sverige och i Stockholmsregionen. På grund av sin dominans i materialet orsakade de svenska multinationella företagens sysselsättningsförändringar större delen av de totala ökningarna resp minskningarna i de regioner som hade noterat de största förändringarna.

Fram till i mitten av 1970-talet minskade andelen tjänstemän i förhållande till antalet arbetare ungefär parallellt mellan de tre kategorierna. Andelarna var dock olika höga. Relativt mest tjänstemän hade och har de utlandsägda företagen. De nationella företagen hade och har fortfarande lägst andel. Från mitten av 1970-talet har andelen tjänstemän åter stigit utom i de utlandsägda företagen.

Förvärvade företag

Utsagorna om utvecklingen i från utlandet förvärvade företag härrör sig dels från den särredovisning som i vissa fall gjorts inom ramen för beskrivningen av de genomgående företagen dels från kapitel 10, i vilket utvecklingen i förvärvade företag beskrevs.

Från en relativ tyngdpunkt i livsmedels- och tekoindustrierna har förvärven förskjutits mot verkstads- och kemiindustrierna.

Fou-intensiteten i gruppen förvärvade utlandsägda företag som helhet var konstant mellan åren 1973 och 1977 för att minska mellan åren 1977 och 1979. Inriktningen försköts mot mindre andel forskning till förmån för utveckling. I elva företag där det var möjligt att jämföra fou-intensitetens utveckling före och efter förvärvstidpunkten noterades en minskning efter förvärvet i nio av företagen.

Investeringskvoterna har inte påtagligt skilt sig mellan tiden före och efter förvärven. Förvärvade företag har i jämförelse med de nybildade betalat lägre räntor och utdelningar.

Förvärvade företag har vuxit snabbare, mätt som förändringen i förädlingsvärde, än svensk industri totalt mellan åren 1966 och 1977, vilket dock delvis torde förklaras av ökande återförsäljning. I de fall tillväxten före och efter förvärven kunde jämföras ökade den i och med förvärven. Sysselsättningsutvecklingen i 36 undersökta företag var i jämförelse med EFI-företagen som helhet negativt avvikande före förvärven och positivt avvikande efter.

Utifrån uppgifter från ett litet antal företag synes det troligt att förvärven fört med sig en ökande återförsäljning. Det återspeglas också i ett ökat antal tjänstemän i marknadsförande funktioner.

Utvecklingen i förvärvade företag har i jämförelse med tiden före förvärvet och i jämförelse med industrin i övrigt varit splittrad. Det är därför inte möjligt att dra entydiga slutsatser om ägarbytenas betydelse.

Kortsiktiga variationer i verksamhetens omfattning

Storleken av de årliga förändringarna i förädlingsvärde och sysselsättning skilde sig inte nämnvärt åt mellan kategorierna.

Sammanfattning av resultaten per företagskategori

Utlandsägda företag

I likhet med andra undersökningar gjorda i såväl Sverige som utomlands tyder här framkomna resultat på att utlandsägda industriföretag bedrivit en framgångsrik verksamhet. De har den högsta lönsamheten och har dessutom ökat försprånget i detta avseende. De har haft den högsta produktiviteten. Samtidigt har verksamheten expanderat något snabbare än i svensk industri i övrigt - både om man ser till förädlingsvärde och antal anställda. En hög och ökande andel av deras omsättning utgörs av återförsäljning. Hur detta påverkat förädlingsvärdet har inte kunnat klarläggas. Men det förhållandet att antalet arbetare ökat relativt tjänstemännen under senare år tyder på att också den industriella produktionen vuxit. Som helhet har kategorin inte haft en högre export än vad som motsvarat dess andel av industrin. Importintensiteten har i jämförelse med de övriga kategorierna varit hög.

Fou-intensiteten är i jämförelse med svensk industri som helhet hög, även om den har minskat något. Inriktningen har i ökande grad varit lagd på utveckling av existerande produkter och processer. Investeringskvoten har varit fallande men relationen mellan investeringar och bokfört värde av materiella anläggningstillgångar steg mellan 1973 och 1977.

De utlandsägda företagen som grupp har en högre exportintensitet än de nationella företagen men lägre än de svenska multinationella företagens. Den höga återförsäljningen och importintensiteten bekräftar att de utlandsägda industriföretagen också fullgör funktioner som säljande dotterbolag. En stor andel av den utlandsägda industrin har etablerats genom förvärv. Utvecklingen i dessa överensstämmer därför i hög grad med vad som ovan sagts om kategorin utlandsägda företag som helhet.

Svenska multinationella företag

De svenska multinationella företagen svarade för en dominerande och snarast växande andel av fou-aktiviteterna i svensk industri. Ökningarna beror på de stora företagen inom den kemiska industrin och verkstadsindustrin. Inriktningen försköts något mot framtagning av nya produkter och processer. Räntabiliteten har minskat medan produktiviteten har ökat lika snabbt som i de utlandsägda företagen. De svenska multinationella företagen har en hög exportintensitet och svarar för en ökande andel av svensk export. Importintensiteten är sannolikt lägre än i de utlandsägda företagen men högre än i de nationella företagen.

Tillväxten har varit långsammare i de svenska multinationella företagen än i de övriga kategorierna. Framför allt beror det på utvecklingen inom massa och papper samt järn-, stål- och metallverk. Den långsammare tillväxten återspeglas i sysselsättningen där de multinationella företagen dragit ner genomsnittet för svensk industri. Minskningarna är hänförliga till samtliga branscher utom verkstadsindustrin och är lokaliserad till de stora företagen. Tjänstemannaandelen är högre än i de nationella företagen och sedan mitten av 1970-talet stigande.

Minoritetsägda företag

De från utlandet minoritetsägda företagen har haft en mer expansiv utveckling än övriga företag. De är en mycket heterogen grupp både bransch- och storleksmässigt och då de samtidigt är få till antalet är det svårt att utan mer ingående studier ha en uppfattning om orsakerna till deras avvikande utveckling.

Internationella företag i svensk industri

De i tidigare kapitel beskrivna förändringarna var framräknade med metoder och på underlag anpassade för att möjliggöra jämförelser över tiden mellan de olika företagskategoriernas utveckling. Det kan därför vara motiverat att beskriva utvecklingen över tiden också som förändringarna för kategorierna totalt. En dylik beskrivning ger också en uppfattning om kategoriernas respektive bidrag till strukturomvandlingen i den svenska industrin. Materialet utgörs av den i kapitel 2 beskrivna EFI-populationen, dvs svenska industriföretag som någon gång under perioden 1966-1977 har haft fler än 200 anställda eller minst 20 miljoner kronor i balansomslutning i 1970 års penningvärde. Användningen av det materialet leder till en underrepresentation av de nationella företagen.

I termer av förädlingsvärde är verkstadsindustrin (SNI 38) tillverkningsindustrins viktigaste bransch och det är också den som har vuxit snabbast mellan 1962 och 1977 (tabell 12.1).¹ Det är samtidigt den bransch som rymmer en stor del av de svenska multinationella företagen. I den bransch som haft den största andelsminskningen, järn-, stål- och metallverk (SNI 37) har de svenska multinationella företagen minskat sin andel kraftigt. Kategorins andel har ökat snabbt inom massa och papper (SNI 34) beroende på några företags förvärv av utländska konverteringsenheter.

Störst andel av förädlingsvärdet har de utlandsägda företagen inom kemisk industri (SNI 35). Inemot hälften av den utlandskontrollerade verksamheten finns dock i verkstadsindustrin. Största andelsökningen hade de utlandsägda företagen i tekoindustrin (SNI 32). Totalt har de utlandsägda företagen ökat sin andel från 4 % till 8 % av EFI-företagens förädlingsvärde mellan åren 1966 och 1977 på bekostnad av de nationella företagen, vilkas andel minskat med 6 %.

¹ Den kraftiga ökningen för livsmedelsindustrin mellan 1966 och 1972 är skenbar och beror på att ett antal företag bytt klassificering från varuhandel till industri.

Tabell 12.1 EFI-företagens förädlingsvärde, fördelade på företagskategorierna åren 1966, 1972 och 1977, absoluta tal (milj kr) och andelar av resp industri (procent) samt industriernas andel av EFI-företagens totala förädlingsvärde.

Bransch	Företag	1966		1972		1977	
		milj kr	%	milj kr	%	milj kr	%
SNI 31	Svenska MNF	266	19	398	10	639	9
	Utlandsägda	87	6	213	5	731	11
	Svenska nationella	1 022	72	3 485	83	5 132	76
	Branschen totalt	1 426	7	4 189	12	6 785	11
SNI 32	Svenska MNF	254	31	486	44	593	39
	Utlandsägda	10	1	113	10	159	10
	Svenska nationella	550	66	503	45	772	50
	Branschen totalt	828	4	1 109	3	1 531	2
SNI 33	Svenska MNF	227	40	282	23	747	32
	Utlandsägda	S	S	S	S	S	S
	Svenska nationella	337	59	915	76	1 590	68
	Branschen totalt	573	3	1 210	3	2 357	4
SNI 34	Svenska MNF	1 112	33	3 023	56	5 875	61
	Utlandsägda	126	4	155	3	187	2
	Svenska nationella	2 151	63	2 234	41	3 533	37
	Branschen totalt	3 390	17	5 412	15	9 685	15
SNI 35	Svenska MNF	513	40	1 233	51	2 211	44
	Utlandsägda	231	18	520	21	1 001	20
	Svenska nationella	474	37	517	21	1 429	28
	Branschen totalt	1 292	7	2 436	7	5 071	8
SNI 36	Svenska MNF	252	31	785	58	1 056	46
	Utlandsägda	S	S	S	S	88	4
	Svenska nationella	493	61	350	26	873	38
	Branschen totalt	812	4	1 353	4	2 280	4
SNI 37	Svenska MNF	2 202	81	3 239	84	3 954	71
	Utlandsägda	49	2	113	3	151	3
	Svenska nationella	455	17	507	13	1 457	26
	Branschen totalt	2 706	14	3 854	11	5 562	9
SNI 38	Svenska MNF	6 496	76	11 148	71	22 264	73
	Utlandsägda	354	4	1 264	8	2 590	9
	Svenska nationella	1 752	20	3 097	20	5 396	18
	Branschen totalt	8 605	44	15 740	45	30 486	48
SNI 3	Svenska MNF	11 338	58	20 616	58	37 436	59
	Utlandsägda	872	4	2 423	7	4 949	8
	Minoritetsägda	214	1	703	2	1 325	2
	Svenska nationella	7 258	37	11 656	33	20 182	31
	EFI-företagen totalt	19 682	100	35 398	100	63 892	100
Totalt svensk industri enl finansstatistiken		27 418		45 062		83 627	
EFI-företagens andel			72		79		76

I tabell 12.2 har EFI-företagens anställda fördelats på kategorier och storleksklasser. På grund av EFI-företagens sammansättning är det endast de två större storleksklasserna som är av intresse. Totalt dominerar storföretagen med över två tredjedelar av de anställda. Andelen har dock inte ökat. Allra störst är, föga förvånande, storföretagsdominansen bland de svenska multinationella företagen.

Tabell 12.2 Anställda i EFI-företagen fördelade på kategorier och storleksklasser, absoluta tal (1 000-tal och andelar (procent) av storleksklasserna samt dessas andelar av EFI-företagen totalt.

Företag		1966		1972		1977	
		Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
Svenska MNF	≤ 199	3	1	5	1	6	1
	200-999	48	14	53	13	65	16
	≥ 1 000	295	86	336	85	322	82
	Totalt	345	55	394	58	394	58
Utlandsägda	≤ 199	1	4	2	5	4	9
	200-999	12	44	17	44	23	50
	≥ 1 000	14	52	19	49	19	41
	Totalt	27	4	39	6	46	7
Minoritetsägda	≤ 199	0	0	1	6	1	6
	200-999	6	55	10	56	10	59
	≥ 1 000	4	45	6	33	6	35
	Totalt	11	2	18	3	17	3
Svenska nationella	≤ 199	12	4	28	12	23	10
	200-999	116	47	92	40	84	37
	≥ 1 000	118	48	108	47	119	53
	Totalt	247	39	228	34	226	33
EFI-företagen	≤ 199	17	3	36	5	34	5
	200-999	180	29	171	25	180	27
	≥ 1 000	429	69	467	69	463	68
	Totalt	626	100	674	100	677	100

De svenska multinationella företagen svarar för en betydande del av svensk export. Den minskade dock från 72 % år 1972 till 70 % av EFI-företagens export år 1977. De utlandsägda företagen framstår inte som så starkt exportintensiva - 6 % av EFI-företagens export år 1977 (tabell 12.3).

Tabell 12.3 EFI-företagens export fördelad på kategorier och branscher åren 1975 och 1977, absoluta tal (milj kr) och andelar av branschen (procent) samt branschens andel av total export.

Bransch	Företag	1975		1977	
		Milj kr	%	Milj kr	%
SNI 31	Svenska MNF	170	8	207	20
	Utlandsägda	172	8	175	17
	Svenska nationella	1 756	82	609	58
	Totalt	2 143	4	1 057	2
SNI 32	Svenska MNF	491	46	501	40
	Utlandsägda	132	13	170	14
	Svenska nationella	431	41	582	46
	Totalt	1 057	2	1 255	2
SNI 33	Svenska MNF	475	33	563	32
	Utlandsägda	S	S	S	S
	Svenska nationella	969	67	1 192	68
	Totalt	1 449	3	1 762	3
SNI 34	Svenska MNF	6 234	58	8 817	69
	Utlandsägda	148	1	150	1
	Svenska nationella	4 216	39	3 686	29
	Totalt	10 720	19	12 813	19
SNI 35	Svenska MNF	1 622	54	2 544	56
	Utlandsägda	550	18	654	14
	Svenska nationella	751	25	1 090	24
	Totalt	3 014	5	4 523	7
SNI 36	Svenska MNF	366	51	300	33
	Utlandsägda	46	6	25	3
	Svenska nationella	223	31	441	48
	Totalt	723	1	916	1
SNI 37	Svenska MNF	6 646	86	6 375	76
	Utlandsägda	359	5	429	5
	Svenska nationella	721	9	1 620	19
	Totalt	7 726	14	8 424	12
SNI 38	Svenska MNF	25 217	83	28 425	75
	Utlandsägda	1 500	5	2 362	6
	Svenska nationella	3 473	11	6 952	18
	Totalt	30 246	53	37 788	55
SNI 3	Svenska MNF	41 246	72	47 829	70
	Utlandsägda	2 941	5	3 994	6
	Svenska nationella	12 618	22	16 172	24
	Minoritetsägda	414	1	674	1
	EFI-företagen totalt	57 220	100	68 669	101
Export från industriföretag med minst 50 anställda		60 825		72 678	
EFI-företagens andel			94		94

Not. Endast från utlandet minoritetsägda företag, majoritetsägda av svenska nationella företag är särredovisade.

Verkstadsindustrin rymmer de största exportörerna med 56 % av EFI-företagens export. Näst viktigast är massa- och pappersindustrin. Inom båda branscherna är de svenska multinationella företagen överrepresenterade i exporten. I branscherna livsmedel och kemi svarar utlandsägda företag för relativt stora andelar av exporten.

De svenska multinationella företagen dominerar forsknings- och utvecklingsverksamheten inom industrin. Deras andel översteg åren 1973-1977 80 % (tabell 12.4). De nationella företagen är underrepresenterade i förhållande till sin andel av industrins verksamhet.

Tabell 12.4 EFI-företagens fou-kostnader fördelade på kategorierna (milj kr) och andelar av EFI-företagen.

Företag	1973		1975		1977	
	Milj kr	%	Milj kr	%	Milj kr	%
Svenska MNF	1 401	81,3	1 807	83,2	2 257	80,2
Utlandsägda	95	5,5	116	5,3	180	6,4
Minoritetsägda	27	1,6	27	1,2	47	1,7
Svenska nationella	199	11,6	222	10,2	331	11,8
EFI-företagen totalt	1 722	100	2 172	100	2 814	100
Totalt enligt fou-statistiken	1 761		2 282		3 134	
EFI-företagens andel av total industri		98		95		90

Anm. EFI-företagens minskande andel beror sannolikt till övervägande delen på förbättringar i statistiken. Fler mindre företag har efterhand omfattats av datainsamlingen.

Branschmässigt är verkstadsindustrin klart viktigast med knappt tre fjärdedelar av EFI-företagens fou, som i sin tur utgör över 90 % av industrins totala fou-verksamhet (tabell 12.5). Inom såväl verkstadsindustrin som kemisk industri, som har den näst högsta andelen av fou-personalen, har de svenska multinationella företagen stora andelar.

Tabell 12.5 Antal årsverken i fou för EFI-företagen fördelade på kategorierna branschvis, antal och andelar av branschen i procent, samt branschens andel av EFI-företagen totalt.

Bransch	Företag	1973		1975		1977	
		Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
SNI 31	Svenska MNF	75	9	44	6	52	10
	Utlandsägda	40	5	76	10	65	12
	Svenska nationella	723	86	629	81	408	75
	Totalt o andel av EFI	838	5	780	4	545	3
SNI 32	Svenska MNF	49	48	55	57	62	45
	Utlandsägda	26	25	22	23	29	21
	Svenska nationella	29	27	20	21	46	34
	Totalt o andel av EFI	103	1	97	0	137	1
SNI 33	Svenska MNF	42	52	59	65	59	65
	Utlandsägda	-	-	-	-	-	-
	Svenska nationella	39	48	32	35	32	35
	Totalt o andel av EFI	81	0	91	0	91	0
SNI 34	Svenska MNF	497	78	494	76	561	83
	Utlandsägda	17	3	21	3	17	3
	Svenska nationella	123	19	137	21	100	15
	Totalt o andel av EFI	637	4	652	3	678	4
SNI 35	Svenska MNF	1 225	69	1 459	73	1 680	72
	Utlandsägda	251	14	102	5	244	10
	Svenska nationella	239	13	344	17	355	15
	Totalt o andel av EFI	1 788	10	1 988	11	2 333	12
SNI 36	Svenska MNF	118	37	115	35	98	26
	Utlandsägda	-	-	-	-	-	-
	Svenska nationella	124	39	126	39	225	59
	Totalt o andel av EFI	317	2	325	2	379	2
SNI 37	Svenska MNF	927	95	935	97	611	73
	Utlandsägda	8	1	7	0	9	1
	Svenska nationella	45	5	20	2	212	25
	Totalt o andel av EFI	980	5	962	5	832	4
SNI 38	Svenska MNF	11 647	88	12 507	90	12 803	89
	Utlandsägda	693	5	715	5	775	5
	Svenska nationella	731	6	537	4	668	5
	Totalt o andel av EFI	13 179	73	13 880	74	14 327	74
SNI 3	Svenska MNF	14 580	81	15 668	83	15 926	82
	Utlandsägda	1 035	6	943	5	1 139	6
	Svenska nationella	2 053	11	1 845	10	2 046	11
	Minoritetsägda	286	2	318	2	213	1
	EFI-företagen totalt	17 954		18 775		19 324	
Totalt svensk industri		19 122		20 445		21 230	
EFI-företagens andel			94		92		91

Not. Endast från utlandet minoritetsägda och av nationella företag majoritetsägda företag redovisas. De ingår även i branschtotalerna.

De nationella företagens andelar av förädlingsvärde och sysselsättning i svensk industri har således minskat mellan åren 1966 och 1977. De har däremot snarast ökat sina andelar av exporten och fou-verksamheten mellan 1975 och 1977 respektive 1973 och 1977. Sammanställningarna har emellertid klart påvisat den stora betydelse internationellt verk samma, framför allt svenska multinationella företag, har i svensk industri.

Avslutande kommentarer

Den bild som avtecknats av internationellt verk samma företag, vare sig sedd ur "moderbolagssynvinkel", som i fallet med de svenska multinationella företagen, eller "dotterbolagssynvinkel", som med de utlandsägda företagen, är konsistent med tidigare vetande. Internationellt verk samma företag återfinns huvudsakligen i branscher kännetecknade av produktdifferentiering (genom fou och marknadsföring), och de är effektivare än nationella företag.

Är då innebörden av dessa resultat att internationellt verk samma företag är "bättre" än nationella företag? Vi har på många punkter konstaterat att en stor del av skillnaderna mellan kategorierna förklaras av deras olika branschfördelning. En längre nedbruten branschfördelning skulle sannolikt innebära att hela skillnaderna skulle förklaras av att kategorierna i hög grad är verk samma inom olika produkt/marknadssegment. Företag inom segment som medgett ett successivt utvecklande av företagsspecifika fördelar, har funnit det fördelaktigt att sälja och tillverka även utanför hemlandet. Förloppet har beskrivits i SOU 1981:33. Nationella företag är sålunda verk samma i segment som hittills inte förändrats, och kanske aldrig kommer att förändras, i riktning mot stora insatser av fou och marknadsföring. Ett exempel är träindustrin där i stor utsträckning standardiserade, lågt förädlade varor säljs genom förmedling av utländska grossister. Det betyder naturligtvis att jämförelsen egentligen inte görs mellan olika företagskategorier utan mellan olika produkt/marknadssegment.

Företagens insatser av fou och marknadsföring har sålunda tillsammans med en del andra förändringar lett till en

"internationalisering" av vissa produkt/marknadssegment. Detta har samtidigt inneburit att industrins struktur har förändrats. Verkstadsindustrin (exklusive varven) har kraftigt ökat sin andel av industriproduktionen (tabell 12.6). Under 1970-talet har också livsmedels- och kemisk industri ökat sina andelar om än i mindre grad. Trävaru-, massa- och pappersindustrierna har bibehållit sina medan övriga industrier minskat sina andelar. Det är således industrier med relativt differentierade produkter och hög förekomst av multinationella företag som ökat sina andelar.

Tabell 12.6. Olika branschers andel av hela industrins produktion och sysselsättning åren 1963, 1970 och 1980.

	Andel i procent av industrins totala:					
	Produktion			Sysselsättning		
	1963	1970	1980	1963	1970	1980
Gruvindustri	3,3	3,4	2,4	2,0	1,7	1,6
Livsmedelsindustri	12,7	9,9	10,8	9,5	8,8	8,3
Tekoindustri	7,0	5,1	3,6	12,0	8,4	5,0
Trävaru-, massa- och pappersindustri	17,6	18,3	18,3	15,2	15,1	15,9
Grafisk industri	9,0	7,5	5,7	6,1	6,2	6,2
Kemisk industri	6,0	7,5	8,5	5,4	6,7	7,1
Jord- och stenvaruindustri	3,9	4,0	3,1	4,6	4,5	3,0
Järn- och stålindustri	5,7	6,3	5,0	6,7	7,0	6,5
Verkstadsindustri exkl varv	31,8	34,8	40,2	34,1	37,9	42,8
Varv	2,7	2,8	1,8	3,4	3,0	2,8
<u>Annan tillverkningsindustri</u>	<u>0,4</u>	<u>0,5</u>	<u>0,6</u>	<u>1,0</u>	<u>0,8</u>	<u>0,8</u>
Hela industrin	100,0	100,1	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: SIND 1981:3

De svenska multinationella företagen har samtidigt minskat sina andelar i stagnerande branscher som teko och järn-, stål- och metallverk. Den omedelbara effekten av de multinationella företagen på industristrukturen är således påtaglig. Därtill kommer en indirekt påverkan genom förändringar i inköpsbeteendet, t ex p g a teknologiförändringar och byte av leverantörer och via avsättningsmarknaden genom tillhandahållande av effektiviserande produkter.

Verkstadsindustrin och den kemiska industrin är de branscher som har högst relativa insatser av mänskligt kunnande (SIND 1981:3). En strukturförändring som innebär att dessa branscher växer är därför förenlig med ett bättre tillvaratagande av Sveriges komparativa fördelar. Förändringarna bör därför bidra till en snabbare ekonomisk tillväxt men kan å andra sidan leda till problem i andra avseenden, till exempel för den regionala balansen.

En annan strukturfråga är industrins fördelning på de olika företagskategorierna. Som framgått arbetar en växande andel av de industrianställda i internationellt verksamma företag - både svenska och utlandsägda. Bakom detta ligger dels att vissa nationella företag blir multinationella dels en relativ tillbakagång för befintliga nationella företag. Om denna utveckling fortsätter skulle det kunna betyda att stora delar av den konkurrensutsatta industriella verksamheten bedrivs inom internationellt verksamma företag medan nationella företag handhar verksamheter som av olika skäl är skyddade eller subventioneras.

Då å andra sidan de viktigaste företagsspecifika fördelarna inte återfinns i själva produktionen utan snarast i teknisk utveckling och marknadsföring (i vid mening)¹, behöver ett multinationellt företag inte nödvändigtvis självt äga produktionsapparaten för att kunna påverka den. I många fall skulle produktionskapacitet kunna hyras. Det finns tendenser till förändringar i den riktningen (OECD, 1980). I formell mening skulle det innebära att industriföretagen vore nationellt verksamma. Men de skulle ändå vara beroende av internationellt verksamma företag, vilka skulle svara för samordning, teknisk utveckling och marknadsföring.

¹ SOU 1981:33

KÄLLFÖRTECKNING

- Arrow, K., Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention, i The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors, Princeton University Press, 1962.
- Brooke, M.B. och Remmers, H.C., The Strategy of Multi-national Enterprise, Longman, 1970.
- van den Bulcke, D. et al, Multinationale ondernemingen in de belgische economie, Serug Research, 1978.
- Centre on Transnational Corporations, Transnational Corporations in World Development Re-examined (stencil), 1978.
- Bibliography on Transnational Corporations, United Nations, 1979.
- De internationella investeringarnas effekter, Några fallstudier, SOU 1981:43.
- Dunning, J.H., American Investment in British Manufacturing Industry, Allen & Unwin, 1958.
- The Role of American Investment in the British Industry, PEP Broadsheet, nr 507, 1969.
- Effekter av investeringar utomlands, En studie av sex industrier, SOU 1981:33.
- Erland, O., International Take-Overs and Technological Intensity, i Engwall, L, och Johanson, J, (red), Some Aspects of Control in International Business, Acta Universitatis Upsaliensis, 1980.
- Foreign Direct Investment in Canada, Information Canada, 1972.
- Foreign Direct Investment in the United States, U.S. Government Printing Office, 1976.
- Foreign Ownership and the Structure of Canadian Industry, Report of the Task Force on the Structure of Canadian Industry, Information Canada, 1970.

- Hymer, S. och Rowthorn, R., Multinational Corporations and International Oligopoly: The Non-American Challenge, i Kindleberger, C.P., The International Corporation, The M.I.T. Press, 1970.
- Hörnell, E., Vahlne, J-E. och Wiedersheim-Paul, F., Export och utlandsetableringar, Almqvist & Wiksell, 1973.
- IUI/IVA, Teknik och industristruktur - 70-talets ekonomiska kris i historisk belysning, Almqvist & Wiksell International, 1979.
- Internationella koncerner i industriländer, Samhällsekonomiska aspekter, SOU 1975:50.
- Johansson, H., Utländsk företagsetablering i Sverige, SNS, 1968.
- Jungnickel, R., Krägenau, H., Lefeldt, M., Holthus, M., Einfluss Multinationaler Unternehmen auf Aussenwirtschaft und Branchenstruktur der Bundesrepublik Deutschland, Verlag Weltarchiv, 1977.
- Kindleberger, C.P., American Business Abroad, Six Lectures on Direct Investment, Yale University Press, 1969.
- Konjunkturläget, 1978, nr 2.
- Kontroll av utländsk företagsetablering m m, SOU 1978:73.
- LO, Näringspolitik för 80-talet, Rapport till LO-kongressen, 1981.
- Lipsey, R.E., Multinational Firms and Host Country Technology, National Bureau of Economic Research, 1980.
- Lipsey, R.E. och Swedenborg, B., Foreign Take-Overs of Swedish Firms, National Bureau of Economic Research, 1981.
- Lodin, S-O., Internationella företags beskattning, Nordiska skattevetenskapliga forskningsrådets skriftserie, Nr 6, 1978.
- Lundberg, F., Produktivitet och räntabilitet, SNS, 1961.

- Mansfield, E., Technology and Technological Change, i
Dunning, J.H. (red), Economic Analysis and the Multi-
national Enterprise, Allen & Unwin, 1974.
- OECD, Gaps in Technology: Analytical Report, 1970.
- Impact of Multinational Enterprises on National Scientific
and Technical Capacities, 1979.
- Recent International Direct Investment Trends,
(stencil), 1980.
- Recent Information on the Industrial Impact of Multi-
national Enterprises, (stencil), 1981.
- Parker, J.E.S., The economics of innovation, The national
and multinational enterprise in technological change,
Longman, 1978.
- Parry, T.G., The Multinational Enterprise, International
Investment and Host Country Impacts, JAI Press, 1980.
- Reddaway, W.B., Effects of U.K. Direct Investments Overseas,
An Interim Report, Cambridge University Press, 1967.
- Reuber, G.L. et al, Private Foreign Investment in Develop-
ment, Oxford University Press, 1973.
- SCB, Företagen, olika år.
- Utlandsägda företag, SM 1981:5.
- Swedish Enterprises Operating Abroad, The Sventies -
a Decade of Change, 1980.
- Svenska internationella företag, Statistiska meddelan-
den, F 1980:2.
- SIND, Multinationella företag i svensk livsmedelsindustri,
Liber, 1977:10.
- Familjeföretagsfusioner i svensk industri, Liber,
1977:10.
- Multinationella företag: Fou-verksamhet, tekniköver-
föring och företagstillväxt, Liber, 1980:4.

Hur kan konkurrenskraften förbättras?, Liber, 1981:3.

Samuelsson, H-F., Utländska direkta investeringar i Sverige. En ekonometrisk analys av bestämningsfaktorerna, Almqvist & Wiksell International, 1977.

SPK, Marknad och fusioner, olika år, Supplement.

Swedenborg, B., Svenska, amerikanska och engelska direktinvesteringar: några jämförelser, i Lundgren, N. (red), De internationella koncernerna och samhällsekonomin, Rabén och Sjögren, 1975.

Svensk industri i utlandet 1965-78, En analys av drivkrafter och effekter, (stencil IUI), 1981.

Sveriges Riksbank, Förvaltningsberättelse, olika år.

Valutareglering och ekonomisk politik, SOU 1980:51.

Vägar till ökad välfärd, Ds Ju 1979:1.

APPENDIX VIKTIGARE FÖRÄNDRINGAR I KATEGORIN
UTLANDSÄGDA FÖRETAG FRÅN ÅR 1977¹

Tillverkare av konsumentvaror

1.1 Livsmedel

Svenska Unilevers engagemang i svensk margarinproduktion har organiserats om. De tidigare producerande dotterbolagen Liva, Svea och Victoria har sålts till Margarinbolaget, vari Unilever äger 50 %.

AB Frionors produktion vid Ruuthsbo Konservfabrik har upphört.

Felix AB har sålts till Beijerinvest (Volvo-Beijer).

Det av Unilever minoritetsägda Glace-Bolaget AB avyttrade år 1979 Hägges Specialbageri AB med 118 anställda. Det tidigare från utlandet minoritetsägda OLV-Old London Wasa AB är sedan år 1979 helägt av Wasabröd AB.

Frebaco, French Bakery Company AB är ett franskägt bageri med ca 50 anställda.

Peter Pan Seafood AS, Norge, förvärvade år 1977 AB Göteborgs Konservfabrik med drygt 100 anställda.

AB Nordbakels med 131 anställda ägs av den danska Nordbakelsgruppen.

1.2 Choklad och konfektyr

Marabou är numera majoritetsägt från utlandet. Norska Freia innehar 49 % och Hersey Foods, USA, innehar 20 % av rösterna. År 1979 förvärvade Marabou Bisco-koncernen med 726 anställda.

AB Nordchoklad är majoritetsägt av utländska, nordiska kooperativa företag.

¹ För tiden före år 1977 se Samuelsson (1977) sid 156-168.

1.3 Övriga konsumentvaror

AB FAS Låsfabrik, som tidigare ingått i den amerikanska Eaton-koncernen, förvärvades år 1979 av Scovill Manufacturing Co., USA.

Fix Triksåfabriker bör ej betraktas som ett från utlandet minoritetsägt företag. Minoritetsintresset var av privat karaktär.

Eversharp Sweden AB heter numera Warner Lambert Svenska Försäljnings AB, och produktionen har upphört.

AB Bevell har gjort konkurs och AB Th Lapidus, med 428 anställda har sålts till Borgstena Trikså AB.

AB Herman Carlson Levins tillverkning har upphört.

Renault förvärvade i två etapper 10 % resp 5 % i Volvo Personvagnar AB under åren 1979-1981.

Det engelskägda Rechitt & Colman AB, som är verksamt inom städbranschen, förvärvade år 1979 Svea Nordic Gruppen AB med 110 anställda. Företaget bedriver tillverkning av kemisk-tekniska artiklar.

Den västtyska Bayerkoncernen äger förutom den svenska koncernen Bayer (Sverige) AB även AG Metzeler som bedriver kemisk-teknisk tillverkning med 80 anställda.

Black & Decker AB klassificeras vissa år som ett industriföretag. De har ca 75 anställda.

Det engelska företaget Group förvärvade år 1974 75 % i Borst- och penselfabriken AB med 80 anställda. Verksamheten bedrivs numera under firma Prestige Group Sverige AB.

Ramfabriken Iyden AB, som med 90 anställda tillverkar hushållsmetallvaror, är utlandsägt.

Readers Digest AB, ägt av det amerikanska företaget med samma namn, ger ut tidskriften Det Bästa och klassas vissa år som förlagsindustri. Företaget har omkring 80 anställda i Sverige.

Skandinaviska Etuifabriken AB tillverkar etuier inom textilindustrin med 160 anställda och är utlandsägt.

Svenska Johnson Wax AB ägs av amerikanska Johnson Wax och tillverkar kemisk-tekniska artiklar med 60 anställda.

Torrbatterifabriken Ängelholm AB bildades år 1974 genom att delar av Tudor AB såldes till Hellesens Tudor som var majoritetsägt av det danska Hellesens AS. Företaget har ca 200 anställda och har inlett förhandlingar om nedläggning av produktionen i Sverige.

Astra sålde under år 1978 sina dotterbolag Swix Sport AB och Astra Wallco till utländska intressen. Swix Sport AB med 20 anställda såldes till det norska I L Tiedemanns Tobaksfabrik. Astra Wallco som hade 160 anställda och tillverkning av kemisk-tekniska artiklar såldes till International Playtex Inc., USA. Företaget heter numera Playtex-Wallco AB.

System Publications BPC AB (KG Bertmarks Förlag) ägs av British Printing Corp. och bedriver förlagsverksamhet med 160 anställda. Även tryckeriet Meto Marking AB med drygt 80 anställda är utlandsägt.

Det amerikanska Soilux AB tillverkar kemisk-tekniska preparat med ca 100 anställda.

Elan Skandinavien AB tillverkar löparskidor och har ca 80 anställda. Företaget såldes år 1980 till det jugoslaviska företaget Elan Tovarna Sportnega Orodja.

Tillverkare av producentvaror

2.1 Bildelar

Såväl Firestone-Viskafors AB som Goodyear AB har lagts ned under 1981. Viss del av Firestones produktion togs över av Hexagon.

Den i Sverige splittrade Mustadgruppen har organiserats om, varvid en stor del av produktionen har lagts ned.

Paul Bergsöe och Son med koncerndelar har sålts till Boliden AB. (Se sid 151.)

Armco AB heter numera Armco Bundy AB och förvärvade år 1973 AB Zinkano och Klints Industrier med sammanlagt 45 anställda.

Blackstone Sweden AB har genom förvärv bildat koncernbolagen Blackstone Termofrost AB och Nordiska Kylare Blackstone AB. Under år 1979 förvärvades dessutom J W Torell AB med 126 anställda och produktion av kylare.

Svenska Shell förvärvade år 1979 A S Sylvan AB med 289 anställda. Företaget tillverkar skumplastprodukter och bilinredningsdetaljer. Shell förvärvade under år 1981 Fenom AB med 75 anställda och kemisk-teknisk tillverkning.

Starlaverken AB förvärvades år 1974 av Tenneco, USA. Företaget tillverkar bildelar med ca 200 anställda. Tenneco äger även D Brown Traktor AB (handel) samt I.I. Case Sweden AB som vissa år klassas som industriföretag med ca 70 anställda.

2.2 Byggnadsmaterial

Balamundis produktion har i det närmaste upphört och företaget klassas i dag som handelsföretag.

AB Kone-Asea Graham har ändrat namn till AB Kone Hissar med bl a dotterbolaget Kone AB. Produktionen har skurits ned och det är nu endast Kone AB som klassas som industriföretag.

Saint-Gobain innehar en större minoritetspost i Gullfiber AB med koncernbolag. De är dessutom majoritetsägare i Emmaboda Glas AB som minskat produktionen efter Pilkingtons etablering i Sverige. Såväl Emmaboda som Pilkington har dessutom fristående systemkoncerner i Sverige. Saint-Gobain äger AB Tremplex, som senare blivit moderbolag i den svenska koncernen. Pilkington äger Triplex-koncernen med 328 anställda. Pilkington Floatglas AB har numera ca 500 anställda i Sverige.

AB Eternitrör har efter asbestlarmen lagts ned.

Zanda AB, som tidigare ingick i Yxhult-koncernen (Ytong m m) ägs sedan år 1978 till 50 % av Redland Braas Bredero N V, Holland, och till 50 % av Norcem, Norge. Yxhult-gruppen har för övrigt en i princip lagstridig ägarbild. Den svenska Yxhult-gruppen äger nämligen Ytong AG i Västtyskland som i sin tur innehar en minoritetspost i Yxhult AB.

Enligt Samuelsson såldes Du Pont AB till Beckers år 1976. Det var i själva verket endast Du Ponts lokaler som såldes. Produktionen hade lagts ned.

Demag Materialhantering AB ägs av den västtyska Mannesmann-koncernen. Det finns även systerbolag i Sverige. Demag bedriver tillverkning av materialhanteringsutrustning med ca 200 anställda. Företaget bildades år 1966 genom förvärv av Hugo Montgomery AB.

Fellingsbro Verkstäder AB med 125 anställda tillverkar byggnadsmetallvaror och är utlandsägt.

Holmsunds Golv AB, som tillverkar plastmattor med ca 50 anställda, förvärvades år 1978 av det finska företaget OY Wiik & Höglund AB.

Perfoverken AB, som tillverkar profiler och perforerad plåt med 120 anställda förvärvades år 1974 av Rich Müller AS, Danmark.

Hissföretaget Schlieren AB med dotterbolaget Mattsons Hiss AB har vissa år klassats som ett industriföretag.

Det schweiziska företaget Indanso SA förvärvade år 1978 en majoritetspost i Turnils AB som tillverkar persienner och lameller med ca 80 anställda.

Jordan AS, Norge, köpte år 1978 Anza International AB med drygt 100 anställda. Anza var Nordens största producent av målarverktyg.

Alenco Orion AB med 60 anställda bedriver pumptillverkning. Företaget är ett dotterbolag till Alenco Egnell AS och hela koncernen förvärvades år 1971 av Alenco Ltd., England.

Det likaledes pumptillverkande företaget Vadstena Pumpar AB med 130 anställda förvärvades år 1961 av Trio Fabriker AS, Norge. År 1974 förvärvade de i sin tur Gamleby Gjuteri med 25 anställda.

Det belgiska företaget NU Stone förvärvade år 1978 Skifferbolaget Jacobsson och Oscarsson AB som bedriver förädling av den s k Offerdalsskiffern med ca 90 anställda.

Det Bonnierägda AB Grafisk Färg förvärvade år 1980 det tidigare danskägda företaget AB Sadolins Färgfabrik med 50 anställda.

2.3 Plast

Plast AB Cipax är sedan år 1978 majoritetsägt av Dyno Industrier AS, Norge.

Den norska Jotungruppen förvärvade år 1978 ett majoritetsintresse i Vera Klippan AB från Bröderna Ottosson o. Co AB. Vera Klippan AB hade ca 30 anställda och tillverkar plastprodukter.

Mitex Glasfiber AB, som tillverkar glasfiber (textilindustri) ägs sedan mycket lång tid tillbaka av Danskt Konstsilke. Företaget har ca 100 anställda.

Porolon Getinge AB tillverkar konstfiber och basplaster med ett 80-tal anställda. Företaget ägs av det norska Porolon AS. År 1975 förvärvades Converting Foam AB som tillverkade konsumentvaror i skumplast.

Svenska Sundolitt AB med ca 50 anställda tillverkar plasthalvfabrikat. Företaget ägs av det norska Sundolitt.

S Lyng Industrier AB bildades år 1975 av det norska företaget med samma namn. Företaget bedriver tillverkning av "andra plastvaror" med drygt 40 anställda.

2.4 Administrativa produkter

IBM Svenska AB bedriver en omfattande produktion men en ännu större återförsäljning. Det klassas därför lika ofta

Svenska Hoechst och Océ Ingut klassas inte längre som industriföretag. Produktionen har således minskat i betydelse.

Rosendahls Fabriker AB med systerbolaget Paragon har styckats, varvid tillverkningen sålts till tyska intressen. Gunther Wagner Pelikanwerk övertog tillverkningen i Filipstad. Moore Business Forms har dock kvar försäljningsbolaget Rosfab AB och Rosenco Grafiska AB med viss tillverkning.

Bell & Howell AB klassas ej som ett industriföretag och bedriver ej produktion.

Svenska Skandex AB uppges inte längre vara utlandsägt. Sperry Rand har därmed inga industriföretag kvar i Sverige från att tidigare ha bedrivit produktion i flera företag.

Antonsson Avery AB bildades år 1962 genom förvärv av Antonssons Boktryckeri.

Hälsingborgs Litografiska AB har sålts till OY Tilgman AB.

Litton, som tidigare ägde Sweda, har i Sverige kvar dotterföretaget Litton Business Systems AB med 152 anställda. Detta företag klassades år 1977 som tillhörande industrin.

ATRO Sweden AB (f d Reftete Klammer och Maskin AB) som tillverkar kontorsutrustning med 50 anställda förvärvades år 1965 av International Staple & Machine Comp., USA.

2.5 Petroleumprodukter

Det utländska ägarintresset i Scanraff ökade under 1980 då Texacos andel ökade till 50 %. De har dock endast 43 % kvar år 1981.

2.6 Sjukvårdsprodukter

Ferrosan köptes år 1980 av Pågens.

Det västtyska företaget Boehringer Mannheim köpte år 1978 majoriteten i LKB Clinicon AB från Incentives LKB-produkter. LKB överlät sina produktlinjer och utvecklingsprojekt inom området kliniska analysinstrument för sjukhuslaboratorier. Förvärvet omfattade 300 personer.

2.7 Försvarsmateriel

AEG-Telefunken uppges i Sverige vara minoritetsägt av den tyska AEG-koncernen. Den västtyska koncernen uppger emellertid att Svenska AEG är ett dotterbolag. Det direkta tyska ägarintresset uppgår till ca 30 % av aktierna.

Norma AB är sedan år 1975 ett svenskt, nationellt företag.

2.8 Insatsvaror till järn- och stålindustrin

AB E-box heter numera Foseco E-box AB.

2.9 Insatsvaror till pappers- och massaindustrin

Hercules Kemiska AB ägde tidigare genom förvärv AB Purac och delar av AB Mibis. Dessa förvärv har emellertid återgått i svensk ägo. Hercules klassas i dag som ett handelsföretag.

2.10 Övriga producentvaror

Forss-Engströmgruppen köptes år 1981 av SLR varvid Norsk Hydro fick ett utökat ägarintresse i Supra. Supra blev därmed majoritetsägt.

Paul Bergsøe och Son AB med 252 anställda övertogs år 1979 av Boliden som samtidigt förvärvade 10 % av det danska bolaget Bergsøe & Son AS.

Sundsvalls Verkstäder AB ägs av Emhart Corp., USA som i sin tur äger USM Corp.. USM äger i Sverige Bostik AB och United Shoe Machinery AB. De svenska koncerndelarna är underordnade holdingbolaget Emhart Scandia AB.

Osram Elektraverken klassas inte längre som ett industri-företag.

Industrifilter AB heter numera AAF-Industrifilter AB och har ett svenskt systerbolag, AAF Framco AB.

Svenska Rayon AB är numera helsvenskt.

Norba ägs sedan år 1977 av Partek OY, Finland.

Uddcomb AB ägs till 75 % av Statsföretag och 25 % av Combustion Engineering.

Novopan Traeindustri AS, Danmark, övertog år 1979 verksamheten vid det konkursdrabbade företaget Broby Industrier AB med 277 anställda. Verksamheten har senare skurits ned ytterligare.

Det till 50 % danskägda Kores System Copy AB förvärvade år 1979 AB Sande och Co med 41 anställda.

AGA Radiator AB med 219 anställda förvärvades år 1979 av Stelred Overseas Ltd. Stelred var fram till år 1967 ett dotterbolag till AGA men således därefter till engelska intressenter. Nuvarande ägare är Metal Box Ltd som har flera företag i Sverige.

Unicorn Industries Ltd, England, som äger det svenska företaget Svenska Unicorn AB (f d AB Industridiamanter) med tillverkning i Norrtälje, förvärvade år 1978 50 % av aktierna i Atlas Copco Craelius AB med 356 anställda. År 1979 förvärvades resterande aktier och företaget bytte namn till Craelius.

PMB Svenska AB, som via ett holländskt holdingbolag ägs av två svenska privatpersoner, förvärvade år 1979 Arencos AB:s (med 45 anställda) tillverkning av cigarmaskiner. Det f d Swedish Match-företaget Arencos har nu styckats upp och till en stor del sålts till utländska företag.

A Ahlström OY, Finland, som sedan tidigare haft tillverkning i Sverige i A Ahlströms Svenska Industrier, förvärvade år 1979 AB Eljo Plastindustri med 97 anställda från ITT Svenska AB. År 1977 förvärvade Ahlströms majoriteten i Markaryds Emballage AB och år 1980 förvärvades Hammars AB.

SAS Catering AB, som vissa år klassats som ett industri-företag av statistiska centralbyrån, ägs av SAS som är att betrakta som ett utlandsägt företag. År 1979 förvärvade SAS Catering AB Landvetter Airport Catering Service AB med 94 anställda samt Park Avenue Hotel AB med 377 anställda.

Transair AB ägdes också av SAS och klassades av SCB felaktigt som ett industriföretag. Transair har nu lagts ned.

Courtaulds har sålt sin minoritetspost i Celloplast till två finska företag, Rosenlew och Neste (49 %).

Eds Cellulosa AB ägdes fram till år 1977 av norska intressenter. Kommunen försökte sedan driva företaget som nu gjort konkurs.

Richardson-Merell Fabriks AB (Vick) tillverkar konfektyr med 115 anställda i Torshälla.

Landis & Gyrs förvärv av aktiemajoriteten i Euroclimate år 1975 gav dem majoritetsposter i de tillverkande dotterbolagen Billman Regulator AB och AB Ermi.

Nordisk Kartro-koncernen med ca 400 anställda i Sverige ägdes fram till 1979/80 av ett företag i Lichtenstein som ägdes av en privatperson. 1979/80 förvärvades koncernen av tandläkarnas investmentbolag och är därmed svenskägd.

Papierwerke Aschaffenberg förvärvade 50 % av aktierna i SCAs finpappersbruk Wifstavarf år 1981. Det västtyska Feldmühle övertog samma år 50 % av massafabrikerna i Norrsundet och Gästrike-Hammarby.

Bansch & Lomb AB tillverkar foto och optikvaror och har omkring 160 anställda.

Bowaters Svenska Trämassefabriker med 250 anställda och dotterbolaget Hällnäs Såg AB med ca 50 anställda ägs av den brittiska Bowaterkoncernen. Den svenska verksamheten startades år 1937 genom förvärvet av Sofiehems Massafa-

Farex Arvika AB med ca 60 anställda tillverkar metallkonstruktioner.

Hagby Bruk AB har också ett 60-tal anställda i verktygs- och redskapstillverkning.

USNR Forest Industries Inc., USA, förvärvade år 1970 Ingenjörfirman Che Johansson AB. Företaget tillverkar sågverksmaskiner och har drygt 100 anställda.

Knivsta Transformatorer AB med 70 anställda förvärvades år 1977 av AS National Industri, Norge, som är dotterbolag till Investa genom Elektro Union AS.

Van Leer Svenska AB bildades år 1962 genom att det holländska van Leer Tambores förvärvade Askersundsverken AB. Företaget har i dag 125 anställda och tillverkar smörjoljefat.

Measurex Sweden AB bedriver "industriell maskinreparation" med ett 50-tal anställda.

Metallslangfabriken har också 50 anställda och är utlandsägt.

Mo Mekaniska Verkstad AB förvärvades år 1973 av det norska Ankerlökken. Företaget tillverkar dörrar och takluckor till fartyg och har drygt 60 anställda.

Sverre Munck AS, Norge, förvärvade år 1969 AB Parators materialhanteringsrörelse som då hade 110 anställda. Det svenska företaget fick namnet Munck Industri AB och har under senare år enligt uppgift gjort konkurs.

Det tidigare Swedish Match-ägda Norba AB med 250 anställda förvärvades år 1976 av den finska Sponsorgruppen. År 1977 sålde Sponsor företaget till Partek OY (Pargas Kalk) som även äger ett par handelsföretag i Sverige.

Sponsor OY förvärvade år 1978 Brun System AB som tillverkar skogsmaskiner och har ca 70 anställda.

Scandiamant AB är sedan år 1975 majoritetsägt av Ultra High Pressure Units, Irland. Det irländska företaget ägs i sin tur av De Beers, Sydafrika.

Skandinaviska Oerlikon Svets AB, som tillverkar svetsselektroder med 70 anställda, är utlandsägt.

AB Stridsberg & Björck blev vid slutet av 1970-talet helt svenskägt efter att ha varit utlandsägt sedan år 1974.

Stållinnefabriken Bridon AB med ca 60 anställda ägs av British Ropes.

Svedala Arbrå AB, som är ett dotterbolag till det amerikanska företaget Allis-Chalmers Corp., förvärvade 1977/1978 Sala International från Boliden AB. Den förvärvade koncernen bedriver liksom Svedala Arbrå AB tillverkning av mineralberedningsutrustning. Den förvärvade koncernen hade 1 130 anställda.

Svenska Skumsläckning AB med 60 anställda är utlandsägt liksom Teleflex Morse AB som tillverkar "andra varubearbetningsmaskiner" med 50 anställda.

Reliance Electric Corp, USA, förvärvade år 1969 Toledo Reliance AB som tillverkar våginstrument med 60 anställda.

Det engelska företaget Hawkins & Tipson Ltd förvärvade år 1970 Wahlbecks Tågvirkesbolagen AB och år 1974 Tarketts bindgarnsverksamhet som inlemmades i Wahlbecks. Företaget sysselsätter i dag 50 personer.

AB Widen & Wigle förvärvades år 1973 av det danska företaget Dämpa AS. Företaget har 180 anställda och tillverkar metallkonstruktioner.

AB Värdeskydd förvärvades år 1966 från utlandet och år 1973 av Jo Tunn Security, England. Företaget tillverkar kassaskåp och har 100 anställda.

Det finska företaget Wärtsilä övertog år 1970 Kockums tillverkning av emaljerade kärl genom Wärtsilä AB. Företaget sysselsätter ca 100 personer. I december 1978 övertog det av Wärtsilä majoritetsägda Nohab Diesel AB Bofors-Nohabs tillverkning av dieselmotorer för marint och stationärt bruk med 325 anställda.

Västberga Mekaniska Verkstad AB, som varit utlandsägt sedan år 1960, sysselsätter ett 50-tal personer i "annan metallvarutillverkning".

PLMs dotterbolag AB Iwema har år 1980 sålts till det västtyska företaget Möllers Maschinenfabrik. År 1981 sattes företaget enligt uppgift i konkurs.

Norsk Hydro Sverige AB förvärvade år 1980 De Förenade Kolsyrefabrikernas AB med drygt 100 anställda.

Siemens-Elema AB, som ingår i den västtyska Siemenskoncernen, förvärvade år 1980 AGA Medical med 84 anställda.

Kone AB förvärvade år 1980 ASEAs lyftdonsverksamhet som sysselsatte 180 personer. Kones ursprungliga tillverkning härstammar också från ASEA genom ASEA Graham, som förvärvades 1968/1969.

Tour & Andersson AB sålde 1980 sitt dotterbolag Tateco AB till det schweiziska företaget Hasler AG. Tateco tillverkar personsökarsystem och driftövervakningssystem med 150 anställda.

Darenas AB, tidigare dotterbolag till det danska företaget ISS, såldes år 1980 till Electrolux. Företaget tillverkar rengöringsmedel och har nära 90 anställda.

Volvo BM och det finska företaget Valmet beslöt år 1981 att gå ihop om produktionen av traktorer och redskap. Likaså har SAAB och det amerikanska företaget Fairchild dragit igång ett gemensamt flygplansprojekt, där vissa delar kommer att tillverkas vid fabriker i Sverige.

Källor: SPKs "Fusioner inom svenskt näringsliv".
SCBs Koncernregister.
Svenska Aktiebolag.
Forsgren, O, (1977), Vem Äger Vad i svenskt näringsliv.
Industrikalendern.
SAF-matrikeln.
Kompass.
Tidnings- och tidskriftsartiklar samt telefonsamtal.

Statens offentliga utredningar 1982

Kronologisk förteckning

1. Real beskattning. B.
2. Real beskattning. Bilaga 1-3. B.
3. Real beskattning. Bilaga 4-6. B.
4. Tandvården under 80-talet. S.
5. De förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner. Kn.
6. Sockernäringsen. Jo.
7. Talböcker-utgivning och spridning. U.
8. Videoreklamfrågan. Ju.
9. Ny plan- och bygglag. Remissammanställning. Bo.
10. Sanering efter industrinedläggningar. Bo.
11. Den långsiktiga tillgången och efterfrågan på läkararbetskraft. S.
12. Statlig fondförvaltning m. m. E.
13. Kommunalföretaget. Kn.
14. Tillväxt eller stagnation. E.
15. Internationella företag i svensk industri. I.

Statens offentliga utredningar 1982

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Videoreklamfrågan. [8]

Socialdepartementet

Tandvården under 80-talet. [4]

Den långsiktiga tillgången och efterfrågan på läkararbetskraft.
[11]

Ekonomidepartementet

Statlig fondförvaltning m. m. [12]

Tillväxt eller stagnation. [14]

Budgetdepartementet

Realbeskattningsutredningen. 1. Real beskattning. [1] 2. Real
beskattning. Bilaga 1-3. [2] 3. Real beskattning. Bilaga 4-6. [3]

Utbildningsdepartementet

Talböcker-utgivning och spridning. [7]

Jordbruksdepartementet

Sockernärningen. [6]

Bostadsdepartementet

Ny plan- och bygglag. Remissmanställning. [9]

Sanering efter industrinedläggningar. [10]

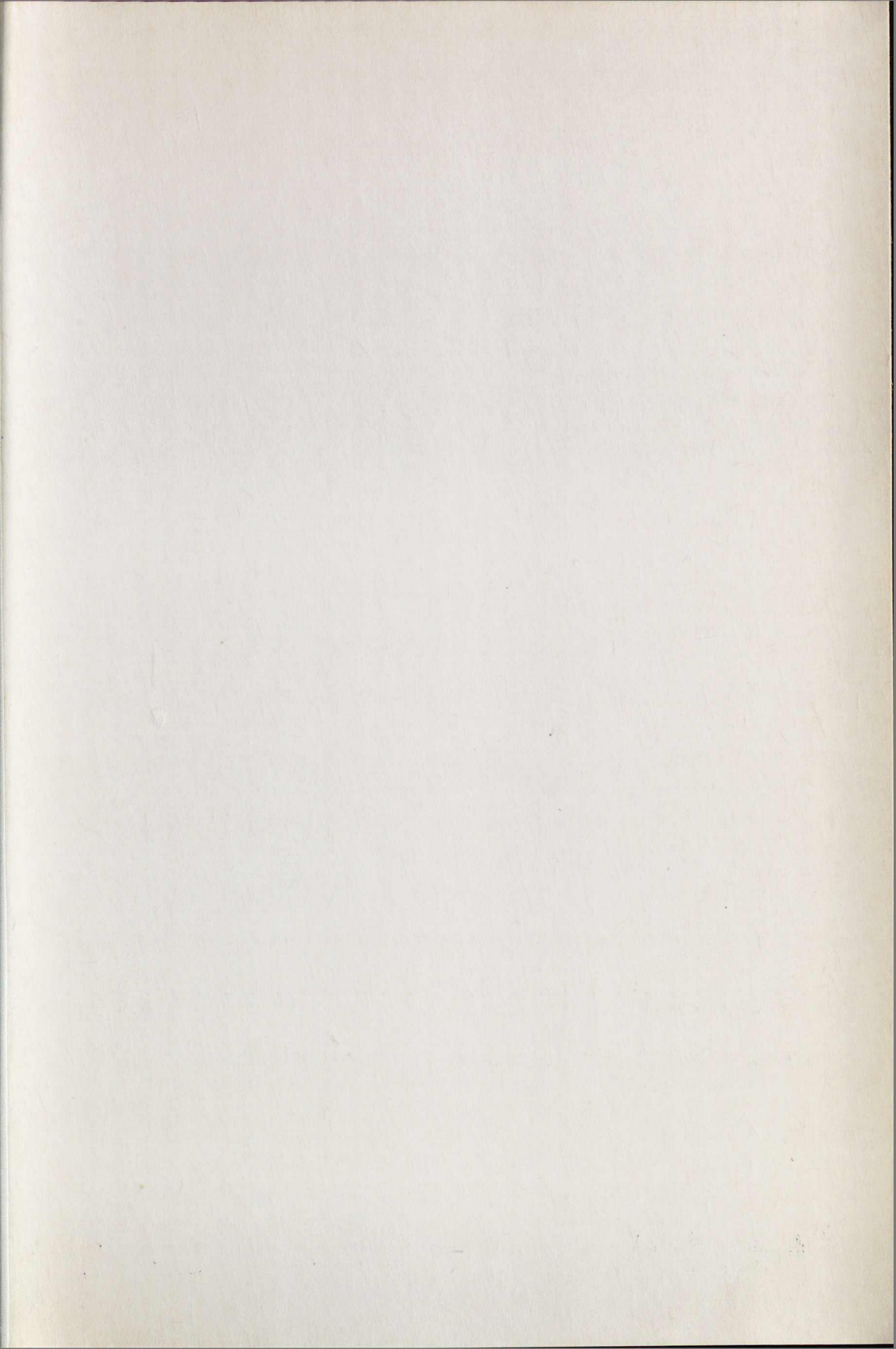
Industridepartementet

Internationella företag i svensk industri. [15]

Kommundepartementet

De förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner. [5]

Kommunalföretaget. [13]

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-06879-6
ISSN 0375-250X